

Григорій Гончарук

*100-річчю
Одеського національного політехнічного університету
присвячується*

МЕМУАРИ ПРОФЕСОРА

**Книга шоста
ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
КЛИЧЕ НА ЛІНІЮ ВОГНЮ**

Одеса
«Екологія»
2018

УДК 821.161.1(477)-3
Г658

Гончарук Григорій Іванович народився 9 серпня 1937 року в козацькому селі Новогеоргіївка Ананьївського району Одеської області. Закінчив Васильківське військово-авіаційно-технічне училище. Служив у Качинському вищому військовому авіаційному училищі льотчиків. Капітан. Закінчив з відзнакою історичний факультет Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова. 48 років працює в Одеському національному політехнічному університеті, з них 36 років завідувачем кафедри. Доктор історичних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, Почесний краєзнавець України. Опублікував більше 30 книг, підготував понад два десятки кандидатів історичних наук, ініціатор, голова оргкомітету, голова редколегії збірників матеріалів дев'ятнадцяти всеукраїнських та двох всеафганських наукових конференцій. Ініціатор створення і беззмінний редактор наукового, фахового збірника «Інтелігенція і влада», серія: історія, який індексується міжнародними наукометричними базами. Вже опубліковано 38 номерів.

У 1987–1988 навчальному році працював радником ректора Кабульського університету. Має афганські нагороди.

Має двох синів, докторів наук, професорів. Дружина — вчитель математики.

Гончарук Г.

Г658 Мемуари професора. Кн. 6 : Історія України кличе на лінію вогню / Григорій Гончарук. — Одеса : Екологія, 2018. — 136 с.

ISBN 978–617–7046–61–4

Видання присвячене становленню навчальної дисципліни «Історія України» у вищих навчальних закладах, зокрема в Одеському політехнічному університеті. Книга документально-емоційна. Вона не залишить читача байдужим до боротьби, яку витримав колектив кафедри історії та етнографії України проти керівників-українофобів впродовж двох десятиліть, за створення і збереження колективу кафедри. Ця шоста книга — гідне продовження попередніх мемуарних досліджень автора.

УДК 821.161.1(477)-3

ISBN 978–617–7046–61–4

© Гончарук Г., 2018

ЗМІСТ

Передмова	4
Аркадія і незалежність України	7
Бакінська трагедія та історія України	26
Керівництво боїться історії України	41
Мета: кафедра історії України	47
Гібридна війна проти кафедри	55
Фізична ізоляція кафедри	73
Гібридна війна вимагає гібридної відсічі	78
Книга! Врятуй кафедру!	87
Книга, ти безсила перед українофобією	107
Інші книги! В атаку!	128
Післямова	132
Фотоілюстрації С. Л. Савіча та І. В. Яковлева	134

ПЕРЕДМОВА

Мемуарні видання подвійної дії. З одного боку, вони відновлюють минуле, неначе реставрують його, хоч у іншій формі, але змушують його сяяти, жити знову навіть з проявом емоцій. Особливістю, несхожістю мемуарів з документальним описом фактів є те, що вони, мемуари, виходять за межі документів і кличуть почуття до розкриття, оцінки того, що сталося колись.

З іншого боку, мемуари значно впливають на самого автора, який неначе оживляє минуле, поставивши його поруч з собою, оточив ним себе, неначе придбав, покликав з минулих років друзів, прихильників, славних, добрих людей, став багатшим, сильнішим. Мемуари — це приватне свідоцтво минулого автора. Це власна територія, що перейшла зі світу пам'яті у світ паперу, документалістика, яка вже не може ніким відібраться, вкрастися чи перейти в спадщину, непідвладну рейдерству.

Помітив, що мемуари впливають і на живих персонажів мемуарів, і на поведінку знайомих тих персонажів, які уже відійшли у кращій світ. Їх поведінка різна. Для позитивних персонажів видання мемуарів — своєрідний подарунок, документ про їх добрі справи у минулому. Для тих, хто мав проблеми у минулому і які знайшли місце в книзі, — це драма. Для одних — значна, для інших — менш впливова. У мемуариста неначе своя влада над сучасними, особливо впливовими людьми. Вони впливали чи тепер впливають на його життя, душевний комфорт, а він на їх місце в історії. Що важливіше, хай скаже читач. Якщо людина пише мемуари, вона озброєна у боротьбі з кривдниками, порушниками існуючих службових документів, тими, хто зловживає владою, п'яніє від неї, спрямовує її не на конструктивне рішення проблем, а на якусь тупу помсту людям, які чимось їм не сподобались. Словом, мемуари це своєрідне дзеркало діяльності персонажів, фіксація для сучасників, нащадків діяльності названих осіб.

Саме спрямування власних мемуарів на оцінку персонажів продиктувало необхідність застосування доказів, перед усім задіяння документів. Хтось з рецензентів моїх книг назвав автора цих рядків документальним мемуаристом. Але читач погодиться з методами таких спогадів: берешся за оцінки діяльності персонажів — доведи, підтвердь це документами. Воно і зрозуміло: не доведеш правдивість сказаного — дорого заплатишся, можливо, навіть через суд.

Запропонована книга присвячена, в основному, подіям, пов'язаним зі здобуттям Україною незалежності, перебудові роботи істориків, важкій боротьбі за збереження досвідчених, професійних кадрів, втіленню нової навчальної дисципліни історії України, подоланням супроводу українофобів становленню та функціонуванню історії та етнографії України. Цей час переважно співпадає з діяльністю ректора Одеського політехнічного університету Валерія Малахова і його неконструктивної команди, яка стосовно нашої кафедри не здійснила жодної корисної справи. Тільки руйнівну, злу, неприглядну.

Діяльність цих посадових осіб згадується у двох виданнях 2000 та 2003 років «История Одесского политехнического в очерках». Оцінка цих книг, в основному негативна, надана автором цих рядків в попередніх виданнях. Будучи пихатим, марнославним, властолюбивим, ректор, у статусі редактора видань, звично, показав себе найкращим порівняно з попередниками, приділив своїй особі найбільшу увагу. Як кажуть в народі, хвали мене, губонько, або розірву аж до вух.

Стало відомо, що той самий невтомний Василь Іванович Бондарь, який фактично написав означені видання, готує ювілейну книгу до 100-річчя ОНПУ. Йому, як аматору, що має радіотехнічну вищу освіту і не навчався історії як науці, слід віддати належне: він виконує значну, можна сказати, величезну роботу зі збору документів серед випускників університету різних років, вивченню архівних матеріалів, газетної інформації, аналізує їх і пише нариси, переважно про окремих персон. Складеться враження, що втручання адміністративних редакторів не стільки покращує роботу автора, скільки погіршує. Він — один автор. Всі інші — «прилипали».

Запропонована автором цих рядків книга названа «Історія України кличе на лінію вогню». Мається на увазі не тільки фізичний, бойовий вогонь, але в переносному сенсі — вогонь боротьби історико-дослідницький, дипломатичний, політологічний, пропаган-

дистський, адміністративний, виховний, морально-психологічний, естетичний тощо за науковий показ минулого, за справедливе сьогодення і краще майбутнє України.

Читач має право спитати: а з ким автор кличе громадян воювати? Всі неначе мусять бути патріотами своєї неньки України? Питання правильне, але ідеалістичне. Україна витримала майже тисячелітнє, якщо не рабство в первинному сенсі, то колоніальне минуле. А за часів комуністичного режиму — трагедію, якої не зазнав жоден корінний народ Європи. Тих громадян, що чудом зберегли національну ідентичність, в Одесі, наприклад, одиниці. І навпаки. Ті, що брали участь у колонізаторській політиці, не українці і ті українці, чи як їх називають хохли, малороси, які прислужуються першим, переважна більшість яких посідає на керівних посадах у вищих Одеси. Не слід вважати, що вони народилися українофобами. Їх створила низка факторів. Вони стали керівниками при радянсько-комуністичному режимі. Звісно, суть змісту їх роботи, методи, форми, стиль, ненависть до всього українського, що природно в умовах незалежності виступає проти великодержавного шовінізму, не тільки збереглася, але й посилилась, як небезпечна складова їх існування. А ще біологічний фактор. Кращі роки їх кар'єрного росту припадають на молодість в радянські часи. А молодість і кар'єра завжди залишаються приємними спогадами в пам'яті. Вже не кажучи про кохання, одруження та формування сім'ї.

Хочемо ми того чи не хочемо, названі фактори є родимчиками (родимими п'ятнами), пережитками того минулого, що присутнє в діяльності сьогоденніх керівників, які бояться всього українського, у нашому випадку, історії України, як чорт ладана, і всіма, перед усім невідкритими, підступними, гібридними, методами борються проти незалежності України на своєму службовому місці.

Не слід всіх українофобів відносити до закінчених недругів чи ворогів України. Вони різні. Хто за власними переконаннями та віком непоправимий недруг, хто за Фрейдом, напівсвідомий не патріот, хто на побутовому рівні психо-консервативний, хто в силу нездатності зрозуміти переваги патріотизму над шовінізмом тощо. Однак всі вони вільно чи інстинктивно приносять Україні більше шкоди, ніж користі. Трохи тишить одне: це люди з того, радянського світу, вони не вічні і незабаром відправляться в інший світ, де Бог визначиться з ними. А на їхні місця, неодмінно, прийде молодь. Освітена, патріотична, яка хоче разом з Україною бути європейською.

АРКАДІЯ І НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

Територія між П'ятою і Сьомою станціями Великого Фонтану, тепер Фонтанської дороги, вниз аж до моря прийнято називати Аркадією. Цей курортний район міста Одеси відомий однойменним парком і пляжем. Має він свою історію. Вона відображена у низці публікацій, що зібрані в Інтернеті. Першими поселенцями були греки. Очевидно, їм належить назва місцевості. У кінці XVIII століття хутір став носити назву Вітгенштейна. У 1818 році хутір викупив майбутній декабрист, приятель Олександра Пушкіна Сергій Волконський. З його іменем пов'язують започаткований розвиток поселення, згодом відомого курорта. Незабаром й прилеглі до плато схили стали місцем маєтків відомих родів: Струдза-Едлінг, Дуніна, Маразлі, Родоконакі, Маврокордато, Папудова. А в кінці XIX століття значна ділянка землі між Малим Фонтаном (тепер від Канатної дороги, біостанція Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, майже 1,5 км північніше Аркадійської балки Ботанічний сад ОНУ по Гідрометцентр Чорного та Азовського морів, санаторії «Україна» і «Росія») належала княгині Гагариній і її трьом синам. Дехто стверджує, що саме тоді місцевість стала називатися Аркадією. Завдяки бельгійському підприємцю Емілію Комбью, власнику залізничних шляхів і засновнику акціонерного товариства, в Одесі з'явився спочатку кінний, а пізніше перший в Одесі електричний трамвай, який рухався Французьким бульваром, оминаючи плато, на пляж. У 1930 році кінцева ділянка була облаштована під парк, а лінію трамвая посунуто далі від моря. Від Ланжерону вздовж моря до Аркадії була облаштована Староаркадійська дорога, а Новоаркадійська тепер завершувалась монументом «Крила Перемоги», а частину проспекту, що вела до центрального входу Аркадії, було перейменовано на вулицю Генуезьку¹.

Усі часи Аркадія сприймалась пишучими людьми по-різному. Цікаві роздуми з цього приводу є у письменника Богдана Сушинського.

¹ [https://www.turkaramamotoru.com/uk/Аркадія-\(Одеса\)-149639.html](https://www.turkaramamotoru.com/uk/Аркадія-(Одеса)-149639.html)

Дискутувати з ними нема сенсу. Кожна людина сприймає світ своїми очима, а значить, і думка про нього своя. Хто сумує по зниклому парку, хто радіє кафе, ресторанам і готелям. А мене тягне до моря.

Відчуваю свою нікчемність перед художниками-мариністами та письменниками, що писали про море. Особливо перед Ернестом Міллером Хемінгуеем. Його повість-притча «Старик і море» таємними, не почутими звуками кличе людину, перед усім немолоду за віком, вижити в здавалось би трагічній ситуації. Схиляю свою сиву голову перед геніями. Розумію їхню неперевершеність. А сам все частіше і частіше відчуваю якусь напасть — появу настирної думки-питання: хіба ж можливо бути одеситом і нічого не сказати про море? Більше того. Ця думка вже переросла у вимогу і передбачала лаконічну формулу: Хемінгуеем можеш й не бути, але одеситом бути зобов'язаний. Тут вже мова не про відсутність таланту мариніста, а про елементарну повагу до свого міста, до його моря. Знову налетіли демони пошуку, як колись з іншими темами, і не дають спокою, поки не переможеш їх, виконавши їх вимоги.

Розпочну з Аркадії. Мотив простий. Живу поруч. Уже 38 років майже кожного ранку зустрічаюсь з морем. Ще щось чаклунське є у моїй прив'язаності до цього куточка. В ідеалістичній поезії Аркадія — край щасливих пастухів і гориста область у грецькому Полонезі за назвою Аркадія, що у давнину заселялась переважно тваринниками і які, як і мисливці, мали переважно першу групу крові. У мене і моїх дітей перша група крові. А в переносному сенсі Аркадія — край щасливих пастухів, щасливий край. І я теж у дитинстві пас корову. А наше село розташовано у гористій місцевості. А про щастя згодом. (Хоч ім'я, наприклад, першого візантійського імператора Аркадія означає «щасливий, блаженний».)

Одеська Аркадія теж гориста. Її балка бере початок аж за сьогоднішнім парком «Перемоги», спускається по вулиці Генуезькій і поглиблюючись, плавно, спокійно упирається в Чорне море. Колись тут була тихесенька річка. А зліва і справа — круті береги жовтіли золотим ракушняком. Одесити, передусім немолоді, закохані в Аркадію. На її пляж спускаються поволі, а інші йдуть додому чи на зупинки тролейбусів, трамвая, автобусів без напруги. Раніше в спеку головну алею, що йде понад поглибленням балки, покривали тіні вікових дерев, під якими очікували перехожих, вишикувавшись в шеренги, лавочки. А сама балка теж була покрита віковими деревами. Тепер бізнесова інфраструктура змела ідилію алеї і поглиб-

лення в обіймах дерев та клаптиках галявин. І маємо, як кажуть, те, що маємо. Атракціони, кафе, пивнушки. А вище — аркадійські хмарочоси. Тільки висотних готелів 19. А житлові споруди нахабно вдерлися у Аркадійську балку так, що зробили її душною. Змінилося багато. Навіть колір води. Але про це згодом.

Та скажу відверто: для мене Аркадія і тоді була чарівна, і тепер гарна. І тоді душа раділа, коли йдеш по алеї, і тепер, коли спускаєшся до моря по алеї, одягнутій в керамічну плитку і срібний мармур, та ще бачиш задоволених дітлахів, що перебігають дорогу від одного атракціону до іншого. І транспорт змінився. Був старомодним. Став якимось інтелігентним, одеським. Але я обмовився: ідучи по алеї, не стільки спускаєшся до моря, скільки упираєшся у пивнушки. Чим ближче до моря, тим надійніше воно закрите як зліва, так і справа пивними, кав'ярнями. А до води ведуть непомітні вузенькі, затиснуті з двох боків стінами алкогольних харчевень сходинки. Поруч утрьох не зійти. І вони теж упираються не в пляж чи воду, а в якісь халепні утворення. Словом, є у головній алеї арочний початок, не має у неї гідного кінця.

Кожний, чи то одесит, чи то гість, бачить Аркадію своїми очима, тільки йому даними. Повторююся, тут, здається, дискусіям і місця немає.

Для мене, якщо у пісні співається «Одеса — жемчужина у моря», то Аркадія — перлина в перлині (жемчужина в жемчужине).

Уявити Аркадію без моря неможливо. Як не зрозуміти моря без сонця. Його доводиться мені зустрічати майже щоранку з 80-го року минулого століття. До його появи на горизонті ми з моржами встигали зробити зарядку і охолонуті у воді. Схід сонця завжди явище. Воно кожного ранку різне. Не напружуйте пам'ять. Не згадаєте, ще коли було таке сонце, як сьогодні. Його появи очікують морська димка, чи чисте голубе небо, чи зграйка різноманітних хмарин, чи якесь неначе пошарпане місцями, прозоре полотно на півгоризонту, чи шматок товстої, темно-синьої хмари, чи її осколки. Сонце ще десь на підході до дзеркала моря, а його проміння вже освітло то біло-блакитні то гостроносі хмарки-байдарки, то хмарки-човни різних розмірів, то якийсь загадковий предмет. Здається, вони зупинили свій рух і завмерли в очікуванні володаря денного світла.

І ось сонце тоненькою смужкою, неначе казковою фрезою, прорізує морську димку і виростає на повний зріст над дзеркальною поверхнею води.

Воно таке велике. Південне сонце може вміститися в ранішнім декілька разів. У чотири або в п'ять. Читачу, не заперечуй. Це не метафора. Багатолітні спостереження мене переконали, що морська димка має властивості лінзи, оптичного скла зі сферичними лініями. Саме тому ранкове сонце, неначе виходячи із води, поволі потрапляючи в димку, збільшується у розмірах, немов набираючи ваги, сили і радості від зустрічі з морем.

Ще раз кажу: кожного ранку схід сонця різний. То тоненькі хмаринки поріжуть поперек його темно-червоний, неначе магмовий диск, і воно нагадує величезний глобус з чітко проведеними паралелями, то якась хмаринка вчепиться до нього знизу, або зверху, і не дозволяє йому поглянути на море повним оком, то важка чорна хмарка штовхає його в бік, поки не перетворить його у півмісяць.

Виплутавшись з димки і хмарок, сонце набуває свій золотий колір і пускає свої промені на море. Вони біжать, підскакуючи неначе від радості на хиткій поверхні моря, до берега, торуючи сонячну стежку. Але буває, що, вибравшись з димки, сонце входить в тінь густої хмари. Тоді сонячна стежка зникає, а сонячні промені, знайшовши проходу в хмарі, неначе підпорки сонця, впираються циркулем в воду в різні боки. Інколи ці промені нагадують гігантські ходулі.

Не менш захоплююче явище — це зміна кольору морської води. Воно залежить від сонця, неба, дна, мікроорганізмів і газів. Звичайно, на колір води впливають і сторонні, принесені людьми і зливами домішки. Не маючи змоги написати про колір інших морів і океанів, скажу тільки про море в районі Аркадії. Воно різне. То синє, то зелене, то блакитне. І з різними відтінками. Моїх спостережень за метаморфозами моря виявилось недостатньо, щоб пояснити причини цих змін. Звертаючись до фахівців, читаю у комп'ютері: «Колір морської води визначається глибиною проникнення світла різної довжини хвилі. Червоні і помаранчеві промені спектру поглинаються або переважно поглинаються і на незначній глибині. Блакитні і фіолетові промені поглинаються в меншій мірі і тому мають більше шансів відбитися у зворотному напрямку, до поверхні. Тому вода здається блакитною. При незначній глибині або низькій прозорості від дна або зважених у воді частинок поряд з блакитними відображаються також червоні і помаранчеві промені і разом дають червоний колір. Якщо глибина зовсім невелика (у кромках берега, у склянци) відмінності в поглинанні світла різних кольорів не встигають позначитися, і вода виглядає безбарвною.

І далі: «... в ясну погоду колір моря більш блакитний або синій, в похмуру — синій, свинцевий... Помічено, що більш солоня і тепла вода має більш інтенсивний колір, тоді як холодна і менш солоня більш зеленуватий... Над більш глибокими місцями колір блакитний, над менш глибокими — зелений¹.

І ще: «Вдалині море по своєму кольорному відтінку наближається до кольору неба. У хмуру погоду воно сіре, в ясну — блакитне. Коли сонце сідає, то яскраво-синє море набуває золотистого відтінку. Під час хвилювання море здається білястим»².

З цього ствердження можна зробити висновок, що Чорне море стає чорним у надто похмуру погоду.

Де кілька слів про море добре і зле. Воно і добре по-різному. І зле неоднаково. Спочатку про добре. Найкращим доказом його користі — заповнені влітку пляжі. Як кажуть в народі, немає де голці або яблуку впасти серед відпочиваючих. І море всіх ласкає, обіймає, охолоджує, освіжає, запрошує до плавання на різні дистанції. А поруч до уваги гостей моторні, веселі велосипедні знаряддя для прогулянок по воді. У тиху погоду море ласкає: ледве помітні хвилі на незначній відстані одна від одної якимось полотняним шовком обережно цілуються з пляжем. Це зранку. А з восьмої — дев'ятої години пляжі заповнюються одеситами всіх літ і переважно молодими гостями. Шовковим хвилям немає місця. Вони до берега не добираються, зникають заздалегідь, торкнувшись бронзових і не дуже тих відпочиваючих, що висипали у воду. Крізь галас дітей доносяться застереження служби безпеки та оголошення щодо ласощів. І так весь день до заходу сонця. Звичайно, при такому насиченні людей ні хвилям, ні кольору моря місця не знайти. У хмарні, напівпохмурі дні людей відповідно менше. А у вітряну чи післявітряну погоду море проявляє свій стихійний характер.

Коли море спокійне і людей у воді нема, а вода прозора, то можна розгледіти малюнки морського дна. Передусім це великі полотна чистого морського піску. Часто ближче до берега він своїми гофрами у напрямку вчорашніх хвиль нагадує пральну дошку. Це — дошка стійка і довго не руйнується. А поселення водоростей найрізноманітніших форм. Наприклад, від початку центрального пірсу і до кінця пірсу, що зліва, водорості рівенько вистроїлись своїми островками, діаметром у півметра, в три шеренги на однаковому

¹ <http://genomukr.ru/nauka-j-osvitu/9364-jak-vimirjnut-prozorist-vodi.html>

² <http://jak.iblog.in.ua/articles/jake-more-same-sine.html>

інтервалі один від одного. У спеку, що декілька днів підряд, водоростів на поверхні води так багато і густо, що відпочиваючі йдуть у воду там, де їх менше. Зате, коли після такої навали водоростів зірветься вітер і запрацюють хвилі, водорості опиняться на пляжному піску в один, а то і більше валів. Щось аналогічне відбувається з медузами, але у меншій кількості.

Восени, взимку і весною море перебуває у відповідному погодному режимі. Теж різноманітному і своєрідному. Але це окрема тема, яка потребує інших зусиль і часу для її розкриття. Для прикладу наведу декілька сторінок зі свого аркадійського щоденника.

«04.02.07, 8:00–10:00, t = 0. Сонце. Безветренно.

Море... Оно каждое утро разное. Сколько раз утро, столько разновидностей у моря. Сегодня спокойное в унисон безветренной погоде. Однако «приводный», точнее, тот, что в зоне досягаемости воды, песок выдает ночную тайну: были волны. Свидетельств тому несколько: во-первых, мокрый, местами на 1–2 метра от воды, песок. Обычно мокрые следы ночных волнений исчезают сразу после прекращения накатов волн. Однако сегодня особое явление: морозец успел задержать влагу и этим сохранил мокрым цвет песка надолго; во-вторых, «стайки» медуз выброшены на песок и на расстоянии 1–1,5 метра нашли свои последние часы на суше; в-третьих, пирс покрыт льдом и местами мелкими торосами. Странно, почему-то нет чаек. Только несколько голубей что-то клюют из даров моря... Над тихим непохожим на зиму морем сонце. Душа радується. Чудесное воскресное утро в Аркадии.

11.02.07, 8:30

Аркадия. Море цвета морской волны. Зеленые, слегка мутные от поднятого со дна и порванного с берега песка. Волны, однако, не такие, чтобы забирались на пирс. Парадокс: ветра нет, а волны есть.

Интересные узоры вяжут волны при соприкосновении с песком. Тут образуются пенные кромки. Они выкидываются волнами по всему центральному пляжу, образуя причудливые языки разных размеров с разным проникновением на берег.

Сегодня температура воздуха плюсовая. Около 7–8 градусов. Потому мокрый песок на берегу, хоть и утопанный волнами и приятный для бега трусцой, обманчивый. Волны словно заманивают редких прохожих на твердую поверхность песка, чтобы потом внезапно намочить их ноги. Если решили бежать не по сухому вяз-

кому песку, а по чёрной влажной кромке, будьте начеку: какая-то волна попытается коснуться кед или кроссовок, если не отскочишь за пределы ее досягаемости. Чайки сегодня грустные. Их много. Они стоят у самых волн, лишь изредка какая-то из них пытается клювом найти что-то полезное и съедобное из выброшенного морем содержимого.

Чайки не идут на воду, чтобы ловить моллюсков, рыбешек: волны создают им неудобства, не позволяют им ни безопасно держаться на воде, ни отыскать в мутной быстрой воде живность. Сотни чаек расположились на перилах и прочих креплениях печально умирающего давно не действующего причала. Его железные «мечитрубы» под воздействием коррозии разваливаются. Для людей это опасная зона. А вот чайки, которые не умеют читать предостережения властей об опасности, умножили своим размещением и надутыми валами грустную картину, отходящую из жизни. А еще 10–15 лет назад тут простирался вид прекрасного причала, от которого прогулочные катера отходили ко всем пляжам и в порт с загорелыми и довольными пассажирами.

17.02.07 (суббота)

Море беспокойное. Если прошлый раз волны творили пену только при соприкосновении передней, тонкой кромки воды с пляжным песком, так сказать, на завершающем этапе своей атаки на берег, то сегодня белые барашки из пены видны далеко в море. По мере приближения к берегу их становится все больше и больше. А метров за 20–30 от пляжа каждая волна несет свой белый гребешок из пены и бросает его на пляж. Песок принимает его как должное, и волна откатывается уже без украшения.

Моя беговая дорожка из утоптанного волнами песка сегодня широкая: видимо, ночью волны были сильные и оставили широкий след просто из утрамбованного и отполированного песка, этак метра на 1,5–2. Однако бегать трусцой все равно не безопасно: каждая волна имеет свою силу (одна сильнее, другая слабее), а следовательно, и свой предел досягаемости на суше. Поэтому бегунам следует не терять бдительности: если 2–4 волны пропустят по приятной дорожке, то следующая норовит ухватить за кроссовки.

На передней части всех обозримых пяти метров каждая волна уходит в море, а разбитые о бетон волны превращаются в вздыбленные громадные белые кроны, словно поднимают их в воздух взрывы морских мин.

Как ни странно, но несмотря на зимнее, тревожное море, вода почему-то сегодня чище, чем прошлый раз.

Чайки сегодня очень грустные. Они выстроились на пирсах в шеренги и стоят надутые на своих ножках, ровных, словно спички, будто на них нет колен. Сильный северный ветер сдувает чаек с пирсов «умирающего» причала и они предпочитают «отсидиваться» на досках причала или бетоне пирсов. Чайки сегодня не одни: кроме голубей, почему-то много ворон. Все ждут, что море что-то вынесет то ли на пирс, то ли на песок.

18.02.07 09:00. Воскресенье. Температура воздуха около нуля.

Море, как и вчера, волнистое. Однако много непохожего со вчерашним. Белые, пенные языки волн так далеко забирались на пляжный песок, что вчерашняя утрамбованная и отшлифованная дорога между пляжем и волнами исчезла под водой, а новая еще не затвердела, и пришлось бегать от пирса до пирса по мягкому, рыхлому грунту песка, что значительно неудобно, чем по плотному. Зато как вчера, встречный северный ветер врывается сквозь открытый рот в легкие и чувствовалось, как он освежающе разливается по бронхам. Свежести так много, что моментами кружится голова, как от легкого опьянения.

Если стать на центральный или первый слева с севера пирс, то увидишь удивительную картину: с севера волна, прорываясь сквозь ржавые, наполовину разрушенные железные (трубные) сваи, ударяясь о пирс, образует множество пены. Ее так много, что она сбивается в какой-то молочный кисель, похожа на сладкую, съедобную вату или гигантский молочный коктейль. Эта масса колыхается вдоль берега. Ее так много, что она полностью покрывает воду и воды не видно. Можно наблюдать, как 20–25-метровое светло-кремовое одеяло, что шевелится, играет, двигается на берег, срываясь с воды, разлетается на сушу, а потом его подхватывает ветер и расшвыривает по всему пляжу и даже на крыши строений.

«Умиравший» причал снизу от сваи к свае украшен, лучше сказать, увенчан множеством сосуллек-гирлянд. Они ровно повисли по длине почти одинаково.

А вот на пирсе волны играют, словно забавляются. Они с разбега забираются на бетонную глыбу, потеряв силу, разливаются по пирсу, стекают на южную сторону, образуя при сливе в море прекрасное сплошное длинное полотно-зеркало, что на мгновение закрывает вертикальную часть пирса.

Как ни странно, на южной стороне от пирса, до следующего пирса взбитой пены-коктейля нет. Видимо, первый пирс, сдерживая северный ветер и северные волны, уменьшает скорость волн. Но, тем не менее, «молока» на волнах предостаточно. Эти гигантские белые простыни пены забираются далеко на пляж, а уходя в море, оставляют на песке множество пузырьков, которые тоненькими ручейками стекают навстречу новым волнам, чтобы быть снова отброшенными на пляжный песок.

Чайкам сегодня веселее. Они кружат над головами людей, что принесли им корм, и на лету мастерски ловят подброшенные куски хлеба и другие пожитки.

Цвет моря, как и вчера, зеленый. Однако есть отличие: если вчера оно было мутно-зелёное, то сегодня светлое. Очевидно, что «сработали» два обстоятельства. Вчера был пасмурный день и было меньше пены, волны просматривались вглубь до песка и был виден взбудораженный песок в воде. А еще: вчера был пасмурный день. На воду падали тени, она казалась мутная. Сегодня тучи высоко. Они рваные. Сквозь щели между ними проникает на море солнце. Вода, ее цвет кажется веселее.

Интересное зрелище: часто солнце прокладывает на воде свою дорожку далеко в море и с берега она кажется немного приподнятой, напоминает самолетную взлетно-посадочную полосу».

Сердитим, злим море буває у всі пори року. Але найсуворішим, неблаганним було восени 2016 року. Неначе в помсту за знесеній причал для прогулянкових катерів, якими користувались сотні тисяч відпочиваючих, і які зникли у роки розбійної прихватизації, і які обіцяли під час виборчої кампанії відновити всі мери міста, море знесло всі нові бізнесові будинки малої архітектури. А від тих, що на сваях забралися у воду, хвилі залишили стирчати з води погнуті труби. Дісталось і тим будовам, що стали на місцях будівель обслуговуючого персоналу. Там, пам'ятаю, був «червоний куток» для зборів, від якого, нам, моржам, давали ключ, щоб нам тепліше було переодягатися. Та не бояться хвиль великі морські судна. Вони як стояли раніше по 8–12 штук на рейді, очікуючи дозволу зайти в порти Одеси та Южного, так і стоять щоранку під різними прапорами.

Контрасти — чи не найцікавіша риса моря. Наведу два приклади в одну добу. Вранці 10 січня 2017 року море нагадувало гігантське безмежне простирadlo, попросоване якимось велетнем Чорномором. Без жодної хвилі, без жодного зворушення. Зграї чайок

кинулись на воду і, неначе змагаючись, стали на мить занурювати свої голови, щоб клювом дістати якусь живність. Чи то рачка, чи то тюлька, чи якогось молюска. Це було біля берега на мілководді. Далі у морі поодинокі дикі качки занурювались у воду на 30–60 секунд, ловили собі їжу і виринали десь за 50–70 метрів у непередбаченому напрямку. А неспокійне море було вкрите великими і малими клаптиками, віддзеркалюючи голубі хмари, щойно освітлені променями ще не остаточно вийшовшого з димки сонця.

А тепер картина 11 січня 2017 року. Ще далеко від води, на початку головної алеї було чути ревіння моря. Чим ближче до нього, тим ревіння страшніше. А стан моря не передати. Там, де вчора чайки й качки у дзеркальному морі ловили їжу, там воно кипіло білою піною, а хвилі кидали її на берег на пісок. Далі хвилі величезні і ввись, і в довжину, і в ширину з білими гребнями. Вони не всі неслись до берега. Серед них були якісь заколотники, бунтівники, що неслись поперек загального фронту хвиль. Більше того, якщо головний напрямок хвилі визначався зі сходу, то інші хвилі на них неслись з заходу. Їх теж було багато. А при зіткненні на великій швидкості миттєво утворювались вихрові, гвинтові величезні стовпи з якимись білими гігантськими гребінками і клювами, неначе намагались дістатися темних хмар. Головний пірс, де я ще учора робив зарядку, зник під скаженими танцями білих хвиль. Він тільки зрідка виглядав на мить з води, неначе кричав «Рятуйте!». А небо.... Воно неначе змагалось з морем в оскаженінні. Розпатлані коси опустило низько над водою. З них неначе з мішка сипав сніг. Вітер, завірюха, ревіння моря відбувалося у напівтемряві, хоч була уже восьма година ранку. Судна, які в нормальну погоду по 8–12 штук стояли на рейді до портів, зникли в імлі, навіть їх попереджальних вогнів не було видно. Все це, здавалось, можливо було описати церковним терміном російською «светопреставлением», українською «кінець світу».

А ще пейзаж. На березі промені сонця, що пробиваються крізь нещільні хмари, а на воді туман. Суцільна густа стіна, що майже вперлась у берег, тільки інколи з-під цієї стіни виринає якась лінива, трохи запінена хвиля. А там у черзі, у глибині цієї стіни якісь розмови хвиль. Вони то нагадують воркотіння голубів, то рокіт будівельного крана.

Або абсолютно спокійне море. Чиста смарагдова прозора вода. У даліні островки сталевого кольору. А на дні від берега і вдалечінь на чистому піску чорні плями колоній водоростей.

А то: від сонця, що сходить, по бриджівій воді доріжка з безлічі яскраво-сліпучих маячків-мигалок. А по мірі підняття сонця стежка десь посередині розширялась, неначе розбухала ще більшою кількістю маячків, і утворювала якийсь боксерський пояс з величезною мигаючою пряжкою.

Якось бачив таке: сонце, що зійшло, закрила хмара, яка нагадувала рівненько відрізану зверху і знизу майже відполіровану широкую і довгу сталюю кольору дошку.

А тепер, що бачив 24 січня 2017 року. Не передати словами. Це побачене краще для художника. Уяви, читачу, безмежне, зникаюче у далені море. Спокійне, неначе спить. А по всій його дзеркальній поверхні розкидано безліч різнокольорових, різновеликих обрублених строкатих полотен, а серед них шматки, клаптики, лоскутки матерії. І кожен з них має свій колір: жовтий, синій, білий з різними відтінками, а далі від берега видніються навіть рожеві. Кожного новачка, що з'являється на березі, ті, що прийшли раніше, криком запрошують: «Дивись, яка красотища!»

Мені, зачарованому казковими малюнками моря, захотілось пройтися до Північного пляжу, щоб ще більше насолодитись побаченим. Красивого багато не буває. На пляжі Прикордонників кидається в очі червоно-жовта ракушнякова скеля, висотою метрів з тридцять. З її черева вивалилась багатотонна глиба, а вслід за нею ще дві брили поменше. Вони залишили відповідних розмірів нішу, неначе гніздо в скелі, а посунулись у воду чомусь не наважились. У напрямку моря від скелі лежать ще й інші великі, середні, малі каміння. Якись з них занурились у пісок на різну глибину, якись стійко зупинились на весь зріст на піску, а у воді з різних боків двох пірсів зібралось таке велике і мале каміння, нагадуючи якись зграї, чи загони так штук по 25–30. Більшість з них почорніла від дарів моря. Сьогодні вони у білих папахах: хвилі кидали на них воду, а мороз спішив її перетворити на лід. Вода чиста, неначе сльоза. Морське дно вкрилось загадковими фантастичними мозаїками різнокольорового буличника і ще мільярдів різних світлих і темних камінців. Дно видно на метрів 20–30 пляжу. Чайки радіють. Літають, сідають на каміння, воду, кричать, перегукуються і раз за разом, неначе змагаються, занурюють свої дзьоби у воду, де енергійно пірнає мілка рибка і ще якась живність. Все це нагадує чайкове свято.

А ось щось надзвичайне. Якимось витягнутим трикутником швидко наближається до берега загін чорних великих птахів. Мені

ще не доводилось таке бачити. На великій швидкості вони постійно занурюють дзьоби у воду, щось там ловлять і не ламають свій стрій, колони, дистанцій. Не збавляючи швидкості, загін зробив дугу недалеко від каменів і, обійшовши пірс, пішов у море. Чайки здивовано дивились на чорних пришельців, але не кидались тікати від них. Я спитав у двох мужчин, які стояли поруч, що за грізні птахи. Вони відповіли в один голос: «Гуси».

А ще одне видовище. 1 лютого 2017 року, йдучи головною алеєю, здалеку звернув увагу на незнайоме море. Воно було якесь синьобіле, рябе. Вирішив підійти до нього з боку пляжу Прикордонників. Від берега і метрів на 150 в море вода покрита крижинами різної величини. А далі — крижини у формі мікропірамід, з гострими вершинами. А між крижинами ледве рухаються хвилі, але не звичайні, а якісь неначе з рідкої манної каші. Другого лютого ця каша стала гущішою, а третього лютого каша перетворилась на нерухомих сірий холодець з білими крижинами, неначе прикрашений шматками свинячого жиру.

А те каміння, що залізло у воду на різну глибину і три дні тому було у білих папахах, вкрилося білими маскхалатами і нагадувало велику родину ведмедів.

Наскільки мені відомо, кригу в Аркадію міг пригнати вітер з Дністровського лиману, або від Болгарії чи Румунії.

Мороз міцнішав. Ставав колючим. Десь біля десяти градусів. Вже на четвертий день ця льодова каша між крижинами перетворилась на щось схоже на кухонний алюмінієвий набір: миски, тарілки, каструлі і ще щось. Все було вкрито якимись чудернацькими квітами, узорами. Та недовго ці мертві сюжети тривали. Море неначе придивлялось до них, вивчало, терпіло й набиралось сил. А на п'ятий, шостий день терпечь урвався. Море стало рішучим. Підняло високі хвилі і погнало їх до берега на льодові витвори. Боже мій, що творилося. Хвилі широким фронтом погнали кригу до берега. І не було куди діватись. Вона, рятуючись, лізла одна на одну, і всі разом на берег. А море нищівно перло на них. Та так сильно, що вся величезна крижана маса полізла на пісок і збиралась там у валуни, паралельні щодо берега і між собою. Таких було вісім. Перші найвищі, десь більше трьох метрів. Інші менші. Ті крижини, що чомусь відстали від гігантської череди співродичів, хвиля їх жбурляла метрів на 15–20 далі першого валу. А ті дві величезні крижини, що заховались під пірсом зі сходу, хвилі закидали дрібною кригою

і перетворили їх у якісь вантажні баржі. На мій майданчик у кінці вхід закрило, місце, де я робив зарядку, перетворилося на трьохметрову скелю. Каміння-черепашник, що було ще позавчора і вчора спочатку у білих папахах, потім у білих маскхалатах, зникло під торосами. Чайки носились над хвилями. Кричали, раділи, дякуючи хвилям, що успішно розковують їм море і повертають можливість ловити рибу. Голуби теж неначе підігравали чайкам. Літали над валунами. А гави втиснулись у цей танок зі своїми криками. Тільки «моржі» уже декілька днів сумні. Раніше заковане море не пускало їх у воду, а тепер валуни такі високі, що їх ні перескочити, ні перелізти неможливо, щоб не поранити ноги. Вже через декілька днів мороз ослабшав. А 18–20 лютого море повністю очистилось. Неначе здійснило подарунок до ДНЯ Небесної сотні. І само стало лазурним, валь'яжним. Зі сходу довжиною на всю дугу горизонту поволі направлялись до берега невеликі хвилі. Складалось враження, що море любується своєю красою, гордістю, важністю. Мені здалося, що море прибралось в траурно-урочистий одяг, щоб солідарізуватися з мітингуючими за Небесною сотнею в Києві, Одесі та інших містах України.

Видатний український письменник Олесь Гончар у своєму «Щоденнику» писав в Одесі: «Яке сьогодні море! Оксамитове, синє, м'яке... Як легко тут жити. Як легко тут жити! Скільки синього простору, і весь ллється тобі в душу!» (О. Гончар. 2-ге видання, випр. і доп. К.: Веселка, 2008. Т. 1. С. 124).

Приєднуючись до думки видатної особистості, хочу навести декілька імен, саме тих одеситів, що, як в пісні співається, не можуть жити без моря. Статистика поки що не дає кількісних характеристик цих громадян. Але їх чимало. Перед усім слід сказати про фанатично закоханих у море. Вони тут, в Аркадії, вже вдосвіта, весною, влітку, восени, взимку. Майже кожного дня. Круглий рік. Вони всепогодні. У кожного з них своя програма перебування, і ті, кому слід встигнути на роботу, у будні дні займаються за скороченим розкладом. Зробили зарядку чи то на спортивному майданчику, на снарядах, чи то біля самої води, чи то на пірсі, потім у воду, теж за власними можливостями — чи то пірнати й поплавати, чи поспішати додому, потім на службу. Інші з відповідною амуніцією — з пляжу на роботу.

Інша доля пенсіонерів. Вони не поспішають. Раненько з'являються. Виконують свою програму і теж зникають, як тільки сонце

досягає їхнього, пенсіонерів, рівня. А яка у них програма? Теж у кожного своя. Хто розпочинає з майданчика. Там спортивних снарядів достатньо і кожний бажаючий користується ними відповідно до свого смаку, звичок, а головне — самопочуття. Фізичне перевантаження для пенсіонерів не тільки шкідливо, а і небезпечно. Тут міра — головна умова. Потім море. Після купання відпочинок: хто сідає під спеціальними для пенсіонерів навісами, грають в карти; хто якось неначе випадково заводять розмову про політику як внутрішню, так і зовнішню; хто розповідає анекдоти, або сюжети зі свого життя чи власного спостереження тощо. Але всім цікаво. Слухають, поки не набридне, а потім розходяться по домівках, поки сонце не припекло.

Це якийсь неформальний, не стільки по інтересах, скільки по велінню душі добровільний, не проголошений колектив. Вони без якихось закликів згуртовані. Якщо хтось декілька днів не з'являється, починають турбуватися, питають один одного, чи не відома причина відсутності товариша. У разі, якщо хтось захворів, або по телефону цікавляться самопочуттям, або якщо складніше — відвідують його в лікарні.

Серед факторів, які їх зближають, гуртують, передусім якась життєва мудрість кожного. Якщо вони щось розповідають, то завжди щось цікаве, неповторне, навіть повчальне, особливо стосовно порад про здоров'я, про свою сім'ю, дітей, онуків. Якщо зважити на те, що у кожного своя манера говорити, жестикулювати, ставити запитання чи відповідати, то знаходишся серед них неначе в драмтеатрі чи в музкомедії, чи в клубі клоунів, чи серед політиків, вчених, лікарів тощо. Словом, в Аркадії є все: море, повітря, пісок, цікаві люди, захоплюючі розмови, навіть емоційні політичні дискусії. Кожний з них — унікальна в своєму роді особистість. Головне навчитись його слухати й зрозуміти.

Попробую по пам'яті назвати декількох з них. Навіть за цими скупими показниками читач зрозуміє, наскільки це змістовні люди. Розпочну з політеху. Вихованець політехнічного інституту Грищенко Володимир Павлович. Йому понад 94 роки. Світла пам'ять. Багато читав, досі викладає теоремеханіку в технічному коледжі. Учасник бойових дій. Відзначився на Курській дузі. Був поранений. Даси йому потиснути руку — пожалкуєш. Тисне неначе гігантськими залізними кліщами. Каже, це сила з'явилась після поранення. Очевидно, десь не так, як надзвичай, зрослися нерви. Показує книги,

де про нього писали командири й колеги. Слухав лекції доцента нашої кафедри, тепер історії та етнографії України, Діонісія Парамоновича Бойко, який командував батареєю при захисті Одеси й першим, вже у вересні 1941 року, був нагороджений орденом Леніна. Похований в Одесі на Алеї Слави.

Або Павло Іванович Продан. 74 роки, пенсіонер-будівельник з поетичним нахилом, до оп'яніння любить Україну, особливо пісні, як народні, так і естрадні. Красень-мужчина. Пост-аматор.

А Іван Іванович Ніточко. 69 років. Він із змушених переселенців з польських земель, з бойків, екс-бригадир колгоспу, колишній голова райвиконкому, голова Березівської райради, голова райдержадміністрації, директор Одеського обласного державного архіву, мемуарист, поет-аматор, захоплюється мінівіршами, яких він називає куцексами.

А ось Галина Олексіївна Гуляк, тендітна, вимогливо дотримується всіх вправ своєї спортивної програми, вперто не бажає розлучатися з молодістю.

Тут і Микола Микитович Васишин. Йому 82 роки, а виглядає на 50 років. 10 років віддав морю. Знавець безлічі заморських любовних і політичних сюжетів. Його постійний супутник собачка Рижуля. Вона купається в морі навіть взимку.

А ще прекрасний, видавший види, доктор технічних наук, професор Сергій Миколайович Радимов. 81 рік. Після кожної вправи на спортивному снаряді, чи біля якоїсь відштовхуваної опори, робить паузу. Підходить до колеги, якій теж робить витримку після фізичного навантаження. І пішли! Чи то анекдоти, чи спогади, чи остання політична, соціальна чи побутова інформація. Буває, що до них приєднується третій, четвертий... І так до того часу, поки їхні організми не відпочили і не просяться знову до навантаження.

А ще Василь Петрович Ларшин, 65 років, доктор технічних наук, професор. Він більше говорить про своїх аспірантів чи докторантів. Теж цікаві історії. А доцент Савіч Святослав Лаврентійович, 62 роки, кандидат хімічних наук, на зустріч з морем поспішає на велосипеді. Любить також пишатися своєю дружиною-красунею Світланою Павлівною, доцентом, кандидатом технічних наук та сином Віталієм, кандидатом технічних наук.

Дмитро Ткаченко. Працює на виноробному підприємстві. Йому 45 років. Пишається, що він українець. Сподівається, що його Батьківщина буде щасливою.

Володимир Іванович Половець, 81 рік, доцент Одеської державної академії будівництва та архітектури, першим приходив на побачення з Аркадією.

А Валентина Михайлівна Печенко. Родом з сакрального трикутника, де річка Рось впадає в Дністер. Всі родичі мають коріння в славній Київській Русі. Із репресованої сім'ї. Дуже любить українську землю. «Яка дихає життям».

Олексів Михайло Дмитрович, полковник міліції у відставці. На початку 70-х років працював бульдозеристом в плавбудзагоні тресту «Чорноморгідрострой». Пишається тим, що брав безпосередню участь у побудові захисних споруджень берега Чорного моря у районі міста Одеси від Ланжерону до 16-ї станції Великого фонтану. Був хвилечоси, пірси. Кожного ранку на пляжі. Здається, у нього є морське хобі: з розвідненням ходити по пляжному піску і збирати золоті речі, які звечора і вночі погубила закохана молодь.

Кришталь Володимир Олексійович, 77-річний, у минулому боровся з економічною злочинністю, а зараз захоплюється бджолярством, має хорошу пасіку, виробляє мед та продукти від бджіл, залюбки займається оздоровленням у Аркадії разом зі своєю улюбленою-подругою, німецькою вівчаркою на ім'я Ада.

Об'єктивності ради слід сказати, що серед пенсійно-моржово-пляжного колективу зустрічаються язикаті сепаратисти. Це переважно ті особи, які мали значні посади, більшістю в Росії, мають великі пенсії. Їхнє минуле пов'язане з життям імперії. Непоганим життям. Їм майже нічого не подобається в Україні, від президента до захисників на Сході країни. Помічаю, що більшість нормальних людей уникають їхніх настирливих розмов. Тоді нерви у них здають і вони переходять до відкритої ругані. Їм втрачати нічого, після втрати імперії.

Навіть після цієї коротенької інформації читач, напевно, зрозуміє, що перші зранку на морі мешканці переважно цікаві особистості. Вони один одному прикрашають настрій.

Це звичайне і постійне самопочуття, з різним національним колоритом, філософським сприйняттям дійсності і гумором, складає ту загадковість духовного світу, природи, що називається одесит. Чи то інтелігент, чи то робітник. Йому одеська аура не чужа. Він не може бути вільним від неї. Тим більше, що вона йому подобається. Море накладає свій відбиток на поведінку людей. Одесита легко відрізнити від неодесита. Море завжди з тобою. І коли ти пильну-

еш, і коли ти спиш. Впевнений, воно сниться багатьом одеситам. Мені теж. Розповім про один з багатьох снів. То був сон — знамення. Бачив його в ніч з 18 на 19 серпня 1991 року. Знову ранок. Аркадія. Але чомусь багато пляжників. У таку рань їх раніше не було. А вони підходять і підходять. Роздягаються, розминаються. Ідуть у воду. А на горизонті, у тім місці, де повинно зійти сонце, якась чорна, товста хмара з якимось вікном-амбразурою. Вона спочатку неохоче зачервонилася, а потім випустила дивовижний промінь. Він летів над морем, над своєю стежкою над водою, перетворювався в райдужний колір і прямував до берега, до нас. Він настільки був яскравим, що звернув на себе увагу пляжників. Над нашими головами піднявся і направився поглибленою частиною балки в місто, на захід. А тисячі людей спостерігали і їхні фізіономії придбали різного вигляду, у кого здивовані, у кого злякані... Хтось підняв руки і радісно верещав, хтось упав на коліна і підняв руки до променю, хтось хрестився, а немолоді люди сприйняли його за кінець світу. Хтось просив Господа помилувати його, хтось благав Бога простити гріхи. Хтось кричав «Апокаліпс». А мої студенти, що вміть опинились поруч, звернулись з питанням: «Григорію Івановичу, а ви чого мовчите. Що це, на вашу думку. Невже кінець світу». «Ні, — кажу, — на друге пришествіє Христа не схоже. На питання учнів, коли він прийде, Ісус, зокрема, сказав: «Услышите войны, военные слухи, восстанет народ на народ. И будут болезни и глады, моры и братская кров потечет... И солнце померкнет, и месяц, и звезды с небесного свода спадут». Про це писав вслід за пророком Микола Гурянов. А це зовсім інше. Сонце не тільки не згасає, а навпаки, пробивається крізь темну хмару і показує кольоровим промінцем нам світлу перспективу. Це щось загадкове, цікаве й приємне».

Промінь полетів гігантською стрічкою за місто, за поля. Люди спостерігали за ним і продовжували хреститися. Я прокинувся. Намагався прочитати сон. Дарма. Уже розвиднілось. Пішов в Аркадію. Там, як завжди, декілька знайомих облич. Але на душі чомусь неспокійно. Як у Тараса Шевченка: «Серце жде чогось».

Після сніданку включаю московський телевізійний канал. Час новин. Але замість них класична музика. Незабаром на екрані з'являються за столом група осіб на чолі з віце-президентом СРСР Г. І. Янаєвим. Руки трясуться, як у алкоголіка. Повідомляє, що створено Державний комітет надзвичайних ситуацій (ГКЧП) і в державі оголошено надзвичайний стан. Президент в Криму, наче

хворий. Стало ясно: державний переворот. Відчув, як стукає у грудях серце. Треба мені як члену парткому інституту якимось діяти. Дзвонить брат Федя. Каже:

— Гришуня, попроси дружину Ніну приготувати для тебе пару білизни, туалетні приладдя, кружку, ложку. За тобою скоро придуть. Вони тобі не простять ні «Афганістан, прости», ні випадки проти партії.

Брат замовк. Направляюся в партком.

Там уже майже всі члени парткому. Всі веселі. Секретар розмовляє по телефону з секретарем міськкому партії по ідеологічній роботі. Побачив мене і зразу в слухавку:

— А Гончарук только зашел.

Замовк. Слухає. Потім до мене:

— Товариш Гончарук, Михаил Михайлович спрашивает о вашем самочувствии. Что сказать?

— Скажите ему, что еще «главные матчи не сыграны», так в хоккейной песне поется. И еще пословицу. «Доживем до понедельника».

Секретар все чітко передав. Члени парткому притихли, а секретар поклав слухавку. Всі мовчали. Очевидно, чекали, поки я покину приміщення. І я це зробив. Додому направився пішки. Зайшов у міжрейсову базу моряків. На четвертий поверх. В буфет. Там, очевидно, моряки гаряче обговорювали політичну подію. Я попросив каву. Буфетниця Любов Павлівна принесла каву і сіла за мій столик.

Хтось з диспутантів звернувся до буфетниці з запитанням:

— Люба, а як ви оцінюєте ГКЧП?

Вона вмить випалила, неначе очікувала це запитання:

— А мне все гавно. Я эр не выговариваю.

Мужчини хтось засміявся, хтось ойкнув. Я схвально подивився на Любов Павлівну і допив каву. В кінці робочого дня по українському телебаченню виступив голова Верховної Ради України Леонід Кравчук і категорично заявив, що в Україні надзвичайного стану він оголошувати не буде. На душі стало легше. Тепер вся увага до Москви. Москвичі висипали на вулиці з протестами. На чолі них з'явився перший секретар Московського міськкому партії Борис Єльцин. Я і раніше слідкував за його реформаторськими виступами в Центральному Комітеті КПРС. У нас з ним на стан у партії були схожі позиції. Мені дуже хотілось, щоб москвичі його зрозу-

міли і підтримали. Події розвивались швидко. ГКЧПісти дрогнули. Рішучості ніякої. Протестувальники повернули президента Горбачова з Криму до Москви. Він у повному здоров'ї. Бориса Єльцина обирають президентом Російської Федерації. Незабаром він підписав указ про заборону Комуністичної партії.

У Верховній Раді України активізувалась опозиція. 24 серпня 1991 року Верховна Рада прийняла Акт про незалежність України. Найбільша фракція, комуністична, так налякалась, що теж проголосувала за Акт про незалежність.

Заходжу в партійний комітет інституту. Там знову всі члени парткому. Сумні. Секретар Віктор Гололобов теж. Привітався. Відповідають неохоче. Питаю секретаря, чи він може зателефонувати Мясковському. Питає, на який предмет. Кажу:

— Повідомити, головні матчі відбулися. Він програв.

Знову йду по проспекту Тараса Шевченка аж до Аркадії. Мені захотілось постояти там, де стояв я уві сні з 18 на 19 серпня. Тільки тепер я повністю зрозумів сон-знамення з енергійним, райдужним променем сонця, що вирвався крізь чорну хмару і понісся аркадійською балкою через Одесу зі сходу, з закавказьких республік, де вже пролилась кров у боротьбі з тоталітаризмом, на захід, де може бути якась надія на звільнення від радянського ярма, на європейське життя.

Отже, Аркадія першою явила мені бачення Незалежності України. Хіба можливо після сну-знамення заперечувати свято-чудове знаходження одеського аркадійського моря в клітинах одеситів!

БАКІНСЬКА ТРАГЕДІЯ ТА ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

А ще зрозумів, чому загадковий промінь з'явився зі сходу: саме там, спочатку в Азербайджані, пролилось найбільше крові активістів, повстанців проти радянських військ. Події в Баку 19–20 січня 1990 року запали мені в душу і спровокували згаданий сон. Зупинюсь на них детальніше. Радянські засоби масової інформації якщо не замовчували, то смутно повідомляли про них і, звичайно, перекручували у вигідних для Москви напрямках. Мені хотілось дізнатись про ці криваві явища більше. І така нагода трапилась.

На кафедрі надійшла інформація про те, що в Баку готовиться наукова конференція «Національний вопрос в СССР в современных условиях». Мені подумалось: це не випадково; кровавий січень в Баку був замішаний на національному питанні. Навіть приводом для вірменських погромів послужило вбивство азербайджанця Мамедова вірменом Ованесовим на побутовому рівні. А в ніч з 19 на 20 січня, коли увійшли війська на танках і бронемашинах, розказували про 170 загиблих і понад 700 поранених. Пропускаючи танкову колону, троє вчених з Академії наук, серед них жінка, поставили свою машину на узбіччі. Раптом танк виїхав з колони та розчавив машину з усіма пасажирами. Це трапилось на Сумгаїтській дорозі. У сутичках загинуло 27 солдат Радянської армії і 5 мільйонерів¹.

Було ясно: тема конференції підказана проросковськими діячами, бо її назва дана від подій в Азербайджані. Тим не менш, мною були написані тези на тему: «Решить национальный вопрос — значит устранить его причины». Старша лаборантка В. Вляцько надто хотіла відвідати Баку. Я поставив її прізвище як співавтора. Але вона не поїхала. Казали, що її батько не пустив до крамольного Баку, бо сам був секретарем парткому КДБ. Щоб не коментувати тези, наведу їх нижче повністю, а коментарі залишимо читачам.

Гончарук Г.И., Вляцько В.А.
/Одесса/

РЕШИТЬ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ВОПРОС — ЗНАЧИТ УСТРАНИТЬ ЕГО ПРИЧИНЫ.

Документы — жлая ткань истории. В них отражены официальные подходы к решению национальных проблем в нашей стране. Они свидетельствуют и обвиняют прежде всего их авторов, которые принимали эти документы с противоположной целью: оправдаться перед потомками. Таковы парадоксы истории. Однако есть и такие, которые увековечивают мудрость авторов, спустя много лет вызывают у читателя симпатию, уважение, даже восхищение.

¹ Черный понедельник <https://www.currenttime.tv/a/26803764.html>

На рубеже 20-30-х годов в партийных и государственных документах определяется один главный источник межнациональной напряженности - национализм. Этот удобный для власти имущих аргумент легло применять и сегодня при объяснении истоков межнациональных конфликтов. Правда, иногда применяется "примесь" новшеств: национал-карьеристы, экстремисты, авантюристы и т.д. Последних, разумеется, исключать нельзя. Они были, есть и будут всякий раз, когда назревают кризис, народные волнения. Важнее другое: названы ли истинные причины национализма? К сожалению, наша однопартийная гласность не дает ответа на этот вопрос. Зато дает его история - старейшая из наук. Она, на наш взгляд, благосклоннее к тем, кто руководствовался не амбициями, а обращался к анализу причин, к логике процесса осложнения межнациональных проблем. X съезд РКП/с/ предпринял эффективную попытку проникнуть в истоки межнациональных проблем, проанализировать их исторические причины и правдиво показать новые, советские факторы, формирующие препятствия в решении национального вопроса. В разделе "Об очередных задачах партии в национальном вопросе" указывалось, что "рабстакции на окраинах великорусские коммунисты... нередко преуменьшают значение национальных особенностей в партийной и советской работе, либо вовсе не считаются с ними, не учитывают в своей работе особенности классового строения, культуры, быта, исторического прошлого данной народности. Это обстоятельство ведет к уклону... в сторону великодержавности, колонизаторства, великорусского шовинизма..."¹

К счастью, названный документ - не единственный. Есть еще один. В резолюциях XII съезда РКП/с/ "По национальному вопросу" /апрель 1923/ первым препятствием в решении национального вопроса называется великодержавный шовинизм, являющийся "отражением былого привилегированного положения великоруссов". Он проявлялся в политической, экономической и культурных областях. Далее говорится "... Этот уклон вреден не только потому, что он, тормозя дело формирования коммунистических кадров из местных людей, знающих национальный язык, создает опасность отрыва партии от пролетарских масс национальных республик, но и прежде всего потому, что

¹ Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК /1898-1986/. 5-е изд., доп. и испр. Т.2. - М.: Политиздат, 1983. - 369.

он питает и выращивает обрисованный выше уклон к национализму, затрудняя борьбу с ним"¹. Съезд наметил целый ряд мер для решения национальных проблем в указанном направлении. Среди них: исполнительные органы Союза должны формироваться на началах, обеспечивающих реальное участие в них представителей республик и удовлетворение нужд и потребностей народа Союза; предоставить республикам достаточно широкие финансовые и, в частности, бюджетные права, обеспечивающие возможность проявления их собственной государственной, культурной и хозяйственной инициативы; органы национальных республик и областей должны строиться по преимуществу из людей местных, знающих язык, быт, нравы, обычаи соответствующих народов; должны быть изданы специальные законы, обеспечивающие употребление родного языка во всех государственных органах и во всех учреждениях, обслуживающих местное и инонациональное население и национальные меньшинства, законы, преследующие и карающие со всей революционной суровостью всех разрушителей национальных прав и в особенности прав национальных меньшинств.² Однако им не суждено было осуществиться. Победил "крикливо-пренебрежительный" и "бездумно-бюрократический" шовинизм, горькие плоды деятельности которого народы страны, в том числе и русский, еще долго будут пожинать и вместе, и порознь.

Мы далеки от мысли, что все представители русской или другой национальности высокомерно относились или относятся к местной национальности. История знает множество примеров, когда инородцы сделали для другой национальности много больше, чем ее синовья. Есть также примеры и сегодня в стране. Однако трудности, с которыми столкнулось русское население в ряде национальных республик должны, наконец, заставить задуматься и ученых и политиков над истинными причинами русофобии. Только эмоционально национальные проблемы не решить. Искусственное разжигание страстей, подогреваемая средствами массовой информации антипатия к русскому населению по формуле "бей инородцев - спасай Россию", натравливание одной нации на другую будут, несомненно, осуждены историей, как

¹ Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК /1988-1986/. 9-е изд. доп. и испр. Т.3. - С.87.

² См.: там же. - С.86.

преступления против здоровых межнациональных отношений.

К основным причинам межнациональных напряженностей сегодня, на наш взгляд, следует отнести отсутствие каких-либо факторов, свидетельствующих об уважении к каждой конкретной нации. Даже ленинские положения о нации в кривом зеркале сталинского прочтения находятся в великом противоречии с состоянием наших наций. Согласно этим положениям нацию характеризуют следующие признаки: общность территории, экономики, языка, культуры и этнических показателей. Какой же из этих признаков за годы "слияния" наций не подвергся деформации? Почти все. А должно было быть наоборот: Жеречь и развивать все национальное, способствующее самовыражению, самоутверждению наций.

Неуважение к нациям выражается не только в непосильных отчислениях от их доходов в союзный бюджет, но и в отсутствии эквивалентного товарного обмена между нациями, в попытках содержать одних за счет других. Словом, прежде, чем приступать к решению национальных проблем, следует глубоко вскрыть материальные и духовные причины этих трудностей, а затем приниматься за устранение причин, ибо есть единственно верный способ решить проблемы — это ликвидировать их причины.

В сложнейшем, труднейшем из всех социальных процессов национальном вопросе важным звеном является субъект решения. Представляется, что основная роль здесь принадлежит самим нациям и народностям. Прежде всего они должны по каждому узловому моменту сказывать свое веское слово. К сожалению, у нас не принято спрашивать мнение народа о его судьбе, что является одной из причин болезненных развязок национальных проблем. И эту причину тоже необходимо ликвидировать, чтобы интенсивнее решить главную задачу — обеспечить свободу нациям и народностям и дружбу между ними.

Конференція відбулась на початку осені. Мені видався Баку сумним. Якийсь нерозмовний, хоч погода була сонячною, теплою. Мене зустріли в оргкомітеті конференції на диво поважно. Якось неочікувано душевно. Незабаром я зрозумів причину небагатослівності, але відчутної теплоти: мої тема і зміст тез виявились чи не найрадикальнішими в програмі і збірнику тез доповідей конференції. Навіть при першому знайомстві з публікаціями конференції стало ясно: національне питання більше хвилює націо-

нальні окраїни, ніж Москву. З союзних республік переважна більшість учасників конференції, а з Москви тільки одні тези на тему «Национальный вопрос в программных документах политических партий и общественных движений», в яких підсумовувалось, що «Наиболее обстоятельный и взвешенный взгляд к оценке ситуации в национальных отношениях содержится в документах КПСС».

При реєстрації, визначенні готелю мене спитали, що б я хотів побачити в Баку. Я без роздумів сказав: «Хотів би розпочати знайомство з столицею з відвідування парку ім. Кірова, де поховані жертви січневих подій». Вони переглянулися. Потім відповідальний секретар вийшов на декілька хвилин і зайшов з такою пропозицією: «Григорію Івановичу, почекайте хвилин 20, скажімо, в нашому буфеті за чашкою кави, потім підійде людина, яка буде вас супроводжувати». Людина з'явилась. Це був чорнявий молодий азербайджанець, спортивної статури. Без особливої напруги в ньому можна було помітити по жестах, розмові, поведінці працівника КДБ. Ми вийшли на вулицю. Я зупинив таксі. І через півгодини ми були у згаданому парку. При входах на алею продавали червоні гвоздики. Я дістав гаманець, щоб заплатити за 2 квітки, але продавець відмовився брати гроші і відрахував мені оберемок гвоздик за кількістю могил.

Розпочали з алеї, яка пізніше стала називатись Алеєю шахідів (шахід означає мученицький свідок), з могил. Свіжі горбки вишикувались у мовчазному строю, неначе просили відвідувачів глибоко задуматись над тим, що трапилось того Кровавого січня. Першою була могила красуні, чудової двадцятирічної Лариси Мамедової, вбитої під час обстрілу радянськими солдатами пасажирського автобусу. Супроводжуючий мене азербайджанець сказав, що організацію й проведення похорон взяла на себе Мечеть. А з «Радіо Свобода» я ще раніше дізнався, що глава Духовного управління мусульман Закавказзя Тейх-уль-салам Аллахшукюр Памазаде виступив з різким засудженням діянь Москви.

У відкритому листі до голови СРСР Михайла Горбачова, копії якого були направлені Генсеку ООН й керівникам урядів країн світу й державним лідерам, А. Памазаде звинуватив особисто Горбачова у вчиненому і вимагав «негайного виводу військ з Баку, загрожуючи в зворотному випадку виникненням на території Азербайджану другого Афганістану.

Залишаючи кладовище, мені подумалось: «Народ цієї країни ніколи не пробачить Москві крові своїх невинних синів і дочок.

З півночі Прибалтики, з півдня Азербайджану потягнуться руки до горла столиці репресій і безневинних жертв».

В Бакинському університеті зайшов до секретаря парткому і попросив його посприяти моїй зустрічі з другим секретарем Центрального комітету Комуністичної партії Азербайджану Віктором Полянничко, який був моїм начальником в Афганістані. Він якось загадково подивився на мене і каже: «Зайдіть до мене через півгодини. Я спробую вам допомогти». Коли я зайшов до нього через умовлений час, він каже: «На жаль, Палянничко наразі перебуває у Нагірному Карабасі. Там загострилась ситуація. Коли повернеться, невідомо!» Секретар парткому знову подивився на мене загадково. Пам'ятаючи розкожу фразу, що Схід — справа тонка, мені не хотілось більше ні про що говорити. А значно пізніше, коли президент Російської Федерації Борис Єльцин призначив Віктора Полянничко головою тимчасової адміністрації на Кавказі, його вбили з засади поблизу селища Тарське Приміського району Північної Осетії. З ним загинули генерал-майор А. Корецький і старший лейтенант В. Кравчук з охорони голови адміністрації (про це йдеться в моїй книзі «Газетна пам'ять»). Я знайшов, здається, розгадку тоді незрозумілої поведінки секретаря парткому. У лютому 1994 року прокуратура Азербайджану видала ордер на арешт винуватців трагічних подій 20 січня 1990 року, а постановою Мілли Меджлісу Азербайджану М. Горбачов, А. Р. Везуров, А. Мерталібов, В. Тусейнов і другий секретар ЦК Компартії Азербайджану названі відповідальними за те, що трапилось у той день. Мені стало ясно, чому секретар парткому або не хотів чути прізвище Полянничко, або не бажав моєї зустрічі з ним.

Сама наукова конференція не вразила мене ні актуальністю, ні політичною сміливістю доповідей та виступів, хоч саме політичний момент цього вимагав. Якесь обережність, залякуваність була присутня у поведінці місцевих вчених і гостей. Виявилось, що мої тези були найбільш радикальнішими. Мені надали слово після відкриття конференції. Були запитання. Зокрема, такі: «Яка політична ситуація в Україні?», «Яке ваше відношення до діяльності опозиційних структур у Прибалтиці?». На що я відповів приблизно так: «Восени минулого року виникла перша, але потужна громадсько-політична опозиційна КПРС організація Народний Рух України. За своєю суттю це національно-демократичне угруповання. У вступній частині до своєї програми дається нищівна критика комуністичного

тоталітарного режиму в СРСР, його зlodіянъ проти власного народу. У документах другого з'їзду НРУ проголошена мета організації: здобуття незалежності України. Моє відношення до цієї організації можна висловити фактом: я з задоволенням прийняв запрошення на згаданий з'їзд цієї організації».

Судячи з наступної події, відповідальними особами конференції мій виступ був сприйнятий схвально. Мене запросили на вечерю до керівного складу конференції, на якій був присутній і міністр культури країни. Всупереч традиціям мусульман, на вечері були і горілка, і вино. Треба чесно сказати, що після низки чудових тостів мої емоції стали брати гору над свідомістю. І десь під кінець торжества мені згадалися пісні Муслима Магомаєва і Рашида Бейбутова. І я, сподіваючись на те, що це сподобається азербайджанцям, затягнув: «Песня первой любви в душе до сих пор жива. В песне той о тебе все слова».

Реакція гостей була миттєва. Вони зіскочили з місць, почали закривати вікна і більше на свої місця не сідали. Я зрозумів свою помилку: у них в душах не пісні про перше кохання, а біль Крoвaвoгo сiчня. Міністр сказав, що мені не такі близькі їх втрати, тому вони на мене зла не мають.

Поїзд з Баку відправлявся під вечір. Сонце неначе для мене освічувало прощальний Баку. Не можна було не помітити його особливості: численні нафтові вишки, навіть у дворах приватних будівель, помаранчеві цитрусові, колихаючи від легкого вітерця своїм гіллям, неначе побажали мені щасливої дороги, а оливкові куші своїми плодами неначе обіцяли заглянути до Одеси щоб скласти мені делікатес.

У вагоні подумки не раз повертався до конференції, до Баку, до його трагедії. Співчуття бакинцям і задоволення від знайомства з ними якось в одне поселилось в моїх грудях і панувало до половини дороги до Одеси. А потім вони поволі почали витіснятись уроком бакинської трагедії і кликати до внесення корективів до своїх кафедральних планів.

По-перше, було зрозуміло, що розвал Радянського Союзу невідхильний, незворотній. Трагічні події в Прибалтиці і в Азербайджані свідчили про звирячі наміри Москви потопити в крові населення в національних окраїнах, які насмілилися виступити за свою незалежність. Мене, як і мільйони українців, що мріяли про свободу, переслідувала думка про уникнення, або хоч би мінімізацію люд-

ської крові. В цьому напрямку працювали організатори першої опозиційної громадсько-політичної організації Народний Рух України. Її Програма, проект якої був опублікований в газеті «Літературна Україна» в лютому 1989 року, прийнята в вересні того ж року, вся дихала Незалежністю України, але ні словом не обмовлювалась про неї. Автори уникали слів, які могли би до оскаженіння доводити метрополію. Зате так зіставили Програму, що вона показала дикунську безглуздість номенклатурної системи. Другий з'їзд НРУ, який відбувся 25–28 жовтня 1990 року в Києві, хоч і проголосив мету організації — незалежність України, левову частину своїх рішень спрямував на заспокоєння багатомільйонного населення республіки, де проживали представники 128 національностей щодо їх утисків. Здавалось, що це заспокоєння більше адресується Москві.

Автору цих рядків, який був присутній на цьому з'їзді, імпонувала така обережність рухівців. Зайве дратування оскаженілого звіря тоді було недоречним. Саме національно-демократичні мотиви документів форуму, здавалось, відповідали вимогам політичного моменту, хоч не могли не зашкодити рішучості рухівців у боротьбі за незалежність.

Недратівливу обережність мені ж довелось поважати в своїй роботі в оточенні колег і керівників з відверто не проукраїнським світоглядом. По-друге, у своєму статусі завідувача кафедри, маючи досвід організації наукових конференцій ще в Одеському державному університеті ім. І. І. Мечникова, а особливо в ранзі радника ректора Кабульського університету, мною була задумана наукова заспокоююча конференція «Проблеми викладання історії народів України в технічному вузі». Здавалось, така назва виключала заперечення представників не тільки національних меншин, а що найголовніше — прихильників, захисників єдиної неділимної країни СРСР. Не берусь казати, кого з них було більше, перших чи других. Мене насторожувала їх взаємна солідарність в головному — не допустити незалежної України.

По-третє, моя хитрість заключалась у тому, що таке наукове зібрання врешті-решт вийде на дискусію переважно про викладання історії України, що відповідало моїй мрії перейти офіційно до вивчення цього предмету, бо неофіційно колектив кафедри вже прийнявся за його реалізацію. Науковий форум у гуманістичній обкладинці мусив легалізувати викладання історії України в технічному виші.

Термін представлення тез доповідей був встановлений до 1 травня 1990 року. Результат перевершив очікування. Хоч конференція задумувалась як республіканська науково-методична, тези надійшли з Російської Федерації, Білорусії, Молдови, Казахстану, також майже зі всіх обласних центрів України. Всього 86 доповідей від 109 авторів. Згідно матеріалам створили секції: «Проблеми історії України дореволюційного часу», «Проблеми дослідження історії України радянського періоду», «Загальні питання щодо викладання історії», «Досвід і труднощі викладання історії народів України в технічному вузі». Як і передбачалось, переважна більшість, понад 80 відсотків, матеріалів присвячувались різним аспектам історії України. Пам'ятаю, як мої знайомі з Бакінського університету А. Н. Аббасов і С. Б. Мусаєв просили дозволити їм виступати на пленарному засіданні конференції. Тема їхньої доповіді «О некоторых вопросах преподавания политической истории» не була актуальною, всеохоплюючою. А їх наполягання не викликало у мене сумніву, що вони мають намір говорити з пленарної трибуни про кровоточиву рану своєї батьківщини, війну в Нагірному Карабасі. Мені, як голові оргкомітету, не слід було дозволяти політичні виступи на такій конференції. На жаль, довелось їм відмовити, тим більше, що в Одесі значна вірменська громада. Мій виступ був таким же дипломатичним і актуальним, як сама конференція. Наведу його тезисно.

Конференція відбулась відповідно до програми й задовольнила майже всіх учасників. Вінцем нашого форуму були наведені рекомендації, які були підтримані навчально-методичним кабінетом з вищої освіти Міністерства вищої освіти України та розіслані всім вишам для врахування в навчальний процес Української РСР. Нижче вони наведені...

В тих умовах названі рекомендації були тріумфом, своєрідним методичним гімном історії України. При підготовці пропозиції мною переслідувалась мета збільшити кадровий потенціал дослідників і викладачів історії України. Була закладена в пропозиції моя мрія — дозволити окремим технічним вишам відкрити аспірантуру з історії України¹.

Розумів, що це далекий приціл. На шляху до аспірантури стоїть складна проблема: створити кафедру історії України в умовах, коли всі керівники й більшість колег проти.

¹ Проблеми викладання історії України в технічному вузі: Тези доповідей республіканської науково-методичної конференції 18–20 вересня 1991 року, м. Одеса. Київ: НМК ВО, 1991. С. 232–234.

Г.И.Гончарук
/Одесса/

ПРОБЛЕМЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИСТОРИИ НАРОДОВ УКРАИНЫ В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ

Нет необходимости говорить о значении истории своего народа в формировании гражданина. Без знания ее не может быть ни образованного человека, ни профессионала-гуманиста, ни уважаемого руководителя.

Однако кто из проживающих на Украине рискнет утверждать, что он знает историю своего народа или историю Украины? Ни украинцы, ни русские, ни болгары, ни греки, ни евреи, ни молдаване, ни поляки, ни татары - никто из населяющих республику не имели возможности знать научно написанную историю по причине отсутствия таковой. А те скудные сведения о прошлом, которые официально функционировали, свидетельствовали о целенаправленной политике, которая обрекала народы на историческое невежество, служившее как своеобразная форма управления патристическими чувствами населения.

Нанесенное экономическое, социальное, политическое и духовное состояние общества, тревоги за завтрашний день заставляют искать аналогии в прошлом, истоки наших бед, обращаться к мудрости предыдущих поколений, к философии истории. Взрыв общественного интереса к истории, который наблюдается сегодня, обусловлен материальным и духовным, нравственным обнищанием основных слоев населения.

Растущие запросы жаждущих знать прошлое общество не в состоянии удовлетворить по целому ряду причин. Правящие структуры по-прежнему не заинтересованы в том, чтобы сказать народу правду о их прошлом. Сохраняются ограничения доступа к архивным документам, не увеличиваются финансы на исследование, не стимулируются стремления и к подготовке объективной историографии. Это причины политические.

К социальным факторам трагического состояния исторических исследований необходимо отнести конформизм кадров историков. Об уровне их подготовки свидетельствует тот факт, что среди поступивших в адрес оргкомитета настоящей конференции из вузов республики тезисов, докладов менее четверти на украинском языке и только единицы из них без существенного брака. Всего же истории Украины посвящено около сотни материалов.

Несмотря на усилия оргкомитета добиться участия возможно большего числа специалистов по истории и малочисленных народов, про-

живающих в республике, речь об этом на конференции не пойдет. Не нашли таких специалистов.

Существуют и организационно-психологические факторы. Для исследования и преподавания истории народов в вузах необходимы как новые научно-учебные структуры, так и преодоление психологических барьеров. Руководители отдельных вузов иногда под предлогом якобы нежелания студентов изучать историю Украины не придают этому предмету должного внимания, не вносят в учебный процесс, не заботятся о его научной и методической разработке.

Эксперимент, проведенный в Одесском политехническом институте, свидетельствует об обратном. На первом курсе ряда факультетов в 1990/91 учебном году начали читать лекции по истории Украины. Со студентами условились о следующем: во-первых, для прослушивания таких лекций необходимо их желание; во-вторых, по воле студентов преподаватель может читать на украинском языке; в-третьих, если первоначальные желания изменятся в процессе преподавания истории Украины, студенты могут потребовать читать им политическую историю или посещать лекции альтернативных лекторов.

Для ведения предмета истории Украины был приглашен один из самых высококвалифицированных преподавателей доцент кафедры истории Украины Одесского госуниверситета А.Д.Бачинский.

Эксперимент удался. Ни один студент, в том числе родом из других республик, не отказался слушать А.Д.Бачинского. Опросы, проведенные среди них, свидетельствовали о заинтересованности студентов историей Украины. Однако преподаватели кафедры не смогут читать историю Украины на таком уровне, как это делалось во время эксперимента.

Существенной трудностью в деле преподавания истории народов Украины является низкое методическое обеспечение учебного процесса. Не секрет, что в библиотеках технических вузов, не говоря уже о кафедрах истории, отсутствуют учебники или методические пособия по данному предмету.

Учебно-методический кабинет высшего образования Минвуза СССР подготовил методические рекомендации преподавателям и студентам, посвященным отдельным страницам истории Украины. Однако они оказывают помощь читателям в изучении истории республики только советского периода, а малый тираж — всего тысяча экземпляров — делает их дефицитными.

Приходится констатировать, что в учебно-методических кабинетах многих вузов Украины отсутствует энциклопедическая литература. Студент лишен возможности подготовиться к семинарскому занятию. Сокращение

периодических изданий затрудняло подготовку учебных рефератов. Предлагаемые для приобретения наспех подготовленные методические разработки ряда авторских коллективов представляют собой различные варианты политизированной истории республики, которая широко пропагандировалась в доперестроечные времена.

Следовательно, процессы возрождения нации, с одной стороны, актуализировали знания истории, вызвали острый интерес к прошлому народов Украины, а с другой - обнажили убожество результатов научных исследований, скудности финансирования, отсутствие подготовленных преподавательских кадров, учебно-методической базы по истории республики. Разрешить эти противоречия - значит устранить причины их породившие.

Ликвидация препятствий в изучении отечественной истории, создаваемых столетиями - задача трудная. Для ее решения должны привлекаться как государственные, так и общественные силы. Последние могут формировать отношение населения к истории путем включения ее в программы политических партий, вести дискуссии в печати, привлекая внимание читателей к различным историческим событиям.

Многое для изучения и пропаганды истории народов могли бы сделать национально-культурные общества. В Одессе их восемь: армянское, болгарское, греческое, еврейское, корейское, немецкое, польское и украинское. Тем не менее не для всех из них история своего народа стала предметом основных забот.

Однако главной силой в решении названных проблем должны стать государственные структуры, прежде всего, Академия наук УССР, Минвуз, университеты и многочисленные коллективы кафедр истории технических вузов.

Объединяя, координируя и стимулируя их усилия, можно было бы в сравнительно короткие сроки ликвидировать "белые пятна" истории народов Украины, переквалифицировать кадры, подготовить учебную литературу.

Все это возможно при условии, что история перестанет рассматриваться как политический предмет, а станет заботой политиков как высококонравственный фактор формирования человека и гражданина своего Отечества. В связи с тем что многие столетия историография в нашей стране подверглась насилию и является одной из самых ущемленных сфер нашего общества, следовало бы принять закон об исторической науке на Украине. В нем гарантировать политическую независимость, правовую защищенность как самой науки, так и историков-профессионалов.

Поднятые вопросы определены не специальными исследованиями, а практикой продолжительной работы в вузе, участием в многочисленных заседаниях научных и методических советов, знанием студенческой молодежи.

Міністерство вищої освіти
Української РСР
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
З ВИЩОЇ ОСВІТИ
252135, м. Київ, пр-в. Черемги, 10

Міністерство вищої освіти
Української ССР
УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ КАБИНЕТ
ПО ВЫСШЕМУ ОБРАЗОВАНИЮ
252135, г. Киев, пр-в. Победы, 10

Тел. 316 20-16, 210-22-35

№ _____
На № _____

ПРОПОЗИЦІЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКОЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
"ПРОБЛЕМИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ НАРОДІВ УКРАЇНИ У ТЕХНІЧНИХ ВУЗАХ"

19-20 вересня 1991р. в Одеському політехнічному інституті відбулася республіканська науково-методична конференція "Проблеми викладання історії народів України у технічних вузах".

Учасники конференції ставили за мету вийти за традиційні межі висвітлення історії через державні структури, бо при всій ефективності цього методу поза увагою залишаються дослідження таких вічних чинників, як економіка, культура, національні риси.

Перебудовчі процеси національного відродження, пошук причин втрати патріотизму настійно вимагають повернути кожному народові його історичне минуле.

Учасники конференції на пленарних засіданнях та секціях одногосно висловили пропозиції щодо піднесення рівня викладання історії народів України на державний рівень.

ПРОПОЗИЦІЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

1. Вважати за доцільне викладання історії у всіх вузах на засадах базового курсу, як важливого фактору формування національної свідомості, громадянськості та патріотизму.

2. Мінвузу України, ректорам вузів більш уважно поставитися до підбору, підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів з історії України.

2.1. Значно збільшити кількість студентів на історичних факультетах, які готують фахівців з історії України.

2.2. На кафедрах історії України збільшити у три-чотири рази кількість аспірантів.

2.3. Ректорам вузів укласти договори з історичними факультетами про підготовку фахівців з історії України на наступні 5 років та через цільову аспірантуру.

2.4. дозволити окремим кафедрам історії у технічних вузах, які мають відповідні наукові можливості, відкрити аспірантуру з фаху "Історія України".

3. Керівництву ІПК при КДУ здійснити короточасну, але ефективну перепідготовку викладачів з історії України.

4. Мінвузу України, Навчально-методичному кабінету по вищій освіті продовжувати підготовку та випуск програм, посібників, хрестоматій, документів, наочних засобів навчання з історії України, залучити для цього колективи історичних факультетів університетів, педагогічних інститутів та кафедр історії у технічних вузах.

5. Викладачам вузів докласти зусиль щодо оволодіння курсом історії України, поліпшення його викладання усіма ефективними методами, формами, засобами.

6. Мінвузу України провести у 1992/1993 навчальному році республіканську науково-практичну конференцію з питань обміну досвідом викладання історії України у технічних вузах.

М. Одеса.

Прийнято на заключному пленарному засіданні учасників конференції.

20 вересня 1991 р.

МІНІСТЕРСТВО
ВИЩОЇ ОСВІТИ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
З ВИЩОЇ ОСВІТИ
252135, м. Київ, просп. Перемоги, 10

МІНІСТЕРСТВО
ВІСНОВОГО ОБРАЗОВАНИЯ
УКРАЇНСЬКОЇ ССР
УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ КАБИНЕТ
ПО ВЫСШЕМУ ОБРАЗОВАНИЮ
252135, г. Киев, просп. Победы, 10

Тел. 216-20 16, 216-22 35

11.10.91 № 260-5/299
На № _____

Проректору по навчальній
роботі

В метов подальшого впровадження українознавчих курсів надсилаємо пропозиції республіканської науково-методичної конференції "Проблеми викладання історії народів України у технічних вузах", які доцільно враховувати у навчальному процесі.

директор кабінету

Б.А. Козаков

Збірник матеріалів разом зі супроводиловою навчально-методичного кабінету Міністерства і пропозиціями конференції були розіслані кураторам по навчальній роботі всіх вищих навчальних закладів України. Останнім пунктом пропозицій було: «Мінвузу України провести у 1992–1993 навчальному році республіканську наукову-практичну конференцію з питань обміну досвідом викладання історії України у технічних вузах». І цю пропозицію автор цих рядків писав перед усім для себе.

Зайве казати, що моя ідея втихомирюючого, умиротворчого характеру визнання за необхідним читати у технічних вишах історію України восторжествувала. Розумів, що попереду надзвичайно важка робота по її реалізації.

Слід зазначити, що в організації конференції брали участь чимало прихильників історії України, передусім серед вишів Одеси. Але надзвичайну допомогу надав заступник директора навчально-методичного кабінету Міністерства освіти Казімір Михайлович Левківський. Він допоміг видати програму і матеріали конференції, надіслати програму, пропозиції конференції у виші України і пообіцяв сприяти проведенню наступної конференції.

Отже, на цьому, так би мовити, теоретичному фронті боротьби за безконфліктне впровадження актуальності історії України у вищі навчальні заклади мали успіхи. Але попереду очікували серйозні сутички за реалізацію рекомендацій названого форуму.

КЕРІВНИЦТВО БОЇТЬСЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У 1990–1991 роках незалежницькі події в СРСР відбувалися динамічно, що свідчило про незворотну катастрофу. Про незалежність заявили парламенти: 9 березня 1991 року Грузії, 11 березня 1990 року литовський парламент прийняв документ «Про відновлення незалежності Литовської держави», 30 березня Естонія, а 4 травня 1990 року Латвія прийняли незалежницькі акти. З'їзд народних депутатів РРФСР 12 червня 1990 року прийняв Декларацію про державний суверенітет РРФСР. Ця інформація викликала здивування. Мовляв, як це пануюча нація відмовляється від колоній. Виявилось, що Москва не проти Радянського Союзу, а тільки проти загальносоюзного компартійного-радянського центру.

16 липня поіменним голосуванням була прийнята Декларація про державний суверенітет України. Майже всі депутати схвалили цей історичний документ. А 24 серпня після спроби державного перевороту в Москві (ГКЧП), про що йшлося вище, Верховна Рада України конституційною більшістю голосів (346 народних депутатів «за», 4 проти, незначна група утрималась) було схвалено Акт проголошення незалежності. А 1 грудня 1991 року Акт проголошення незалежності України підписали на референдумі понад 90 % громадян, в якому взяли участь 84 % тих, хто мав на те право. 8 грудня 1991 року в Біловезькій Пущі на території Білорусії президенти та прем'єр-міністри України, Росії і Білорусії ухвалили текст угоди про створення Співдружності Незалежних Держав. Радянський Союз як геополітична реальність припинив своє існування.

30 серпня 1991 року Президія Верховної Ради ухвалила указ про заборону Комуністичної партії України.

У читача, мабуть, виникла думка: Союзу нема, Компартія ліквідована, то і предмет історії партії теж зник. Це так. Тільки ми на кафедрі готувались до такої ситуації заздалегідь¹. Ще з 1990 року,

¹ Литвин В. М., Мордвинець В. М., Слюсаренко А. Г. Історія України: навчальний посібник. Київ: Знання, 2008. С. 846–850.

як тільки комуністична система почала тріскатися, як кажуть, по швах, колектив кафедри у своїй більшості шукав шляхи для існування після ліквідації цього навчального предмету.

Мені було зрозуміло, що рано чи пізно серед гуманітарних дисциплін з'явиться історія України. Але було ясно інше: за незалежність України висловилося 76 % дієздатних громадян. Хто ті 24 %, що проголосували проти, чи проігнорували референдум? У мене було переконання, що це люди переважно колишньої пануючої нації і солідарні з ними представники національних меншин. Саме вони у значній мірі обіймали керівні посади. У вишах теж вони займають командні висоти. Чекає від них підтримки історії України було б наївно. Належала жорстока боротьба. У мене сформувалась програма максимум: втілити не тільки у навчальний процес предмет історії України, але зберегти кадри кафедри. Вони варті того. Надзадача. Але зберегти кадри без кафедри неможливо. Пташенят без гнізда важко уявити. Тож триєдина задача: історія України, кафедра, кадри.

З Міністерства освіти і науки стали доходити чутки, що головним введенням у перебудову гуманітарного цикла буде принцип вибору. Тобто студенти самі будуть собі обирати навчальний предмет. Але з чого вибирати, Міністерство мовчало. За це енергійно взявся проректор з навчальної роботи Олег Миколайович Цабієв. Казали, що він привіз із Київського політехнічного інституту нову концепцію гуманітарних дисциплін. Але тримав її в шухляді. Нікому не показував і не казав, що вона у нього є. Зате використовував її, як своє розуміння актуальності і змісту гуманітарних реформ. Та навіть застосування чужого було незвичайне. Як колись казали, не по-руськи. На засіданнях гуманітаріїв (а їх було важко порахувати), які проходили у спеціалізованій аудиторії № 202 головного корпусу, були гарячі дискусії про структуру самого гуманітарного цикла. Очевидно, маючи придбані у Києві концепції, Олег Миколайович з ухмилкою вислухував бажаючих виступити і не погоджувався майже з усіма. Врешті домовились, що кожний завідувач запропонує назви навчальних предметів у напрямку відповідної спеціальності для вибору студентів. По інституті пішли чутки, що ліквідується кафедра історії КНР і наукового комунізму. Викладачі мусять самі шукати собі роботу. Дехто з викладачів наукового комунізму влаштувались хто на кафедрі філософії, хто на кафедрі політехнології.

Мені належало переконати проректора в необхідності читати у вищі історію України. Зайшов до нього в кабінет. Став викладати свої мотиви. Він нервує, часто хапав рукою підборідок. Потім заявив, очевидно, давно дозріле в його свідомості, що про історію взагалі, тим більше історію України, мови бути не може.

Перша взагалі не підходить до технічного вишу, бо вона поведінкового спрямування. А таких навчальних дисциплін є безліч, у тому числі педагогіка, логіка, соціологія, філософія. А друга не може бути з причин відсутності змісту самого предмету. І додав у стилі Маніфесту цариці Катерини II «Об истреблении Запорожской сечи», мовляв, запорожці розбійники, козаки — п'яниці, дебошири тощо.

Мені довелось заперечити, що історія не поведінкова, а світоглядна наука, а історія України ще й світоглядно-патріотична. А думка про те, що немає належного змісту історія України — це свідчення безпросвітнього незнання предмету. Навіть пожартував: «Чи не тому ви не любите історію України, що Київський князь Святослав приєднав до своєї величезної держави землі вашої малої батьківщини — Північний Кавказ? А чи знаєте ви, що фаворит Катерини II Григорій Потьомкін записався у запорізькі козаки і вважав це за честь». Осетин Цабієв зупинився у своїх фантастичних доводах проти історії. А мені стало ясно, що розхитувати його історичне невігластво — марна витрата часу. Пішов до іншого проректора, Анатолія Івановича Бурманова. Став питати його думку про історію України. Каже, мовляв, яка там історія. Окрім шароварів і вишиванок у минулому українців нема нічого, що було б варто вивчати у вищому навчальному закладі. Зайшов до ректора Валерія Павловича Малахова. Він сприймався мені розумнішим проректорів і мав відчуття політичних процесів. Навіть намагався прогнозувати, відчувати перспективу, динаміку розвитку суспільно-політичних відносин. Розпочав здалеку:

— Валерію Павловичу, ви певний час стажувались у Сполучених Штатах Америки. Ви не пам'ятаєте, у тамошніх вишах викладається історія своєї держави?

— Пам'ятаю. Навіть знаю, як цей предмет називається: «Америка — це прекрасно».

— А вам не здається, що сплине час і наші нащадки скажуть: «Україна — це прекрасно»?

Його доглянута фізіономія, ніс і глибокі залисина стали помітно багровіти. Він на мить замовк. Очі опустив на папери, що на столі

перед ним. Було помітно, що у його свідомості і душі наростає напруження. Він, російський великодержавник, очевидно, важно сприймає українські незалежницькі процеси. Але розумів, що посада ректора українського інституту вимагає обережності висловлювань і ретельного приховування імперіалістичного мислення. На кінець промовив

— Григорію Івановичу, я знаю, що ваша кафедра, так би мовити, явочним порядком перейшла на викладання історії України, хоч в одеських вишах читають рекомендовану Міністерством політичну історію. Ви взяли на себе серйозну відповідальність. Як ректор роблю вигляд, що цього не помічаю. Але якщо з мене питають, я буду змушений вимагати від вас письмового пояснення з відповідними висновками. Ви до цього готові? Знали, на що йшли?

— Валерію Павловичу, ви так про мене погано думаєте. Я підтримую зв'язки з навчально-методичним кабінетом Міністерства освіти України. Під час бесіди з заступником директора кабінету Казимиром Михайловичем Левківським нашій кафедрі дозволено розпочати читання історії України. Підготувати зразкову програму цієї дисципліни. Що фактично вже зроблено. У цьому нам надав неоціниму послугу кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України історичного факультету Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова Анатолій Діомідович Бачинський. Ми його взяли на півставки. До речі, він прочитає відкриту лекцію з історії України. Це відбудеться у наступну середу на другій парі в 204 аудиторії, що в «Вставці». Це наша спеціалізована аудиторія. Я офіційно вас запрошую. Буде цікаво. Тема лекції «Заселення півдня України».

Він знову побагровів. Але будучи достатньо вихованим і розуміючи гостроту політичного моменту в Україні, подякував за запрошення.

Я продовжив:

— Валерію Павловичу, розумію ваше становище і враховуючи ваше розуміння викладання історії в інституті і враховуючи, скажу відверто, несприйняття історії України Цабієвим і низки інших з вашого оточення, пропоную плавність, обережність, поступовість у втіленні в роботу інституту цього предмету.

— Конкретно. Які пропозиції? — підняв очі на мене Малахов.

— Перший крок: назвати наш підрозділ кафедрою історії та соціології. До соціології зростає інтерес в вишах України. І така

упряжка в якійсь мірі зіб'є прить з нашого реформатора. Можу назвати навіть кандидатури майбутніх соціологів.

Малахов незначним кивком показав, що хоче знати їх прізвища.

— Світлана Олександрівна Колот, Валерій Сергійович Шкляр і Тетяна Іванівна Пахомова.

Валерій Павлович опустил очі. Наступила тривожна тиша. Я був упевнений у його згоді щодо кандидатур з таких причин: по-перше, кафедра наукової організації праці, де працювали названі особи, підлягала ліквідації, як аналогічні безкорисні кафедри у всіх вишах; по-друге, названих молодих людей нелегко було влаштувати у зв'язку відсутності актуальної технічної і гуманітарної освіти, по-третє, Світлана Колот вчилась з дружиною Малахова в одній академічній групі. Вони були близькими подругами.

Зрештою Малахов сказав:

— Дякую за цікаві пропозиції, Григорію Івановичу. Я подумаю.

Він встав з-за столу, подав руку. Пізніше він почав подавати руку не підводячись з крісла. Мабуть, тому, що значно прибавив у вазі.

Чим глибше і частіше мені доводилось аналізувати чехарду у поведінці Міністерства вищої і спеціальної освіти України і поведінку керівництва інституту, тим упевніше переконувався у тому, що після неї наступить щось стабільне, перспективне та актуальне. Серед шарахання керівних органів з приводу вивчення гуманітарних дисциплін все чіткіше у свідомості стала з'являтися історія рідної Батьківщини. Факторів на її користь було предостатньо. По-перше, не може бути спеціаліста вищого профілюючого рівня без громадянської позиції. А ця позиція не можлива без знання минулого України. По-друге, навіть та скупа інформація, що надходила з-за кордону, свідчила про знання історії своєї держави, свого народу фахівцями західноєвропейських країн. Це вимога часу. В-третьє, не можна виховувати справжнього патріота Батьківщини без надання йому знань про її минуле. А самовідданні патріоти знадобляться Україні, бо Росія ніколи не залишить посягати на неї, аж поки не отримає належної відсічі. Про це теж вчить історія.

У 1990 році стали надходити давно очікувані документи з Києва, надійшов наказ Міністерства вищої та спеціалізованої освіти України № 24 «Про невідкладне завдання перебудови роботи кафедр суспільних наук, посилення їх впливу на світоглядну підготовку студентської молоді». У ньому визначалось, що протягом 1990 року належить здійснити перехід на нову структуру викладання та-

ких суспільних наук: «Політична історія ХХ століття», «Філософія», «Політична економія», «Проблеми теорії сучасного соціалізму». У цьому документі зазначалось, що з урахуванням економічних, регіональних особливостей історичних та культурно-національних традицій ввести в навчальний процес на факультативній, або обов'язковій основі курси: «Соціологія», «Політологія», «Соціальна психологія», «Історія і теорія релігії та атеїзму», «Етика», «Естетика», «Історія і теорія світової та вітчизняної культури», «Політична історія України» та інші.

Ректор ОПУ 21 березня 1990 року видав наказ № 90 «Про перейменування кафедри історії КПРС на кафедру історії та політології, а наказом № 417 від 15 жовтня 1990 року «Про введення гуманітарних дисциплін за вибором на I курсі» зобов'язав завідувача кафедри Г. І. Гончарука «забезпечити проведення занять з дисциплін «Політична історія ХХ століття» та «Історії релігії та вільнодумства» та їх методичне забезпечення. А вже 18 грудня 1990 року за наказом № 515 дисципліна політологія переходить до сучасного соціалізму, наша структура стає кафедрою історії.

Читач, очевидно, звернув увагу на те, що громадянської історії України не знайшлося місця у навчальних документах. Бояться, як кіт гарячої каші.

Рано чи пізно керівництво, якщо не внизу, то в столиці, це зрозуміє і, як кажуть, повернеться обличчям до захисту країни.

МЕТА: КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Читач, очевидно, подумав: Гончарук намагається створити кафедру історії України, а нічого не сказав про те, чи хоче цього колектив кафедри. Питання непросте. Але скажу відверто: старі кадри (в основному вищі офіцери у запасі чи відставні) під різними приводами залишили кафедру. Тільки один підполковник запасу Валентин Григорович Яшніков став рішуче на позиції незалежної України, а значить, історії України. Його можна було зрозуміти: перебуваючи на посаді голови партійної комісії (читай, партійної інквізиції) П'ятої повітряної армії він зазнав нищівних ударів системи, його зробили напівнервово-психічно хворим і звільнили з армії достроково за те, що його старша донька познайомилась у Москві з італійцем, одружилася з ним і від'їхала до Італії на постійне місце проживання. Забігаючи далеко вперед, слід сказати, що саме ця донька, маючи інвалюту, спромоглась поховати його на Другому християнському кладовищі.

Валентин Яшніков, який, як і я колись, був техніком-механіком літака, у своїх статтях чітко проводив думку: український народ ніколи не припиняв боротьби за свою незалежність. Кандидат історичних наук, доцент Яшніков, що закінчив воєнно-політичну академію імені Леніна в Москві, був від природи мудра людина. Він допомагав мені своїми порадами, підтримкою у складні моменти моєї роботи. І зараз зі свого портрету на кафедрі він неначе слідкує за моїми діями і погоджується чи не погоджується зі мною. І понині мені надто не вистачає цієї мудрої людини. Пам'ятаю його сльози: повернувся він з поїздки до сестри в Астраханську область і каже: «Григорій Іванович, ви не повірите: даю племіннику шести років звичайні цукерки, а він питає маму, що це таке. Вона, бідна, заплакала. Їй було незручно за свою бідність переді мною».

З тих, хто залишив кафедру, слід назвати кандидата історичних наук, доцента Зінаїду Костичну. Чоловік її був завідувачем Архівом Одеського обкому. Лекції вона читала цікаво. Мені не хотілось її втрачати. Пояснюючи своє рішення, вона категорично заявила: «Я вихованка Ленінградської школи історії КПСС і зраджувати своїм переконанням не стану». А от її невістка Наталія Чайчук рішуче стала на позиції незалежної України. Коли пишуться ці рядки, вона очолює благодійний фонд «Український дім» і гуртує навколо нього українських активістів. А сама Зінаїда Федорівна заходила якось на кафедру і пропонувала турпоїздки до Ізраїлю на Мертве море. Мені здавалось, що їй було важко стояти перед колективом кафедри в такій іпостасі.

Були колеги, які обрали самі собі долю. Наприклад, асистент Тамара Ільяш, дружина доцента філфаку Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова подалась у бізнес. Якось серед ночі дзвонить її чоловік і просить допомогу йому поховати колишню нашу колегу. Її вбили в Болгарії на день її народження. Незабаром по-звірячому вбили в Харкові завідувача кафедри політекономії професора Півнева, який поїхав на розбірки своїх подільників по темному бізнесу.

Декілька молодих асистентів залишили кафедру. Їх вабила легка нажива на чорному ринку чи в якихось тіньових структурах. Дехто з дівчат—лаборантів вийшли заміж і зникли з Одеси.

Стала гостра кадрова проблема. Складність була не в тому, щоб арифметично замість тих, хто нас залишив, набрати інші. А в тому, щоб набрати перспективних з базовою історичною освітою молодь. Навіть якщо і підбереш таких, то це буде не що інше, як потенціал, що підлягає реалізації — підготовки з них кадрів вищої кваліфікації. А без аспірантури таких кадрів важко підготувати. А про аспірантуру годі думати без профілю кафедри історії України. Треба йти до ректора. З проректорами розмова марна. Вони не проукраїнського мислення. До того ж без першої особи навіть слова підтримки не скажуть. Знову згадав слова Яшнікова: слід звертатись до тієї особи, яка здатна вирішити питання. А швейки завжди будуть швейками. Таке їх покликання.

Ректор Валерій Малахов не простий. З одного боку, йому, як і колись Костянтину Заблонському, імпонувало, що про його політехнічний говорять добре. Тому можна було розраховувати на підтримку славної ініціативи. Але ця ініціатива славна для мене. А для нього? Тут треба думати, в який фантик її завернути.

З іншого боку, слід розуміти, що мову про незалежність України, зокрема, про створення кафедри історії України він буде сприймати важко. Не тому, що він характером складний. Ні, він від природи в цьому питанні надто незручний. Поясню. Малахов не тільки представник, але і син ще вчора пануючої нації, великої імперії. Я, Гончарук, і представник, і син пригніченої колоніальної нації. Якщо великодержавний росіянин шовініст, а вони майже всі такі, то це надовго. На все життя. І кожний вільний жест вчорашнього кріпака — загроза для шовініста. Вся його суть інстинктивно протестує. Треба було як слід підготуватись до зустрічі шовініста і націоналіста і, враховуючи всі зазначені фактори, перемогти. У цій справі, повторюсь, може зіграти вирішальну роль фантик. Що це за фантик, читач дізнається незабаром.

Дзвоню в приймальню ректору. Прошу аудієнцію. Кажуть, приходьте. За столом сидить секретар Валентина Соколова. Теж російська шовіністка. Просить мене присісти, почекати, щойно зайшов проректор. Валентина Костянтинівна не може утриматись. Питає:

— Григорий Иванович, когда же будет в вашей Украине прекрасная жизнь? Незалежність уже есть, а где улучшения?

— Скоро, — відповідаю я.

— А точнее? — допитується.

— Як тільки ви, Валентина Костянтинівна, і такі, як ви, оволодієте українською мовою, так зразу всім стане краще. І вам, і нам.

— Не дождетесь! — підняла голос секретар і продовжила. — Я участник боевых действий, у меня 35 лет стажа, а я буду изучать вашу телячу мову.

— То ваше право, Валентина Костянтинівна, вивчати чи не вивчати державну мову. Тоді не питайте мене, коли вам буде краще жити.

Вона зовсім вийшла за межі етики. Розчервонілась. Затрусилась. Верещить.

— Это такие, как вы, бандеровцы довели страну до нищеты. Я наблюдаю за вашим поведением. Как в советское время партийные и кагебисты вас не могли взять за жабры, так и теперь. Но все равно ключ к вам подберут.

— Валентина Костянтинівна, в народі кажуть, не копай іншому яму, сам туди впадеш.

Забігаючи наперед, слід сказати, що незабаром ректор звільнив секретаря з цієї посади і знайшов пенсіонерці інше місце роботи,

казали, що вона ніде не працює, а тільки зарплату отримує. Солідарність шовіністів дійова. Повчитись би у них націоналізму. А звільнили Соколову з банальної причини. Казали, що подзвонив у приймальню ректора Міністр і просив Соколову українською мовою зв'язати його з ректором. А вона у відповідь питанням:

— Вы можете со мной разговаривать на человеческом языке?

Міністр поклав слухавку.

Але повернемося знову у приймальню. Секретар ще щось на підвищених тонах говорила мені, але я хоч і дивився на неї, та думав виключно про зустріч з ректором. Ось двері відчинились. Вийшов проректор і запросив мене заходити в кабінет ректора.

Почав я здалеку.

— Валерію Павловичу, позавчора мене викликав Василь Порфірійович Бородатий. Ректор нархоза, він же і голова ради ректорів вишів Півдня України і каже: Григорію Івановичу, ви самі бачите, яка плутанина відчувається у сфері викладання гуманітарних дисциплін. Міністерство теж чіткої позиції з цього питання не має, його документи часто суперечать один одному. Керівництво ради ректорів планує заслухати вас на своєму засіданні. Послухаємо вашу думку, як голову науково-методичної ради, думки ректорів. Тому прошу вас підготуйтеся до виступу, а також підготуйте проект рішення засідання.

Валерій Малахов слухав уважно. Він вмів це робити. Як захоче. Я продовжував:

— Валерію Павловичу, мені хотілось нагадати ректорам про рекомендації нашої конференції у вересні 1991 року. А ще кортить мені вийти на засідання з чимось нашим, неповторним, оригінальним і актуальним.

Ректор не витримав і перебив мене:

— Ну, розкажіть про свою ініціативу.

Я продовжував, але зачіпив проблему здалеку. Для мотивування своєї пропозиції.

— Валерію Павловичу, — продовжував я, — не секрет для вас, що чимало кадрів істориків покидають політех. Ви про їх звільнення видаєте накази. На минулій зустрічі з вами ми дійшли висновку, що сучасному вищому навчальному закладу не обійтись без вивчення вітчизняної історії. Фахові кадри для її викладання відсутні. Бачу такі виходи з цього критичного становища. Перший: напружена робота тих, хто залишився на кафедрі, над оволодінням новим

предметом. Другий: створення аспірантури з спеціальності Історія України, з одного боку, для підготовки молодих професіоналів, а з другого — для дослідження самої історії України як науки, яка паплюжилась майже тисячу літ.

— Міністерство не дозволить нам відкрити таку аспірантуру, — застерезив Малахов.

— Згоден з вами, Валерію Павловичу, що у такому стані цього предмету у нас Міністерство не дозволить відкривати аспірантуру. Тому пропоную першочергово заснувати на цій кадровій основі кафедру історії України. Розумію, що в цій психо-політичній ситуації, що є в Одесі і у нас в політесі така назва викличе бурю небажаних емоцій. Тому пропоную цю назву загорнути у фантик для комфортного сприймання відповідною публікою.

— Який фантик? — не утримався Малахов.

— Кафедра історії та етнографії України. Така назва буде сприйнята кожним одеситом зручноваримо, кожен з них зрозуміє, що вона виходить на вивчення його народу, його етнічних коренів, родословної.

Ректор на мить задумався. Мені хотілось посилити свою позицію, і я продовжив:

— Валерію Павловичу, ми будемо піонерами у створенні такої кафедри і аспірантури у технічних вузах України. Розумні люди, урівноважені громадяни, мудрі ректори вузів нас підтримають. З віком крокують зміни у всіх сферах життя. Вони торкаються і вищих навчальних закладів. А хіба погано бути серед реформаторів. Це краще, ніж на відміну від заскорузлих консерваторів, неспроможних до нових революційних вітрів.

Рожевий колір обличчя Малахова повільно розчинився. Білий, природній почав перемагати. А колір обличчя — це дзеркало стану свідомості, мислення і душі. Було очевидним, що ректор схиляється до позитивного рішення — сприйняття моєї пропозиції. Незабаром наказом ректора № 239-к від 21 жовтня 1992 року кафедра стала називатись Історії та етнографії України.

Згода ректора окришила мене. Розумів, що назва кафедри — це тільки оболонка, формальність. Тішитися, спокусуватися надією — річ небезпечна. Потрібна негайна енергійна робота по забезпеченню стратегії кафедри — відкриття аспірантури. Тут остаточне слово за Міністерством. Висновки: посилити зв'язки з ним. Довести, що ми спроможні забезпечити підготовку спеціалістів найвищої кате-

горії — кандидатів наук, а потім і докторів. Народилася ідея проведення на базі Одеського політехнічного університету Всеукраїнської науково-методичної конференції «Проблеми поширення досвіду викладання та вивчення історії України в технічних вищих навчальних закладах». Саме ідея конференції була схвалено прийнята у Міністерстві. Підготовка до неї вплинула на схильність міністра до відкриття аспірантури на нашій кафедрі. Конференція відбулася 28–29 травня 1993 року і цього разу в організації та виданні збірника тез оповідей допоміг той самий доброзичливий Казимир Михайлович Лубківський. Тепер уже в ранзі заступника директора тієї самої структури, але з новою назвою — Інститут систем досліджень освіти України. У зв'язку з тим, що мені як голові редколегії названої конференції довелося готувати передмову, у якій стисло охарактеризований сам форум, наведу її повністю:

«Від редколегії!

Ініціатори конференції переслідували мету розкрити кращий досвід викладання історії України, нагромаджений у технічних вузах, і зробити його надбанням колективів інститутських істориків. Цього вимагав не тільки сам факт викладання нової дисципліни, а й розуміння того, що професорсько-викладацький склад колишніх кафедр історії КППС зустрічається з великими труднощами як внутрішнього /зміна поглядів на історію, інколи душевна криза/, так і зовнішнього /відсутність підручників, протидія деяких керівників тощо/ характеру.

Дана конференція розглядається як наступний крок вдосконалення викладання історії України щодо конференції «Проблеми викладання історії народів України у технічному вузі» /Одеса, 1991 р./. Звичайно, тема першої конференції формувалася під впливом політичних подій у країні з метою привернути увагу, з одного боку, до історії малочисельних народів, а з другого, — до визвольних процесів саме в Україні».

На адресу оргкомітету надійшло 128 тез — рівно стільки, скільки на першу конференцію з терену України. Їх аналіз свідчить, що відбулися досить значні якісні зміни не тільки у змісті, але й у формі представлених тез: якщо на минулу конференцію представили лише 24 тези українською мовою, то тепер — лише 5 тез надійшло російською мовою. Прикро, що автори цих матеріалів досі не дійшли висновку про необхідність оволодіти державною мовою для викладання своєї вітчизняної історії.

У збірнику вміщені всі запропоновані матеріали, за винятком відхилених редколегією з причин невідповідності технічним вимогам ротاپринтного друку. Однак теми відхилених тез також включені до програми конференції¹.

Засідання Ради ректорів таки відбулося. Дискусія щодо ініціативи політехнічного інституту була енергійною. Рішення, що було прийнято, в цілому стосувалося циклу гуманітарних дисциплін. Нижче воно наведено.

Прийняття рекомендацій про введення конкретних дисциплін не відбувалося. Задовольнилися загальними фразами, віадресували теж в Міносвіти України. Зате ректор Одеського інституту народного господарства В. П. Бородатий з нового навчального року включив навчальний предмет Історія України в робочі плани обов'язкових навчальних дисциплін.

¹ Проблеми поширення досвіду викладання та навчання історії України в технічних вищих навчальних закладах: Тези доповідей Всеукраїнської науково-методичної конференції: 28–29 травня 1993 року. Одеса; Київ, 1993. С. 3.

Р І Ш Е Н Н Я

Ради ректорів Одеського регіону "Про стан гуманітарної освіти в вузах регіону та заходах по її поліпшенню" від 1 червня 1993 року.

Заслухавши та обговоривши доповідь Орищенко В.Г. і Гончарука Г.І., Рада ректорів констатує, що протягом останніх трьох років відбулися корінні зміни в змісті гуманітарних дисциплін. Майже у всіх вузах Одеси обов'язковими предметами стали історія України, філософія, сучасні економічні теорії, історія світової та вітчизняної культури, політологія, поруч з якими у ряді вузів викладаються дисципліни за вибором та факультативно. Разом з тим, значно зросло аудиторне навантаження викладачів і це в той час, коли вони оволодівають предметами, складають програми, посібники. Не у всіх вузах заплановані екзамени з обов'язкових дисциплін.

Рада прийняла рішення:

I. Рекомендувати ректорам вузів:

I.1. Погодитись з рекомендаціями Міносвіти України про визначення загального обсягу годин для гуманітарного циклу:

- а) для технічних вузів не менше - 20-25 відсотків;
- б) для гуманітарних вузів до 35 відсотків від загальної кількості учбового часу.

I.2. Визначити обсяг обов'язкових дисциплін:

- а) для технічних вузів не менше 120 аудиторних годин;
- б) для гуманітарних вузів - 140 аудиторних годин з врахуванням профілю учбових закладів та спеціальностей.

I.3. Ухвалити навантаження для викладачів гуманітарних циклів не більш 600 годин.

I.4. Встановити залік та іспит з обов'язкових дисциплін.

I.5. Прийняти заходи щодо захисту Палацу студентів від приватизації комерційними структурами.

Раді ректорів:

Звернутись до Міносвіти України з клопотанням прийняття нормативних документів щодо обов'язкових дисциплін, обсягу годин і форм контролю за їх вивченням, а також встановити посаду проректора по гуманітаризації учбового процесу та вихованню студентської молоді, яку б займав вчений-гуманітарій.

Голова

Ради ректорів

В.П. Бородатий

Секретар

Здійнято:

Г.С. Желнов

ГІБРИДНА ВІЙНА ПРОТИ КАФЕДРИ

Читач, очевидно, здогадався: кафедра отримала назву Історії та етнографії України. Колектив з ентузіазмом прийнявся готувати тексти лекцій з минулого Батьківщини, методичні розробки для семінарських занять, для студентів заочного відділення. На новоствореному гуманітарному факультеті нам доручили читати етнографію, всесвітню історію, архівознавство, на низці інженерних факультетів теж попросили нас читати етнографію нашої країни, історію інженерної справи.

Але шлях до цієї, здавалось, стабілізації був складним і далеко не завершеним. Для уяви читачу хоч би у загальних рисах цього шляху наведу текст своєї заяви ректору інституту. Прошу читача тримати на увазі одну особливість проблемної заяви ректору: з огляду на те, що суттєві події стосовно керівництва кафедрою з боку проректора, переконаний, здійснював з відома першої особи, то скарги на проректора в кінцевому сенсі були скаргою на ректора, хоч з метою елементарної дипломатії його ім'я не називалось, але малося на увазі. Звідси і висновок: ректор зробив все, щоб зробити винуватим не себе, а скажника, з відповідними наслідками. Але у кожному випадку, коли мова йшла про долю кафедри, колективу, мені чомусь менше всього хотілось думати про наслідки для себе. Кафедра — свята справа.

Тоді ця заява, треба визнати, досягла мети. Проректор Цабієв зменшив свою прить щодо знищення кафедри та запобігання вивчення історії України. Ми фактично у явочному порядку прийшли на викладання історії України, а також читати лекції всіх дисциплін українською мовою ще задовго до виходу наказу № 94-б від 20.08.92 року «Про введення навчання на державній та російській мові на I курсі». Декілька років ми більш-менш працювали без суттєвих втручань з боку проректора Цабієва. Він поринув у клопоти переходу навчання на Болонську систему, а кафедра не підлягала значним стресам.

Ректору
Одесского политехнического
института
г. Малахову В.П.

ЗАЯВЛЕНИЕ.

В течение всего последнего года разработка концепции гуманитаризации образования в институте заняла много сил как у ректора, так и у лиц, призванных её внедрить.

Мной уже не раз подчеркивалась назревшая необходимость указанной концепции и в меру моих сил оказывалась ректору поддержка, иногда с риском лишиться понимания своих коллег-обществоведов.

На запрос проректора О.Н.Цабиева кафедрой истории было предложено десять курсов различных частей гражданской истории. Из них три курса - история инженерного дела, история революционных движений и философия истории - были введены проректором в список основных курсов концепции, остальные семь - в курсы по выбору или факультативно.

Мне неизвестны случаи в высшей школе как в стране, так и за её пределами, где отрицалась бы история как важнейший фактор формирования человека, его главных качеств : чести и достоинства, долга, чувства принадлежности к своему народу, гордости, смысла своего существования, предназначения, осознания своего профессионального места в калоритной социальной форме времён и народов, эрудированности, широкого социального кругозора. Тот, кто не обладает этими качествами, не поймёт философии истории.

Мы являемся свидетелями мощнейшего взрыва интереса молодёжи к истории. Если раньше историки не могли удовлетворить его в полном объёме, то это не вина, а беда их.

Мы были удовлетворены теми последующими появлениями исторического направления в проекте закона УССР о высшей школе и в концепции Минвуза УССР.

Следует подчеркнуть, что, в отличие от других, кафедра истории в угоду капризам О.Н.Цабиева провела в текущем году эксперимент по внедрению как альтернативных учебных предметов, так и чтение предметов альтернативными преподавателями. Однако инициатор, даже не поинтересовавшись результатами, окрестил его неудачным задолго до конца учебного года.

Дальнейшие события вызывают недоумения. Предложенные нами предметы под предлогом свободного плавания передаются : философия истории в блок методологии, история инженерной деятельности в блок культурологии. Отведенные ранее на них часы соответственно должны уйти для формирования штатов других кафедр. В результате присвоения наших идей другими лицами кафедра истории перестаёт существовать. Как с

моральной, так и с позиции авторских прав полагаю, что данная акция должна быть рассмотрена Вами немедленно с соответствующими выводами.

У меня создаётся впечатление, что бесконечные жонглирования предложенными нами курсами производятся с целью закамуфлировать удобства одних, неутруждающих себя поисками новых путей, за счёт творческой работы коллектива кафедры истории.

Как Вам известно, в сентябре по инициативе нашей кафедры на базе института планируется республиканская научно-методическая конференция «Проблемы изучения истории народов Украины в техническом вузе». В адрес оргкомитета уже поступили более 100 заявок и тезисов на участие в конференции из многих вузов Украины. Упразднение кафедры истории не только скомпрометирует наш институт перед лицом гостей, но и делает практически невозможным дальнейшую подготовку данной конференции, что автоматически снимает с меня ответственность за её подготовку, о чём я вынужден предупредить Вас и Минвуз УССР.

Обращаю Ваше внимание на следующий факт : тенденция национального возрождения всех народов страны и их союза на осознанной основе требует от молодёжи знания истории. В указанных документах Верховного Совета УССР и Минвуза УССР содержатся требования о преподавании истории У раины. Многие вузы, в том числе наши соседи, приступили к её разработке и внедрению. Нашей кафедрой проведен эксперимент по чтению истории Украины на ряде факультетов. Со всей ответственностью утверждаю, что студенты восприняли этот курс с удовлетворением. Однако предложенная концепция упорно игнорирует это явление, относя историю Украины в разряд факультативов, чем сознательно лишает студентов возможности знать историю региона, где они живут и многие из них будут жить и работать в дальнейшем.

Несколько слов о последнем варианте блоков концепции : они не мотивированы целью к задачам, сумбурны в направлениях, механически в содержании и лишены критериев. Все говорит о том, что главное «за кадром». В концепции то и дело появлялись новые сочетания, вычитанные или услышанные на лету, как свидетельства незрелости предыдущих. Последние, удручающие были услышаны на вновь созданном методическом совете 12 мая 1991 года. Все это до предела измотало кафедру, которая пыталась серьёзно относиться к концепции.

Прошу Вас, уважаемые руководители, не посчитайте за труд пристальной рассмотреть, кто и какой коллектив делом отвечают на требование времени, а кто выдаёт демагогию за достижение.

Исходя из вышеизложенного, прошу Вас вернуть коллективу кафедры отнятые без его согласия учебные курсы, сохранить историческое направление в формировании будущего инженера-интеллекта и сберечь коллектив кафедры, который формировался годами и способен выполнить любой социальный заказ в области истории.

Зав. кафедрой
истории

Гончарук Г.И.

13.05.91.

Тим часом у ОПУ була створена Рада по гуманітаризації (вказівка від 20.09.91 р.), а кафедра історії почала називатись кафедрою історії та соціології з переходом до неї викладачів Скляра В.С., Колот С.О. та Пахомової Т.І.

23 листопада 1991 року відбулася нарада викладачів історії України вузів та середніх навчальних закладів Одеси.

Рекомендації цієї наради передбачали: створення при Раді ректорів постійного авторського колективу по вивченню історії Півдня України (до 1 січня 1992 р.), методичної ради при управлінні народної освіти облвиконкому задля поширення досвіду викладання історії України, зробити подання до Мінвузу про відкриття при кафедрі історії та соціології ОПУ аспірантури за фахом «Історія України», створити опорні кафедри з історії України та забезпечити їх кращими викладачами, скоротити навантаження на викладчів історії України та збільшити кількість учбових годин на цей предмет до 100, створити науково-методичний журнал «Історія Півдня України», скликати з'їзд істориків області та розглянути на ньому питання про утворення Асоціації істориків України тощо.

Та, як співається в одеській пісні «Недолго музика играла, недовго фраер танцевал».

Чорним періодом для кафедри став міцний союз між директором студентського містечка Васильом Спринсяном та ректором університету Валерієм Малаховим. Про першого йшла мова у третій і п'ятій (позачерговій) книгах моїх мемуарів. Декількома словами нагадаю про нього читачеві. На прохання колишньої завідувача методичним кабінетом кафедри історії України Одеського державного університету ім. І. І. Мечникова, а потім старшого викладача нашої кафедри, кандидата історичних наук Ніни Трофімовні Малуху звернувся до ректора політехнічного інституту Костянтина Заблонського про клопотання перед Міністерством вищої і середньої освіти України про перевід вчителя історії середньої школи Василя Спринсяна до нашої кафедри. Мета була досягнута. Потім на прохання нового ректора Віталія Ажогіна я рекомендував Василя Спринсяна на посаду директора спортивно-оздоровчого табору «Чайка», а пізніше на посаду директора студмістечка нашого університету. Він вміє будувати на свою користь стосунки з керівництвом. Кандидатську дисертацію з історії він не потягнув, в аспірантуру йти не хотів. Подружився з деканом гуманітарного факультету доктором мистецтвознавства Анатолієм Баканурським. Останній отримав квартиру в гуртожитку названого студмістечка, а перший захистив кандидатську дисертацію з мистецтвознавства. Подейкували, що у Спринсяна вже була готова докторська дисертація з економіки. Навіть називали справжнього автора, але позиція технічної професури університету, кажуть, не допустила захисту цієї дисертації. Але чутки — чутками, а чорна реальність поступала до нас на кафедру.

Це сталося невдовзі після того, як ректор Малахов «произвел» Спринсяна у проректори з гуманітарних питань. Пам'ятаю його перший візит до нас. Як і належить новому начальнику, обійшов всі кімнати, зайшов до мого кабінету і сказав: «Віднині роботу лаборантів, їх появу на кафедрі і кінець робочого дня беру під свій контроль».

У відповідь я не утримався:

— Василю Георгієвичу, а ви не новачок в цьому питанні. Ваш намір бігати за лаборантами нагадав мені булгаківського Шарикова, який бігав за котами. А що, контроль лаборантів найактуальніша функція проректора з гуманітарних питань? Більше проблем у нас нема, чи ви їх не здатні бачити?

У другій половині 90-х років в результаті зміцнення союзу двох проректорів активізувались атаки на кафедрі історії та етнографії України. Про методи утисків колективу і мене особисто читач спроможеться дізнатися з моїх листів ректору. Наведу їх у сканованому виді.

За декілька днів після направлення ректору останнього листа, то був жовтень 1996 року, декан машинобудівного факультету О. Ф. Дашенко офіційно повідомив мені, що на засіданні ректорату В. П. Малахов оголосив склад солідної комісії по перевірці роботи кафедри історії та етнографії України і чи то запевнив, чи то застеріг:

— Григорій Іванович, ви не хвилюйтесь. Я зроблю все, щоб висновки комісії були об'єктивні. Прошу негайно підготувати всю кафедральну документацію за останні п'ять років. Скільки вам потрібно днів для готовності до забезпечення роботи комісії?

Моя відповідь була такою:

— Ви будете проінформовані. Чекайте.

Читач, очевидно, здогадався, що ректор задумав щось круте. По університету пішла хвиля чуток, припущень, версій. Зрозуміло, що не на мою користь. Під ними можна було підвести знаменник: дні Гончарука як завідувача кафедри пораховані, кандидатур на цю посаду називали декілька.

Мені знадобилось декілька днів на обдумування ситуації і відпрацювання плану своїх дій. З власного досвіду мені було зрозуміло перше: у своїй поведінці слід зберігати ззовні спокій, поменше спілкуватися з особами з ректорату — вони за мною слідкують і негайно доповідають, кому слід; друге: витримати паузу поведінкової байдужості до такого скандального феномену, як створення комісії; третє: у мене не було сумніву, що результати роботи комісії будуть на користь ректора і проректорів, слід передбачити самі найгірші наслідки для себе тому, що керівництво надто стимульовано моїми листами; четверте: слід розпочати зі спроби зірвати роботу комісії.

Дні плинули. Напруга в колективі накопичувалась. Всі очікували моїх дій. А мені хотілось довести напругу до точки кипіння. Якось при випадковій зустрічі з професором Олександром Дашенко я зробив вигляд, що надто поспішаю і навіть не зупинився перед ним. Хотів продемонструвати, що у мене є справи важливіші, ніж підготовка до зустрічі комісії. Не сумнівався, що ректор теж сумно здивований загальмованістю моєї реакції. Вирішив: пора зустрітися з ректором. Там секретарем працює моя племінниця, донька покійного

Ректору
Одеського політехнічного
університету
В.П.Малахову

Шановний Валерію Павловичу!

За ректорським статусом Ви мусите глибше, ніж проректори, розуміти значення історії Батьківщини в справі виховання повноцінного громадянина держави. Саме історія в умовах нашого вузу є основним навчальним предметом, спроможним формувати у юнаків та дівчат національну самосвідомість, високі почуття патріотизму, гідності, честі, достоїнства, адатності служіння високим ідеалам незалежності Вітчизни, самовіданності в змаганнях за кращу долю свого народу, мужність, целеспрямованість.

Ви також розумієте, що ефективне викладання історії, як і будь-якої дисципліни, на кафедрі і навколо неї повинні бути необхідні умови для дослідницької й методичної праці науково-педагогічного колективу.

Але відношення до кафедри історії та етнографії України з боку проректора з методичної роботи О.М.Цабієва не вміщується в норми стосунків між керівником та колективом у державному вузі, в якому, зрозуміло, інтереси держави в формуванні повноцінних, патріотично вихованих фахівців є головною метою його існування. Державний вуз не має права за державний кошт готувати фахівців-непатріотів своєї Батьківщини. Наведу декілька фактів, що свідчать про відсутність державницьких мотивів в діяльності О.М.Цабієва стосовно кафедри: -1991-1992 навчальний рік. Проректор і створена ним переважно з вчених-технократів рада з гуманітарної освіти ставить питання скасування кафедри історії та заміну її на кафедру соціології під дивним приводом: мовляв, "поведение личности формируется социологами". Ціною ^{НС} ймовірних зусиль вдалося захистити кафедру. Але наступний удар був нанесений з середини кафедри. Проректор вирішив відірвати від кафедри предмет "Історія української і всесвітньої кул-

створивши під цей предмет окрему кафедру культурології. До читання навчальної дисципліни залучилися люди з-за меж вузу, переважна більшість з них не мають історичної освіти, не знають ні всесвітньої історії, ні історії України, природною частиною яких є історія культури. То не випадково, що працювали вони за програмою не міністерською, а своєю "Художня культура". В зв'язку з цим чисельні історики під приводом реорганізації були звільнені з ОДІУ.

-1992-1993 рік. З ініціативи О.М.Цабієва розгорнулася дискусія на агаданій раді про заміну навчального предмету "Історія України" дисципліною "Етнографія народів України". Врятувала "Історію України" позиція Міністерства освіти. Між кафедрою та проректором досягнуто компромісу: викладати два урізані в годинах й, відповідно, в програмах курсу з "історії України" та етнографії". Але О.М.Цабієв цим не задовольнився. Ліквідується методичний кабінет на кафедрі. Різко скорочується викладацький склад кафедри. Ліквідується іспит з історії України. Залишається тільки залік.

-1993-1994 навчальний рік. На викладання історії України відводиться 72 години замість 108 годин, рекомендованих Міністерством освіти. Етнографія народів України знімається з розкладу й переводиться на факультативні засади без права внесення її в плани роботи кафедри. Фахівцям з етнографії пропонується покинути кафедру. Скасовуються контрольні роботи з історії України на заочному факультеті.

-1994-1995 навчальний рік. Обсяг годин на вивчення історії України, встановлений О.М.Цабієвим, ним же скорочується до 62 годин. Це було своєрідним рекордом обрізання програми з історії України серед усіх вузів держави. Вивчення історії України на заочному факультеті замість двох семестрів дозволяється тільки в одному семестрі. Робляться шаленні спроби без кінця укрупнювати лекційні потоки. Справа дійшла до того, що мною було запропоновано самому проректорові показати, як можна читати навчальні лекції в аудиторії в 250-чоловік. Але він відмовився.

1995-1996 навчальний рік. В результаті скорочення О.М.Цабієвим

семінарських занять на 10 годин, а також при плануванні ним семінарських занять на тих тижнях, коли занять у ОДПУ не було взагалі /1-4 неділя/, мінус свята, вивчення історії України відповідно з програмою фактично не відбулося. Викладачі виходили із штучно складеного проректором катастрофічного становища на свій страх та ризик. Про що мені довелося доповідати декану Г.О.Оборському.

Під кінець семестру зроблена спроба з боку О.М.Цабієва скоротити обсяг вивчення історії України ще на дві години. За п'ять років викладацький склад скоротився з 23 до 8 осіб.

Таким чином, те, чого не спромігся зробити проректор у 1991 році у справі закриття кафедри історії, досягнуто іншим способом: створені умови, які виключають нормальне вивчення предмету історії України.

Окремо слід сказати ще про деякі риси методичного керівництва з боку О.М.Цабієва. Вам відомо, що у 1991 році нашій кафедрі/як і іншим кафедрам гуманітарного циклу/ було дозволено невеличкий курс з "Історії інженерної справи"/36 годин/, суть якого складають соціальні і моральні аспекти науково-технічного прогресу в різні часи історії людства. Цей курс мав за мету розширити світогляд майбутнього спеціаліста на власну громадську роль у розбудові своєї Батьківщини. Складена програма, розроблені й виданні конспект лекції та методичний посібник. Але й тут не обійшлося без несподіванок. По-перше, велуться шалені атаки з вимогами передати викладання цього предмету на профільовані кафедри. Певні успіхи атаки мають: вже передано одному факультету право викладати цей курс. Він зведений там до вступу в предмет електротехніки. По-друге, напочатку минулого навчального року несподівано для кафедри О.М.Цабієв розпорядився зняти семінарські заняття в курсі "Історія інженерної справи" під приводом відсутності вільних аудиторій, не дивлячись на те, що тільки кафедрі надається право встановлювати співвідношення кількості лекцій та семінарів. Якість навчання різко впала. Рейтингова система при одних тільки лекціях й великій аудиторії фактично стала формальністю. Зате кількість навчальних го-

дин зменшилась, що дозволяє скорочувати викладачів.

Ви, Валерію Павловичу, очевидно пам'ятаєте, яку дезорганізацію в роботу кафедри внесли ці дії О.М.Цабієва, і тоді кафедра звернулася до Вас з клопотанням зупинити шкідливі методичні експерименти проректора.

По-третє, коли 22 серпня цього року мені довелося познайомитись з розкладом занять на перший семестр, то там взагалі не було "історії інженерної справи". В розмові з О.М.Цабієвим вияснив новий аргумент дискримінації кафедри: наші навчальні години він, особисто, вирішив віддати студентам першого курсу для повторення шкільної програми з математики та фізики. Тут повстає ряд питань: Кого і як набрали? Чому не в додатковий час проводяться заняття з відстаючими? Що під час занять з відстаючими будуть робити, або де гуляти ті студенти, що засвоїли шкільні програми? Чому вони повинні втрачати історію інженерної справи з причини набраних заради виконання плану осіб, що не володіють знаннями за середню школу? Та чи є переконання, що за один семестр /36 годин/ ОДПУ дасть невідготовленим школярам те, що їм не дали роки навчання в школі? Чи є дозвіл Мінісвіти на зарахування в вуз осіб, які не володіють шкільною програмою?

Тільки мені представляються ці "аргументи" незграбними виправдовуваннями подальшого наступу на життя кафедри. О.М.Цабієв, мабуть, забув, що в першому семестрі історія інженерної справи планувалась читати всього на трьох з восьми факультетах і своєю смертю не врятує математичних двійчників.

Про більшість названих фактів Вам доповідав. Ви з розумінням ставились до мене, давали розпорядження О.М.Цабієву відмінити його власні рішення, але після кожного мого звернення до Вас з зазначених причин утиск кафедри О.М.Цабієвим посилювався ще з більшим завзяттям. Часто жалкував, що звертався до Вас.

Наведу ще кілька прикладів, так би мовити, з іншого дискримінаційного жанру. До Вас, Валерію Павловичу, звертався заступник голови ради ректорів Одеського регіону, ректор Південно-українського педагогічно-

го університету В.Г.Орищенко з проханням допомогти мені як голові ради суспільствознавців міста, зайвою якщо не ставкою, то півставкою лаборанта. Результат Ви знаєте: якщо до звернення на кафедрі було чотири ставки лаборанта, то тепер одна. З урахуванням того, що у лаборантів малі діти, які часто хворіють, то обов'язки лаборанта тепер переходять до завідувача кафедрою. Відомо, що співвідношення викладачів і лаборантів в вузах не повинно бути меншим, ніж 4:1. Але у нас, очевидно, не вважають кафедру історії та етнографії України як таку, що заслуговує кафедрального статусу.

Про компютер на кафедрі навіть не наважуюсь мріяти.

Вам відомо також, що кафедра історії та етнографії України обслуговує всіх студентів-контрактників. Але й копійки за це ~~туди~~ не отримує. Посилання на те, що у нас мале навантаження на викладачів, не витримує критики:

а/фактично нам, історикам, держава оплачує наш труд за викладання студентам-приватникам;

б/на тих кафедрах, куди дали додаткові ставки, навантаження не більше нашого;

в/викладачам стало відомо, що їхні гроші стримують ті, що не тільки не мають відношення до контрактників, а взагалі до навчального процесу.

Перелік дискримінаційних заходів стосовно кафедри історії та етнографії України з боку передусім О.М.Цабієва можна продовжити, але й сказаного досить, щоб Ви особисто звернули увагу на необхідність змінення відношення ректората до кафедри. Цього вимагають не тільки норми функціонування й права кафедри, але позиція Президента Л.Д.Кучми стосовно історії України, визначена ним 15 лютого на нараді з питань науки та 23 серпня на урочистих зборах, присвячених п'ятиріччю незалежності України. Ми не просимо привілеїв, а тільки здорового відношення й розуміння специфіки роботи кафедри.

При бажанні покращити стиль керівництва кафедрою з боку ректората, покласти кінець необмеженому волонтаризму О.М.Цабієва, його цілеспрямованим діям на дестабілізацію роботи кафедри, створенню нерво-

вої напруги, методичного хаосу, можливостей достатньо. Але в любому разі необхідно/як це є в інших вузах/ створити раду гуманітарних, або суспільних кафедр на чолі з ректором університету. Керувати суспільними кафедрами мусить проректор, що розуміє специфіку їх роботи взагалі й кожної кафедри окремо. Цей проректор повинен мати державницькі мислення й високу відповідальність за громадсько-патріотичне виховання майбутніх молодих спеціалістів. Вуз державний і мусить готувати кадри для України. Іншого нам не дано, й держава нам не дозволить нехтувати її інтересами, в тому числі й національною ідеєю. Держава надала великі права ректорату й вузу за винятком одного: ми не маємо право випускати спеціалістів-непатріотів своєї Батьківщини. Чим раніше всі без винятку керівники вузу й викладачі різних кафедр зрозуміють це, тим краще буде студентам, вузу й народу України.

Інші актуальні пропозиції будуть Вам, Валерію Павловичу, висловлені усно, тому прошу прийняти мене до початку навчального року, хоч мало вірю в успіх свого візиту. Щоб краще уявити мій стан сьогодні, прошу звернути увагу на дату написання цього листа. За державу обійдно...

Завідуючий кафедрою історії
та етнографії України
24.08.96р.

Г. І. Гончарук.

РЕКТОРУ

Одеського державного
політехнічного університету
академіку В.П.Малахову

В липні поточного року, в невдовзі після опублікування Указу Президента України Л.Д.Кучми про заходи по вивченню Конституції України, мною особисто Вам було доведено, що колектив кафедри історії та етнографії України здатний розробити спецкурс з питань Конституції України, бо саме в згаданому Указі підкреслювалось, що спецкурс мусять читати суспільствознавці, серед яких історики посідають не останнє місце.

Конституція, як відомо, — фактор історичний, економічний, політичний, ідеологічний, соціальний, *правовий*

Ви тоді справедливо зазначили, що, крім істориків, слід залучити до цієї справи правознавців та політологів, про що мною був повідомлений завідуючий кафедрою філософії професор А.В.Місуню. Вам відомо, що саме наша кафедра 26 червня 1996 року організувала обласну наукову конференцію "Роль інтелігенції в конституційному процесі України" за участю відомих політичних та громадських діячів з Києва, представників обласної та міської адміністрації В.О.Петренка та А.О.Прокопенка, Піаніше, в кінці серпня, про нашу з Вами бесіду мною було повідомлено проректора О.М.Цабієва. Він не мав заперечень.

Тепер виявляється, що нашу кафедру до читання зазначеного курсу не допущено. Це зроблено навіть без формального скликання методичної ради з гуманітарних питань. Аналогічне було вчинено в минулому році з розділом курсу "Релігієзнавство", коли на засіданні згаданої ради, де ділилися цей предмет між кафедрами культурології та філософії, істориків не запросили. На моє запитання, чому так сталося, проректор О.М.Цабієв відповів, мовляв, начальник навчально-методичного відділу "не доработал". Та при найменшому бажанні вирішити проблему варто було порівняти програми навчальних дисциплін "Історія України", "Історія української та світової культури", "~~Історія української~~ філософії", щоб переконатися, що релігія, як і культура, є складовою, невідомою частиною громадської історії, тобто є предметом викладання істориків-професіоналів.

Знаю, Валерію Павловичу, що Ви надто завантажені проблемами управління вузом, але звернутись до когось іншого не могу. Тому прошу Вас особисто вивчити названі проблеми, справедливо їх вирішити, як це Ви зробили у справі відновлення курсу "Історія інженерної справи" у відповіль на мого листа від 24.09.96 року.
З надією і повагою зав. кафедрою історії та етнографії України

Г.І.Гончарук.

21.09.96

рідного брата Феді, що служив начальником відділу експлуатації ракетних двигунів на космодромі Байконур. Прошу спитати ректора, коли він може мене прийняти. Вона каже:

— Григорій Іванович, не кладіть трубку, я зараз дізнаюся.

Незабаром відповідає:

— Завтра. Після засідання ректорату.

Інтуїтивно я був задоволений готовністю ректора зі мною зустрітись негайно. Мої наміри здійснюються. Думки потекли в такому напрямку: реакція ректора — означає невизначеність його роздумів над моєю безтурботною поведінкою. Якщо Гончарук не хвилюється очікуванням комісії, значить, він її не боїться. Інтрига; готовність ректора зі мною зустрітись — бажання розгадати істину.

Вкотре продумав свої аргументи й поведінку, мені здавалось, що я був готовий до плідної розмови з ректором.

Вже не пам'ятаю, чи піднявся з-за свого столу ректор при моїй появі в його кабінет. Якщо не пам'ятаю, то очевидно, тоді це було не головне. Я присів на запрошення і зразу розпочав реалізацію свого сценарію зустрічі. Як вчив полководець-класик: швидкість і натиск.

— Валерій Павловичу, кафедра, в тому числі і я, проводимо державну політику. Яку мету, чи то свідомо, чи то несвідомо, переслідує проректор Цабієв, належить вяснити. Ви створили комісію для перевірки роботи нашого колективу. До речі, за багато років вашого керівництва це перша така комісія в університеті. Неначе в політехнічному нема антидержавних кафедр. Прошу вас розпустити цю комісію, яка створена на підтримку дій Цабієва. Це ваша комісія. А то у відповідь буде моя комісія з Міністерства. У моїй практиці був випадок, коли на мою телеграму міністру на другий день була у нас комісія з Києва. І чудово допомогла нашій кафедральній роботі і оздоровленню психологічного клімату в колективі вишу. Судячи з вашого рішення про створення комісії, ви не знайомі з моєю книгою «Афганистан, прости». Аморальні розправи наді мною і колективом я не допущу. Я вам залишу цю книгу. Впевнений, ви здатні поправити ситуацію.

Уже не пам'ятаю його слова у відповідь. Мені важливіші були його дії. Я поспішив вийти з його кабінету.

Читач здогадався: правильно, комісія так і не з'явилась на кафедрі. Кафедра працювала деякий час у своєму робочому режимі. Про це свідчить звіт за наступний від описаних подій рік.

Ознайомившись зі звітом, читач не міг не звернути уваги на те, що кафедра втратила викладання етнографії на тих факультетах, де читав доцент Краснокутський. Точніше, він не читав, а імітував. Після моєї неодноразової перевірки його, скажемо так, діяльності йому довелося без можливих ускладнень залишити кафедру. Етнографія як навчальна дисципліна залишилась на гуманітарному факультеті та факультативно на низці інших факультетів, а також над етнографічною тематикою стали працювати деякі наші аспіранти.

А висновок з цього розділу впливає простий: історія України та її кафедра витримувала шалені атаки з боку ректора з метою дестабілізувати саму ідею цього навчального предмету і, відповідно, роботу викладацького складу. Сумно було усвідомлювати, що в державному українському виші посадові особи не переймаються державними інтересами. Та все сказане — тільки перший етап гібридної війни з кафедрою, який можливо охарактеризувати як наступ зверху.

З В І Т
про роботу кафедри Історії та етнографії України
Одеського політехнічного університету
за 1997-1998 навчальний рік.

1. Кадровий склад кафедри.

У звітному навчальному році на кафедрі на (ставок працювало 11 осіб, з яких сім викладачів працювали на повній ставці та чотири викладача на півставки.

Серед викладачів : один - доктор історичних наук, професор, вісім кандидатів наук, з них шість доцентів ; один старший викладач, а також один старший викладач без наукового ступеня і один асистент. Т.М.Моїсєєву ВАКом затверджено у науковому званні доцента, а Г.Є.Краснокутського представлено до наукового звання доцента.

На кафедрі є один докторант, п'ять аспірантів, двоє з них - другого року навчання, троє аспірантів - першого року навчання.

Доц. Воробйова Г.В. перебувала на стажуванні на історичному факультеті Одеського державного університету.

II. Навчальна робота.

У звітному році колектив кафедри працював, хоч і дещо в кращих матеріальних та фізичних умовах (в приміщеннях було тепліше, ніж у попередньому році) та всеж заборгованість держави перед викладачами складає трьохмісячна заробітна плата.

Знову, ціною значних зусиль, нам вдалося добитися збереження щотижневих семінарських занять, тобто збільшення курсу історії України з 54 до 64 годин. Відстояли ми також курс Історії інженерної справи. Все це дозволило утриматись на рівні навантаження на кожного викладача в середньому 644 годин.

Плани відкритих лекцій та семінарів, а також взаємовідвдувань в основному виконувались.

На протязі року проводився, перед усім завдяки зусиллям доц. Хохлова В.Г., науково-методичний семінар. Видано ряд методичних розробок та рекомендації для студентів стаціонару та заочного відділення (проф. Гончарук Г.І., доц. Дузь Л.П., доц. Краснокутський Г.Є., доц. Моїсєєва Т.М., доц. Хохлов В.Г., доц. Гречуха І.В.). Знаходяться в типографії методичні розробки доцентів Гречухи І.В., Хохлова В.Г., Краснокутського Г.Є.

Головним недоліком нашої роботи, передусім доцента Краснокутського Г.Є., є те, що ми втратили курс етнографії народів України, не зберегли його навіть як факультативний курс. Навіть студентського гуртка з етнографії не існує. В умовах

боротьби за власне виживання втрата етнографії є не тільки суттєвим недоліком в нашій роботі, а й наша страгична помилка, результатом якої стала втрата однієї ставки викладача та вимушений перехід доц. Краснокутського Г.Є. на кафедру культурології.

Мене непокоїть відсутність принципових зауважень з боку колег до якості лекцій та семінарів. Чи не є це ознакою формального відношення до відвідування відкритих занять згідно графіка взаємовідвідування.

У наступному навчальному році викладацька ситуація суттєво зміниться. На нашу кафедру переведено навчальну дисципліну - політологію, на яку відведено п'ять ставок. До нас приходять четверо досвідчених, збагачених життєвим досвідом, доцентів. Одну вакансію доручено заповнити кафедрі. Нам предстоїть навчитися спільно працювати, вирішувати складні завдання кафедри, забезпечити творчу морально-психологічну атмосферу.

Викладачі кафедри вели також виховну роботу серед студентів. Ряд викладачів, зокрема доц. Дузь Л.П., Краснокутський Г.Є., Гречуха І.В., організували відвідування студентами музеїв міста.

За попередніми даними план набору студентів на наступний рік не зміниться. Отже є підстави сподіватися, що суттєвих перешкод у нашій роботі не трапиться.

III. Наукова робота.

Колектив кафедри продовжував роботу по проблемі : «Політичні партії та громадські організації : історія та сучасність», № 332-78, а також троє працювало по держбюджетній темі « Вплив політичних партій та громадських організацій на формування національної свідомості громадян, як чинника державотворення (1989 - 1996 рр)», № 268-78.

Кафедра давала відгуки на автореферати та кандидатські дисертації. Проф. Гончарук Г.І. виступав офіційним опонентом на захисті кандидатської дисертації.

В наслідок наукових досліджень підготовлена і видана монографія Гончарука Г.І. «Народний рух України. Історія.», 380 сторінок. Вийшли з друку ряд публікацій інших викладачів кафедри. Опубліковано ряд статей наукового характеру в газетах доц. Яшнікова В.Г.

Готується до друку колективна монографія кафедри «Українська національна ідея і сучасність».

Суттєвим недоліком наукової роботи кафедри є зрив терміну захисту дисертації ст. викладача І.В.Місєври.

В поточному році була вдало організована наукова студентська конференція (відповідальний Краснокутський Г.Є.).

Восени цього року нам належить провести третю Всеукраїнську наукову конференцію «Народний рух України : місце в історії та політиці». На сьогодні вже отримано тези з 18 вузів України.

Таким чином, сказане вище дозволяє стверджувати, що колектив кафедри у звітному році успішно виконав поставлені перед ним завдання, має резерви для покращення своєї роботи у наступному році.

Зав. кафедрою
Історії та етнографії України

Гончарук Г.І.

10.07.1998 р.

ФІЗИЧНА ІЗОЛЯЦІЯ КАФЕДРИ

Зайве пояснювати, що мої листи до ректора і мої зустрічі з ним щодо нормалізації роботи кафедри історії та етнографії України, захисту її передусім від проректора Олега Цабієва, не добавили до мене симпатії з його боку. Навпаки. Посилили протидію моїй роботі та душевному комфорту. Наприклад. При оформленні мене на пенсію загальмували шість посадових окладів, що належали мені за Законом... А було це так. Написав, як і належить, заяву по суті. Іду до проректора з економічно-фінансових питань Сергія Балана, мого сусіда по під'їзду. Бере заяву. Каже: «Посидь в кабінеті. Я швидко повернусь». Приходить. Махає негативно головою. Потім, сідаючи в своє крісло, промовляє: «Академік не сприйняв заяву». Я мовчки протягаю руку за заявою. Він не дає. Каже: «Хай поки що залишиться у мене». Мені хотілось думати, що він залишив заяву для повторного відвідування з нею того самого академіка. Ректору імпонувала його назва академіка, хоч вона була фейковою. То тоді чимало таких академіків — членів створених на громадських засадах громадських структур, члени яких з різних зв'язків, в тому числі і за гроші, ставали навіть кандидати наук.

Заяву проректор залишив у себе з іншою метою: щоб ніколи її не повернути мені, тим більше покласти в особову справу, як вимагає того бюрократія. Пройде чимало років, поки я узнаю, що названий ректор і проректор отримали незаконним шляхом додаткові чудові квартири у роздерибаненому ними найсучаснішому аспірантському гуртожитку, а мені не дали тих шести окладів, які належали по Закону. Це так. Штрихи до портретів моїх керівників.

У кінці 90-х років мусувались чутки про створення за прикладом Київського політехнічного університету гуманітарного факультету. Реалізацію такого проекту було доручено енергійній, симпатичній доценту Євгенії Миколаївні Морозюк. Вона виправдала надії керівництва ОНПУ. Такий факультет було створено з трьох профілюю-

чих кафедр — культурології, соціальної роботи, документознавства та інформаційної діяльності, а також шляхом приєднання кафедр філософії та методології науки, іноземних мов, історії та етнографії України, політології. Деканат був розташований у головному корпусі. Переважна більшість кафедр залишилась у своїх приміщеннях. Якось по обласному телевізійному каналу виступали зі спільним дуетообразним інтерв'ю ректор Валерій Малахов і названа декан. Вона допустила необережності: декілька разів поправляла ректора в його тлумаченні вступних іспитів на згаданий факультет. Слухаючи її захопленні своїми знаннями виступи, мені стало зрозуміло, що дні її вже можна рахувати: самозадоволений ректор не міг пробачити вільність декана. Незабаром деканом факультету став завідувач кафедри культурології, доктор мистецтвознавства, професор А. Г. Баканурський. Його прізвище згадувалось вище. Людина претензійна, не поважаюча християнську церкву, фізично нездорова. Для мене цей союз — Спринсяна, Цабієва, Баканурського, не хочу казати про Малахова, був зловісний.

Якось завітав на кафедру проректор Цабієв. Наші приміщення, а також наша частина коридору були одягнуті в історико-навчальні сукні: карти, схеми, фотографії речей тощо. Зайшов Олег Миколайович у викладацьку. Його погляд зупинився на внутрішній стіні, яка була вся заповнена портретами гетьманів України. Я уважно спостерігав за начальником. Він на мить оторопів. І було від чого: гетьмани у всій своїй красі дивились на проректора, неначе докоряючи його у неправильному уявленні історії України. Обличчя і вся лисина його стали рожевими. Він лівою рукою, як це робить Михайло Жванецький, ухопився за підбородок і мовчки вийшов з викладацької. Я хотів його запросити до себе в кабінет, але він не бажав мене слухати. Пішов. Чомусь швидко, неначе тікаючи від гетьманів. А мені подумалось: бути новій біді.

Незабаром стало відомо, що на засіданні ректорату прийнято рішення про переведення гуманітарного факультету у корпус № 13, що на проспекті Юрія Гагаріна. Важко було навіть подумати, щоб перебазувати кафедри в аварійне приміщення, на верхньому поверсі, антисанітарне, в якому обшарпані, потріскані, не придатні для занять аудиторії, взимку нестерпно холодно тощо. Я чомусь був впевнений, що основною причиною страшного рішення була нездатність Цабієва перенести погляди з портретів гетьманів України і тієї наукової інформації з історії України, що була в коридо-

рі. Очевидно, він, що розпоряджався університетськими площами, вирішив прибрати нас з головного корпусу, тобто подалі від очей студентів і своїх теж. Було ясно: в новому, надзвичайно старому корпусі не знайдеться місця ні для гетьманів, ні для карт України різних часів, ні для чудово виконаних студентами сканованих й намальованих сюжетів на історичні теми і тому подібне.

І почалось. Були названі дні для переїзду. Виділені вантажні машини. Керівникам профілюючих кафедр дано вказівки розпотрошити для себе меблі методичних кабінетів, поліровані панелі від підлоги до стелі відривати і забирати собі, хто скільки хоче і скільки може.

Зустрів якомсь Юрія Сергійовича Денисова. Проректора при Костянтині Івановичі Заблонському. Це він, проректор, за допомогою мукачівських мебельників обладнав, зробив фешенебельними ці приміщення, що зараз по-варварські знищувались. Він, Денисов, не побажав співпрацювати з новою владою і зразу по досягненні пенсійного віку покинув політехнічний. Крізь сльози мовив:

— Я їм казав, ви віддали гардероби бізнесменам. Краще віддали б мебльовані приміщення. Але вони не здатні когось слухати.

Свій обов'язок я бачив у забезпеченні безпеки при демонтажі шафів, книжкових полиць, антресоль, що упирались в стелю, та максимальне збереження дорогих панелів мукачівського виробництва. Останні були потрібні для подальшого обладнання кафедри не в тому аварійному будинку, куди нас виселив Цабієв, а в тому, куди ми неодмінно перейдемо після цієї цабієвської дурості, коли вона стане очевидно всім, у тому числі і ректору. А безпеку при демонтажі я попросив забезпечити заступника командуючого 5-м повітряним корпусом Сергія Петровича Тронько, який працював у нас за сумісництвом і надіслати підготовлених військових. Він, дякую йому, наше прохання виконав.

Читачу, важко тобі передати, як меблі, підігнані під відповідні приміщення, трошилися. Хоч вони були красиво поліровані під червоне дерево, але всередині були з тирси. Шарніри при демонтажі ламались, гнізда під кріплення розвалювались. Після перебазування збереглося біля 50 відсотків меблів. Але навіть тих не було де встановлювати. Приміщення інші. Вузькі, куці, сирі, облуплені.

А панелі ми розмістили в окремому приміщенні у підвалі. Ключі взяли на кафедрі. У мене різко підскочив емоційно кров'яний тиск, коли після літньої відпустки побачив замок зрізаний, панелі

зникли, комендант корпусу чи то звільнився, чи то відправили на підвищення. Вахтерша каже: «Пригнали молодчики велику вантажівку. Панелі винесли, на моє заперечення відповіли, що везуть до начальника на дачу». Звертаюся до проректора Цабієва. Він, очевидно, очікував мою інформацію. Заливається реготом. Каже: «Всё кругом колхозное, всё вокруг моё».

Перебування в аварійному корпусі на проспекті Юрія Гагаріна не має порівняння ні з якими іншими умовами праці у вищих навчальних закладах за роки моєї практики. До того, що писалось вище, слід додати неймовірно холодні приміщення, тільки періодична подача води, занедбані туалети. Здавалось, цим знущанням над вченими-гуманітаріями з боку керівництва не буде кінця. Але, як кажуть, бог побачив ненависні методи керівництва мирними людьми, педагогами та ще й з людинолюбними професіями. Це ганебне, безпідставне надумане виселення гуманітаріїв з головного навчального корпусу, теплих, фешенебельних приміщень, комфортних умов в покинутий корпус-гадючник завершилось несподівано і швидко. Сталось наступне: на одній із кафедр, здається, іноземних мов, штукатурка впала на викладачку і травмувала її. Обурення охопило колективи всіх кафедр. Вони вимагали від декана забезпечити їм гарантії безпечної роботи. У керівництва вишу, передусім першої особи, спрацювало, як кажуть у народі, очко жаху. Запахло криміналом. Почалося негайне відселення гуманітаріїв зі злополучної будівлі. Деканат, профілюючі кафедри, кафедри правознавства перевели в приміщення хімічного корпусу. Кинувши на обладнання викладацьких, кабінетів, спеціалізованих аудиторій значні кошти. Кафедру політології розмістили на другому поверсі головного навчального корпусу.

Читач, напевне, задався питанням: «А кафедру історії та етнографії України?» відповідаю: стійка ненависть Цабієва з дозволу ректора не похитнулася навіть у цих екстремальних умовах. Він вирішив загнати нашу кафедру в корпус радіотехнічного факультету на п'ятий поверх, аж під горище, у зруйноване приміщення, де колись розташовувалась якась структура під абревіатурою «ДИСКРЕТ», що начебто виконували якісь військові замовлення, за що її ліквідували. Один начальник спився й достроково помер, а науковий заховався аж у Франції, а потім в Австралії. Залишились у коридорі біля приміщення тільки залізні решітки-грати у два кордони в коридорі як при вході, так і при виході з неї. Кафедра буде надійно

ізолювана від студентів. А для пом'ягшення негативного сприйняття подальшого переслідування нашого колективу придумали поселити ще поруч кафедру філософії та методології науки. Правда, за межами металевих кордонів. Це теж показник того, що завідувача кафедри філософії та методології Арнольда Цофнаса теж тримають у чорному тілі — для них він незручний своїми демократичними виступами на адресу керівництва.

Іду до ректора. Кажу: «Валерію Павловичу, я не можу перевести колектив кафедри на нове місце призначення. Приміщення зруйноване. Брудне. Кругом антисанітарія. Небезпечне для здоров'я людей. Перейдемо тільки після належного ремонту. При наявності акта комісії про відсутність загрози життю викладачів, лаборантів, аспірантів». Ректор прийняв мою заяву належним чином. Запевнив, що проректор Сергій Полтавченко негайно займеться організацією ремонту.

На цьому можна було б завершити мову про території університету. Але з однією ремаркою: навіть ті меблі, що якимось витримали перше переселення, другого не витримали. Вони і понині своїми розломаними дверима, шухлядами, полицями свідчать про колишню фізичну розправу Малахова — Цабієва над викладачами української історії. Безпричинну, безпредметну ненависть до всього українського.

Та зберегли ми реліквію кафедри: портрети гетьманів України. Саме ті, від побачення яких скаженів Цабієв. Вони розташувались на окремій внутрішній стіні, неначе вітають всіх, хто з'являється у викладацькій. Кафедру ізолювали від студентів і викладачів інших колективів, але не спромоглися ізолювати нас від історії України. З кожним днем, з кожним роком вона відкриває нам свої таємниці — джерело мужності, мудрості, працьовитості, героїзму, людяності українського народу. А ми, викладачі, почерпнувши з джерел минулого гідні факти, події, нашої ментальності, достоїнства, історичні надбання попередніх поколінь, несемо їх молоді. Дізнавшись більше про своїх пращурів, юнаки і дівчата неодмінно будуть пишатися історією свого народу, яка тисячоліття приховувалась, ганьбилась завойовниками, але добивається свого права на повне громадянство. Але боротьба не завершилась. Скільки ще серед нас, так би мовити, таких, хто не хоче бачити Україну незалежною, а українців європейською нацією.

ГІБРИДНА ВІЙНА ВИМАГАЄ ГІБРИДНОЇ ВІДСІЧІ

Було схоже, що проректор Цабієв задовольнився засланням кафедри історії та етнографії України, ізоляцією її від студентського і викладацького колективу університету. Він з лисою головою занурився в реалізацію Болонської системи навчання. Мені було якось не по собі спостерігати за плутаниною його розпоряджень, нововведень. Вище згадувалось, що Кабульський університет, де я працював радником ректора, діяв за цією системою. Тому мені були яскраво видно безглузді дії проректора. Достатньо сказати про його вимогу здійснювати заміри засвоєння кожної попередньої лекції шляхом тестування студентів на кожній наступній лекції. Нереально. Безглуздя. Абсурд. Але, будучи законопослушним, спрямував кафедру на виконання адміністративних вказівок.

Не встигли ми кафедрами вжитися, звикнути до статусу засланих, як виникає нова більш підступна проблема. Якщо раніше в основному були сутички з керівництвом, скажімо так, нагорі, то тепер змагання переносились в середину колективу. А причина була банальна. Проректор Василь Спринсян, історик за базовою освітою, мав науковий ступінь мистецтвознавця, більше ніж друг ректора, надмірно пов'язаний своєю кандидатською дисертацією з деканом гуманітарного факультету, був єдиний проректор без посади завідувача кафедри. Нонсенс. Названим особам не довелось довго шукати методів рішення проблеми. Рекомендувати його на посаду завідувача культурології неможливо. Там сидить декан. Теж мистецтвознавець згідно диплому професор Баканурський. На іншу кафедру — теж нема освіти, ні приводу. Зате був всім відомий з радянських часів, комуністично партійних часів метод: видушування діючого завідувача різними методами, аж поки не звільниться його крісло.

І почалось. Були задіяні різні важелі компрометації Гончарука, щоб довести його нездатність керувати кафедрою в нових умо-

вах. І запустилась чутка, що проректор Спринсян, який має базову освіту історика, має чудові зв'язки з Міністерством, роз'їзжає на мерседесі, захопив чудову квартиру у експропрійованому ним з керівництвом найкращому гуртожитку, — найкраща заміна старому професору. Ця чутка була правдоподібною. Як кажуть, мала право на існування. Але на шляху її реалізації була суттєва перешкода: у Гончарука контракт не закінчувався, а достатньої підстави для усунення його з посади не існувало. Не біда. У арсеналі кожного аморального керівника достатньо методів для створення таких підстав. І був обраний наступний варіант: створення кризової ситуації на кафедрі, зірвати кафедру зсередини, вибити ґрунт із-під ніг завідувача. І наука формування тривожних обставин в колективі проста: визначити найбільш, крім завідувача, особу, здатну виступити як неформальний лідер колективу, і максимально стимулювати її діяльність проти завідувача.

Така особа знайшлась. Вибір впав на Тетяну Миколаївну Моїсеєву. Кандидата історичних наук, доцента, фізично солідну, на обличчя трохи загадкову — не то добра, не то чимось незадоволена, колишня моя аспірантка. Моє ставлення до неї було якесь особливе: коли брали її ще студенткою вечірнього відділення історичного факультету Одеського державного університету І. І. Мечникова на посаду лаборанта кафедри, я звернув увагу на те, що вона одна живе з мамою, яка працює робітником на суперфосфатному заводі, сама Тетяна закінчила профтехучилище у Білгород-Дністровському і заслуговує на чутку повагу до себе. При кожній нагоді спонукав її до написання докторської дисертації. Складалось враження, що вона серйозно відноситься до моєї пропозиції. Навіть обрала тему докторської дисертації, але протокольнo на засіданні кафедри не поспішала затверджувати.

Що ж це були за методи заохочування людини до дестабілізації роботи на кафедрі. Перше: викликати почуття лідерства в колективі. Друге: матеріально стимулювати її зверхність над керівником кафедри. Третє: абсолютизувати якийсь вид діяльності, краще ту, яку кафедра залишає за асистентами, старшими викладачами й доцентами, і звинуватити професора у ігноруванні такої методичної роботи. Четверта: своєю поведінкою перешкоджати нормальній роботі завідувача шляхом різних антикерівних пропозицій, чинити опір виконанню стратегічних планів кафедри, звинувачувати керівника у незрілості, хибності передусім планів наукової діяльності. П'яте:

створювати і розпускати чутки про кризову ситуацію на кафедрі і нездатність завідувача кафедрою ефективно керувати кафедрою. Та все таке інше.

А здійснювалися ці методи таким чином: доцента Моїсеєву за сумісництвом призначили заступником декана гуманітарного факультету; доручили їй підготовче відділення в галузі історії — заняття, іспити — з залученням необхідної кількості членів кафедри для цієї роботи з призначенням їм підвищення заробітної платні за сумісництвом. Все це реалізовувалось при повному ігноруванні завідувача кафедри історії та етнографії України. Самій Моїсеєвій збільшили зарплату в декілька разів вище зарплати завідувача. За цих умов у Тетяни Миколаївни швидко зростала кількість прихильників. Підтримка колективом завідувача кафедрою послаблювалась, це відчувалось всюди. І при прийнятті пропозицій завідувача на засіданнях кафедри, коли спочатку кволість, а потім утриманість лишали кафедру проектів керівника. Формування опозиції здійснювалось не тільки зростанням авторитета Моїсеєвої та її подруг, які взаємно роздмухували свої достоїнства і переваги порівняно з керівником, а і залякуванням тих переважно молодих, хто обережно сприймав їх агресивні вимоги. По мірі збільшення кількості опозиції і її впливу на колектив і поширення їх безглузлого охаювання завідувача зростало її нахабство і тенденції до демонстративного чи то нехтування розпорядженням завідувача, чи то, що гірше, чинити всупереч цих розпоряджень. Іншими словами, колектив виходить із-під впливу завідувача, управління кафедри катастрофічно чахло. Працівники ректорату (а вони досконально знають, що творилось в підрозділах), які так чи інакше симпатизували мені, при випадкових зустрічах повідомляли: ваші дівчата надто часто ходять до проректора Спринсяна. Ці відвідування проректора значно посилювали опозицію: сам факт компанійських зустрічей з начальником надихає кар'єристів, активізує їх в боротьбі проти головного їх опонента — завідувача кафедри. Очевидно, ці часті появи доцентів в ректораті не стільки спантеличували працівників ректорату, скільки обнадіювали самого проректора. Сам Спринсян при зустрічі не без знуцання питає: «Григорію Івановичу, що у вас там відбувається на кафедрі? Ходять неприємні чутки. Зайшли б. Поговорили». На це я неширо відповідав:

— Кожен чує краще те, що його задовольняє. Я нічого загрозливого не бачу. Кафедра іде своїм курсом, виконує свої завдання.

Рекламації з факультетів нема. За результатами наукової роботи, публікаціями ми з року в рік утримаємо першість серед кафедр гуманітарного факультету і серед всіх непрофільюючих кафедр університету. А їх понад тридцять. А ви, Василю Георгійовичу, не можете частіше питати тих доцентів, що часті ваші гості, які у них наукові результати, скільки вони книг видали. Такі питання ви мусите ставити передусім тому, що ви проректор з гуманітарних питань.

Моя відповідь не тільки не могла задовольнити проректора тому, що у нього самого не кращі наукові результати, ніж у тих доцентів, а ще й тому, що наукові результати кафедри, у яких моя доля є лєвовою, є потужнішим фактором збереження мене як керівника і є важливою перепорою для безплідних у науці суб'єктів. Він, проректор, зрозумів, що у вирішальний момент мої козири можуть ефективно спрацювати.

Та опозиція розкручувала маховик надуманої ганьби завідувача. Від різних пліток про мене, як кажуть, вуха вянули, здавалось, кінця краю тому не буде. І тут, як кажуть в народі, не було щастя, так нещастя допомогло. Померла та сама декан, пізніше екс-декан, що створила гуманітарний факультет і була невдячно звільнена не тільки за свій гострий язик, а ще й тому, що треба було зробити деканом друга Спринсяна, Так, то була та сама молода, красива Ірина Миколаївна Морозюк. Вона так образилась на керівництво університету, що навіть просила не відправляти прощальну панакхиду на території університету. На звільнену нею посаду завідувача кафедри документознавства та інформаційної діяльності негайно поспішив Спринсян. За всіма моїми очікуваннями опозиція мусила отямитись — проректор задовольнився. Але, як кажуть, не кажи гоп і тоді, коли перескочиш, подивись, куди ти вскочив. Опозиція сприйняла цю ситуацію на свою користь: їх улюблений проректор, і покровитель, і натхненник вже отримував кафедру, то тепер черга забезпечити Моїсеєву посадою завідувача, а оскільки Гончарук вмирати не має особливого бажання, то треба йому допомогти. Або помре від інсульту, або сам відмовиться від посади, або ми висловимо йому недовіру. Очевидно, той самий проректор не заперечував проти нового сценарію цькування завідувача. Це добавляло сили опозиції.

І розпочалось. На засіданнях кафедри з приводу і без приводу, прямо чи опосередковано, безпосередньо стали таврувати мої книги, проведені мною наукові конференції (про це в іншому

розділі). Опозиція входила, як кажуть, в раж, розпалювалась. Під різними приводами (дні народження, іменини, якісь успіхи, ще щось) на кафедрі спочатку поволі, а потім без надуманого прикриття розпочались п'янки. Навіть якщо то був день народження, то після особистого привітання я йшов додому. Роботи багато. Зокрема, хотілось якусь книгу написати. Вахтери, що при вході і виході з навчального корпусу, почали казати, що мої кафедрали захоплюються п'янкою. Навіть засиджуються до темної ночі. А щоб вахтери не інформували охоронне начальство, кафедрали частували їх. Чесно кажучи, мої теоретичні пошуки угамувати опозицію нічого діючого не давали. По-доброму з нею не домовишся. У них одна мета — прибрати мене. Загостриш стосунки — побіжать до проректора. Наговорять йому, як кажуть, сім мішків вовни і всі не повні, що було, а більше, чого не було. Набрешуть. Згустять фарби. Проректору таке — бальзам на душу. Він готовий будь-який момент проміняти кафедру інформатики на кафедру історії. Здогадатись не важко. Побіжить до ректора зі свіжою інформацією. Любов останнього до історії України відома читачу. Писалось раніше. Нові факти компромату Гончарука в ректорському сховищі завжди знайдуть місце.

Але терпець урвався. А сталося це так. Пізно увечері мене розбудив телефонний дзвінок. Говорила вахтер нашого корпусу:

— Григорію Іванович, у вас на кафедрі оргія. Аж з п'ятого поверху доносяться сміх, крики, пісні. Вони ходять по поверхах. Носять мені випивку, закуску. Мені нічого не потрібно. Мені потрібно порядок у корпусі. Я пенсіонерка. За такі речі мене звільнять з роботи. Якщо ви цього не припините, я негайно доповім начальнику охорони університету.

Зупиняю таксі. Захожу в корпус. Вахтер каже:

— Григорію Іванович, тільки за поваги до вас, я буду мовчати, хоч не маю право приховувати оце неподобство.

Піднявся на третій поверх. Захотілось в туалет. Відчиняю двері. Бачу такі натуральні мультики: мій молодий доцент стоїть біля вікна голою задницею до входу. Штани спустилися до підлоги. Труси зачепилися за загнуті коліна. А сам здійснює якісь рухи. Перед ним на підвіконнику відкритого вікна на спині лежить теж доцент, але її ноги закинуті йому на плечі, а туфлі на них сторчать над його головою. А її голова виходить за межі підвіконня і зникає за межами стіни в темряві. Я закрив двері туалету. Чув, що перервати цей акт

шкідливо для здоров'я. Піднімаюся на п'ятій поверх. На сходинковій площадці у напівтемряві стоять ще двоє доцентів. Він і вона. Стогнуть в обіймах від важкого поцілунку. Випивші. Мене навіть не помітили. Відкриваю двері кафедри. З тамбуру видно викладацьку. Диму від курива, як кажуть, хоч сокиру вішай. На столах пляшки, тарілки, ще шось. Гучні розмови. Здається, доцент Краснокутський проголошує тост в честь Моїсеевої і хоче її бачити вже завтра завідувачем кафедри. Крізь дим проявляються фізіономії з інших кафедр. Двері в мій кабінет відчинені. Світло горить. На великому столі незвичний безлад. Всі ознаки того, що його використовували не за призначенням. На підлозі перед ним памперс не першої свіжості. Сідаю за свій стіл. Треба зібратися з думками, що робити, вони всі п'яні. Треба бути максимально обережним. Не піднімати голосу. Не говорити щось образливе. Мене в тамбурі помітила ведучий фахівець. Зразу зайшла.

Питаю:

— Поясніть мені, будь ласка, як ви і матеріально відповідальна, і відповідальна за протипожежну безпеку могли допустити таке грубе порушення розпорядку дня. Ви що, не знаєте, що наказом ректора робочий день закінчується о 16 годині 30 хвилин. Ключі здаються вахтеру під розписку:

— Григорію Івановичу, — говорить вона, — їх попередила. Але ваші заступниці сказали, що вони мають право користуватись ключами від кафедри і веліли не втручатись в їх дії.

Я попросив її присісти. Придушуючи в собі почуття обурення і злості, нормальним, наскільки це було можливо голосом кажу:

— Мене викликала вахтер. Справа набирає скандального характеру. Прошу вас завтра принести мені пояснювальну записку, в якій детально все описати. Назвіть ініціаторів вакханалії і прізвища тих, хто не хотів виконувати ваші вимоги. А зараз даю вам 30 хвилин для того, щоб ви прибрали все зі столів, протерли підлогу, перевірили кімнати і закрили на ключ кафедру.

Було чути, як вона передала, що прийшов Гончарук, і треба негайно навести порядок у викладацькій. Голос її був гучний. Командний. Почувши, що я тут, декілька доцентів прибігли в мою кімнату. Стали тягнути руки обніматись, в губи цілуватись. Я наскільки міг спокійно і власно сказав:

— Ви всі грубо порушили розпорядок університету. Завтра розберемося, хто затійник, хто виконавець. А зараз прошу привести

викладацьку до ладу. Вахтер з нетерпінням очікує ключі. Вже готовий доповідати начальнику про оргії на кафедрі. Як це трапиться і мене примусять написати пояснення, я назву ваші прізвища.

Вони всі миттєво заспокоїлися і стали виходити з кабінету. Одна швидко підняла з підлоги памперс при цьому зирнула в мою сторону. Я зробив вигляд, що нічого не помітив. Але стало ясно, хто власник виробу.

На другий день забрав у вахтера старий і подав новий список осіб, яким дозволяю брати ключі. У ньому було вказано тільки мене і матеріально відповідальну. До речі, вона пояснювальну записку не принесла, але сама стала активною господинею і заглядала мені в рот за новими розпорядженнями. Я зробив вигляд, що про пояснювальну записку забув. Мені хотілось, щоб всі забули про це, як казала вахтер, неподобство. Та ні, не тут-то було. Кар'єриські біси в душах опозиціонерів не вгамувались. Атаки на мене продовжувались.

За декілька днів мене викликає ректор, він давно вже не встає, як я прихожу. Подає руку через стіл. Каже:

— Григорію Івановичу, на вас надійшла скарга. Троє доцентів вашої кафедри говорять, що ви їм забороняєте після робочого дня працювати на кафедрі, а їм необхідно складати текст для модулів. Що ви скажете на своє виправдання.

— Валеріє Павловичу, я виконую ваш наказ, у якому ви чітко вказали межі робочого дня. Якщо ви хочете, щоб я його порушив, дайте мені вказівку, але теж у письмовому виді. Що торкається підготовки тестів, то це не така вже складна і тривала робота. Вони можуть через деякий час і повторювати. До того ж їх краще готувати не на кафедрі, де немає необхідних умов, а в бібліотеці. Вона працює до 10-ї години вечора. Там є чудовий, просторий читальний зал гуманітарних дисциплін. А в залі необхідна навчальна, довідкова, навіть наукова література.

— Згоден, — сказав ректор. — Тоді дайте відповідь на таку інформацію: вас звинувачують у тому, що ви самоусунулись від складання тестів. Чому?

— Від складання так, усунувся, тому що вважаю, ця робота під силу старшим викладачам, асистентам. Але від підготовки текстів я не усунувся. Я їх перевіряю, редагую, підписую. А ви, Валерію Павловичу, не могли б спитати тих доцентів, що на мене скаржилися, чому вони усунулись від написання монографій, докторських

дисертацій. Я відповім за них, і ви це добре знаєте. Тому вони себе усунули, що писати книги в сотні раз важче, ніж складати тести. Я виконую на кафедрі докторську, професорську роботу, а інші мусять виконувати ту, що можуть. Скажу вам більше. Пару днів назад іду на четверту пару, зустрічаю декана МТФ, професора Володимира Михайловича Тонкононого. Він питає:

— Професоре, пора додому. А ви куди йдете?

— Йду проводити модуль, — відповідаю.

— Григорію Івановичу, не царська це робота. Хай проводять ті, хто на вашому студентському потоці проводить семінари.

— Згоден. Але доценти мені очі колять, що проректор Цабієв складає сам тести і сам здійснює їх втілення.

— Проректор Цабієв не доктор наук. І невідомо, чи він колись стане. Якщо ми так будемо себе поводити, тоді ми будемо мити підлоги, а прибиральниці нами командувати.

— А ви що на це скажете, Валерію Павловичу, — питаю ректора.

Він подумав та й каже:

— Тонконогий прав.

Тут зайшов в кабінет ректора проректор Спринсян, неначе хотів бути свідком того, як ректор мене виховує. Але трапилось неочікуване для нього.

Малахов каже:

— Василю Георгійовичу, передайте тим доцентам, яких ви до мене направили зі скаргою на Григорія Івановича, що тести краще складати в гуманітарному залі нашої бібліотеки.

Спринсян щось хотів заперечити. Ректор сказав:

— Все.

А потім питає мене:

— У вас, Григорію Івановичу, якісь питання до мене є?

Його запитання було викликане тим, що я сидів і не послішав вставати. Спринсян теж не виходив з кабінету. Я відповів:

— Є, Валерію Павловичу, але питання конфіденційне.

Він подивився на проректора. Той зрозумів і вийшов.

— Валерію Павловичу, наша доцент Моїсеєва отримує зарплатню у п'ять разів більше, ніж я, її професор, завідувач кафедри. Я переконаний, що тут є кримінал. Вона ділиться з тими, хто її нарахує. Це можуть бути тільки ви і Спринсян.

Обличчя ректора миттєво почервоніло. Він замовчав. Потім каже:

— Прийдіть до мене завтра. Я вивчу це питання і дам вам відповідь.

Прийшов. Як він сказав. Попросив присісти. Бере слухавку, говорить головному бухгалтеру.

— Тамара Миколаївна, принесіть мені роздруківку доцента Моїсеєвої.

Не то що за хвилини, через тридцять секунд вона виконала його розпорядження і вийшла. Він робить вигляд, що уважно вивчає роздруківку. Тоді подає мені. Там указана тільки доцентська зарплатня. Який дешевий спектакль розіграв ректор. Він не підозрював, що у мене є роздруківка реальної зарплати Моїсеєвої.

Я мовчу. Він питає:

— Що скажете?

— Валеріє Павловичу, я хочу зробити вам пропозицію, якої вам ще ніхто не пропонував. Але це буде при наступній нашій зустрічі. Скажіть, коли краще до вас підійти.

Він був вражений поворотом мого мислення, ухилення від відповіді на його питання по суті. Мабуть здогадався, що мені не сподобалась груба комедія з фальсифікацією роздруківки.

І разом з тим був спантелечений і заінтригований моєю пропозицією. Кажє:

— Ну приходьте завтра в цей час.

Читач теж заінтригований. Мовляв, що ще придумав лисий професор. Скажу далі. А зараз тільки підкреслю: дії опозиції відбирали у мене чимало сил. Мені хотілось писати більше книг, організувати колективні монографії, писати статті у збірники і газети, а мене смикали по якимось дрібницях, часто надуманим, провокаційним, безглуздим. І я вирішив, як радилось у пісні пілота воєнних часів, який спостерігав, що коїться на землі: «Смотри внимательно, пилот, чтоб разгромить все это разом».

КНИГА! ВРЯТУЙ КАФЕДРУ!

Всі книги різні. Як різні їх автори. За змістом, за формою, за жанром, навіть за обкладинкою вони не схожі. Кожне видання має своє призначення. А значить, і свого читача. Книга, про яку хочу замовити слово, готовилась як рятувальний засіб. Навіть на таких декількох прикладах, що наводились вище, читач міг переконатись, про адміністративне переслідування, обмеження, дискримінацію, згальблення кафедри історії та етнографії України. Читай коротше: історії України. Яких слів заслуговують керівники за гоніння кафедри по навчальним корпусам, нищення її меблів, повну фізичну ізоляцію від студентів та професорсько-викладацького складу вишу? Вже не хочеться деталізувати інші, чисельні моральні тортури завідувача. Жаль, надто жаль вітчизняних сил на протидію ворожих дій з боку керівників стосовно завідувача, читай, кафедри. У мене часто виникали думки: покинути кафедру, покинути політех, пошукати інший заклад, не лізти у керівники, тихо працювати і займатись своєю приємною для душі справою — писати книги. Ці думки мене відвідували зазвичай після напруженого трудового дня. Інколи навіть шепотів: тікати; пропадїть ви пропадом, Малахови, Цабієви, Баканурські, Спринсяни, Моїсеєви, Краснокутські і ще з ними. А вранці, після відпочинку думки інші: а перед ким піднімати руки, а чому губити історію України, кому її довіряти — тим доцентам, що за все своє життя не присвятили їй жодної книги, які абсолютизують складання питань для модулів як найвище своє досягнення, які вимагають ключі від кафедри після робочого дня не стільки для наукової діяльності, скільки для п'янок. «Ні, — казав я собі, — тебе Бог покликав, щоб ти розвивав історію свого народу, захищав її, зберіг кафедру, наступить час всі сьогоднішні колеги з сепаратистським, ліквідаторським мисленням покинуть кафедру; і для України, і для її історії прийде справжній день; а ти, Гончарук, борись, тримайся, скільки єсть сил, і обов'язково переможеш, на твоєму боці всі борці за долю України як в минулому, так і в сьогодні, в Одесі їх поки що мало, але підрастає чудова молодь, що успішно звільняється від брутальних кайданів великодержавного шовінізму і хоче жити нормальним, європейським життям. Не схиляй своєї лисої голови перед названою публікою, яку Бог обділив любов'ю до Батьківщини і дозво-

лив у їх душах поселитись бісам ненависті до чудового, працюючого, боголюбивого, миролюбного українського народу.

З такими ранковими, надихаючими думками йшов до університету на призначену зустріч з ректором. Він мене зустрів якось не так, як минулих декілька разів. Я його останній раз заінтригував, і він очікував по щось незвичайне. Очевидно, читач теж не здогадався, що я замислив. Тож слухайте:

— Валерію Павловичу, пропоную вам морально-адміністративну угоду: я напишу про вас книгу, яку не має жодний ректор принаймні в Одесі, а ви забезпечите нормальну роботу кафедри шляхом зняття цабієвсько-спринсянських репресій проти мене, а значить, проти майбутнього кафедри. У політехнічному поки що немає людини, здатної очолити кафедру на сучасному рівні.

Цього разу колір його обличчя не змінився. З відповіддю він мало думав. Почав з моїх вимог:

— А що, такі обмеження є?

— Валерію Павловичу, це не та тональність, що потребує запропонована мною угода. Що є такі обмеження, ви відмінно знаєте. Без вашого дозволу такі справи не робляться. Достатньо нагадати, що без вашого рішення гоніння кафедри по муках, тобто корпусах, і поселення в голуб'ятню радіотехнічного корпусу, без вас просто не могло статися...

Він на мить задумався. А потім питає:

— А ще умови є?

— Якщо ви згодні з моєю пропозицією, то перейдемо до справи. Прошу впродовж тижня-двох представити мені документи, листи, газетні вирізки зі свого особистого архіву, які можуть характеризувати вас, як особистість, вашу діяльність, вас як чоловіка і батька, а також те, що вважаєте за потрібне. Я негайно, з завтрашнього дня працюю в архівах, в бібліотеці в газетних фондах, зустрічаюся з поважними професорами, які вас добре знають, згодні та здатні надати свої згадки про вашу сумісну діяльність. Прошу вас, Валерію Павловичу, сприяти моїй роботі ще й тому, що у мене для вас відведено небагато часу.

Ректор мовчки встав. Підійшов до мене. Я теж встав. Потиснув мені руку. Ми мовчки розійшлись. Тут, сподіваюсь, коментар зайвий.

Книга на підставі зібраних матеріалів будувалась за такою структурою: Вступлення, Избранный, Человек, Педагог, Ученый, Ректор, Председатель совета ректоров, Послесловие, Приложение, Фотоиллюстрации.

На моє прохання поділитись враженням про керівника політеху відгукнулись: секретар ректора Мойса Т. Г., Маєвський Д. А., кандидат технічних наук, доцент, Куценко А. Н., доктор технічних наук, професор, Дашенко О. Ф., директор Інституту машинобудування, лауреат Державної премії України з науки і техніки, доктор технічних наук, професор; кандидат психологічних наук Колот С. О. (подається відповідно послідовності сторінок книги), завідувач кафедрою соціології і психології; Браїлов О. Ю., доктор технічних наук, старший науковий співробітник; Ядрова М. В., кандидат технічних наук, доцент; Бровков В. Г., завідувач кафедри «Промислова електроніка»; Гогунський В. Д., доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри; Мазуренко А. С., доктор технічних наук, професор, директор Енергетичного інституту; Сухотеріна Л. І., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри політології; Антошук С. Г., доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри інформаційних систем; Іванова Л. А., доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри машин і технології ливарного виробництва; Мардаренко С. І., секретар Вченої ради університету; Ямпольський Ю. С., кандидат технічних наук, професор, проректор; Кострова Г. В., кандидат технічних наук, професор, заступник проректора по науковій роботі; Полтавченко С. В., кандидат технічних наук, проректор; Мотулько Б. В., кандидат технічних наук, доцент, голова профкому; Маслянінов Л. В., помічник ректора; Ширина Л. С., начальник управління освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації.

Обсяг книги значний — умовних друкованих аркушів 12,56. Всього 211 сторінок.

А чи вдалася сама книга? Пам'ятаю, йшли ми з Іваном Федоровичем Драчем через парк «Перемоги» до політехнічного університету, де кафедральні ініціатори готовили в конференц-залі урочисте вшанування мене у зв'язку з 70-річчям, як по мобільному телефону почув голос Валерія Малахова.

— Григорію Івановичу, ми зі Світланою Василівною в Карлових Варах. Вітаємо вас з ювілеєм, бажаємо здоров'я і подальших творчих успіхів. До речі, з нами тут відпочиває ректор одного з крупних вишів України. Він прочитав вашу книгу «Выбор одесских политехников». Дав високу оцінку. Каже, що не зустрічав такої книги ні про жодного ректора в Україні. Ще раз велике спасибі за книгу.

Автору не дано давати публічні оцінки своїм книгам. Послухаємо про них думки істориків-фахівців.

КНИГА О РЕКТОРЕ «ПОЛИТЕХА»

С приходом горбачевской демократизации и гласности многие коллективы, в особенности творческие, научные, начали избирать себе руководителей. Каждые такие выборы становились событием городского или регионального масштаба. Как правило, о них широко, с подробностями оповещали СМИ, придирчиво характеризовались альтернативные кандидатуры. Однако, как говорится, с лучшей стороны хорошо запомнились выборы руководителей двух наиболее известных одесских вузов — государственного университета им. И. И. Мечникова, когда на эту должность был избран действительно достойный, прекрасный человек и талантливый ученый-геолог (к сожалению, преждевременно ушедший из жизни) Игорь Петрович Зелинский, а также избрание демократическим путем на альтернативной основе ректора Одесского политехнического института Валерия Павловича Малахова...

Событиям и страстям, разгоревшимся в разгар горбачевской перестройки в многотысячном коллективе одесских политехников и его последующей деятельности во главе с новоизбранным ректором, и посвящена только что выпедшая из печати книга профессора Г. И. Гончарука «Выбор одесских политехников» (Астропринт, 2006). Почти 20 лет спустя после того, когда в мае 1987 года Валерий Павлович по воле большинства сотрудников института оказался на этом ответственном посту, автор книги решил проанализировать и те достаточно сложные события, участником которых, кстати, довелось и ему самому быть, и деятельность коллектива знаменитого вуза под руководством избранного ректора.

Основная идея книги — постижение того, почему многотысячный коллектив одесских политехников остановил свой выбор именно на Валерии Малахове — тогда еще молодым ученом, хотя уже заслужившем уважение людей, проработав в течение ряда лет деканом заочного отделения и на беспокойной должности проректора по учебной работе. Почему ему было отдано предпочтение перед десятком других, не менее достойных претендентов на этот пост докторов наук, профессоров, и в напряженной борьбе с «вышестоящими» органами власти, с «особым мнением» райкома и горкома партии коллектив вышел победителем?

Не менее важная сторона вопроса — оправдались ли надежды коллектива? Чего достигли за это время и вуз под его руководством, и он сам, как ученый и руководитель столь крупного и сложного организма, которым является Одесский национальный политехнический университет?

Рецензируемая книга состоит из нескольких разделов, в которых, кроме рассказа о перипетиях самих выборов и всего, что с ними связано, личность героя предстает в разных ипостасях — и как опытного и знающего администратора, и как прекрасного человека и педагога, и как активного общественного деятеля. Однако, думается, автору более всего удалось раскрыть образ Валерия Павловича как крупного ученого и организатора науки. Это, на мой взгляд, чрезвычайно важно. Творческая сторона деятельности талантливого человека, особенно в науке, всегда была и остается приоритетной. Тем более, когда речь идет о достаточно редком сочетании качеств — умелый энергичный руководитель и известный ученый.

В книге широко представлена аргументация того, что коллектив одесских политехников действительно не ошибся в своем выборе. Убедительным подтверждением этого факта является и то, что В. П. Малахов уже дважды переизбирался на должность ректора.

На долю В. П. Малахова выпало руководить Одесским политехническим в непростое время развала советской империи и становления Украинского независимого государства. Это было время, когда все держалось только на энтузиазме преданных науке и своему долгу профессионалов, продолжавших готовить для страны инженерные кадры и заниматься научными раз-

работками в своей отрасли. В книге приводится характерный факт: тогда зарплата ректора ОПИ, одного из крупнейших вузов Украины, составляла сумму, равную десяти долларам США, а труд профессорско-преподавательского состава вознаграждался и того меньше.

За годы руководства В. П. Малахова политехнический институт добился очень весомых результатов. Достаточно сказать, что за это время он приобрел статус университета высшей, четвертой категории аттестации, а в 2001 году ему присвоено звание национального.

Чтобы представить себе нынешние масштабы и возможности Одесского национального политехнического университета, назовем некоторые цифры и факты. Ныне в его составе работает 12 учебно-научных институтов, 5 факультетов, управление международного сотрудничества, автомобильно-дорожный техникум, политехнический колледж, а также другие структуры. В университете действует 61 кафедра, по 54 специальностям обучаются свыше 15 тысяч студентов и почти 400 аспирантов. Успешную работу всех структур университета обеспечивают тысячи его сотрудников — докторов наук, профессора, доценты, высокопрофессиональные преподаватели и научные работники.

В рецензируемой книге читатель имеет возможность познакомиться с достижениями и самого В. П. Малахова, как ученого и университетского преподавателя. Судите сами: все годы ректорства он был не только успешным администратором и активным общественным деятелем, но и напряженно трудился на научной ниве. Успешно защитил диссертацию на степень доктора технических наук в чрезвычайно важной отрасли технической кибернетики, стал профессором, а с 1991 года — академиком Академии инженерных наук Украины. Им создана научная школа по разработке методов и средств автоматизированного синтеза и проектирования электронных устройств управления и контроля, а также информационно-измерительной и вычислительной техники; им написаны многие научные труды, в том числе 12 монографий. Вместе с тем ректор, как заведующий кафедрой и преподаватель, ведет курсовые проекты студентов, участвует в подготовке и издании методических пособий и учебников и т. п.

Завершая краткий анализ рецензируемой книги, следует сказать о замечаниях и пожеланиях. Во вступительной части своего труда профессор Г. И. Гончарук, обращаясь к читателям, признает, что, очевидно, не все стороны деятельности своего героя ему удалось осветить с достаточной глубиной. Книга действительно не лишена определенных недостатков. Во-первых, в случае ее переиздания, необходимо больше уделить внимания анализу и освещению основной работы, которую осуществляет этот замечательный коллектив и его одаренный руководитель, — подготовке высокопрофессиональных кадров инженерной элиты страны. Эта сторона деятельности «политеха», за некоторым исключением, фактически осталась «за кадром». В то же время следовало бы избавиться от некоторых мелких фактов и рассуждений из разряда тех, которые не добавляют, извините за тавтологию, солидности солидной книге.

Еще одно пожелание связано с тем, что в книге приведено излишне много рассказов о своем ректоре сотрудников университета — по сути однотипных, подготовленных руководителями различных структур вуза, проректорами, заведующими кафедрами... Вполне очевидно, что все добрые слова, сказанные людьми в адрес своего руководителя, справедливы и заслуженны. Однако многократное их повторение в различных вариациях различными авторами, как и всякий «перебор», не на пользу в целом хорошей и нужной книги.

В заключение следует отметить, что книга профессора Г. И. Гончарука «Выбор одесских политехников» богато иллюстрирована. Разнообразные и прекрасные фотографии из жизни академика В. П. Малахова, его семьи и окружения помогают глубже проникнуть в образ замечательного нашего современника — ученого с мировым именем, организатора науки, талантливого администратора и общественного деятеля, Почетного гражданина Одессы и просто симпатичного, улыбчивого и доброжелательного — это знает множество одесситов — человека.

*Семен Цвилюк
доктор исторических наук, профессор
Одесского юридического института
«Вечерняя Одесса», 29 августа 2006*

СВЯТОСТЬЮ АРХИВНОГО ДОКУМЕНТА

8 ноября в редакции газеты «Чорноморські новини» состоялась достаточно необычная презентация, во время которой присутствующие могли ознакомиться с новыми произведениями известного в Одессе историка и общественного деятеля, профессора, доктора исторических наук Григория Гончарука и двух его сыновей: кандидата исторических наук Тараса Гончарука и молодого экономиста Анатолия Гончарука. Представляем заметки с этого события нашего специального корреспондента.

Конечно же, самый большой интерес, и даже полемику, вызвала презентация книги «Расправа. Украинское повстанчество в советских документах 1954–1964 годов», которую Григорий Гончарук написал в соавторстве с известным одесским документалистом Александром Нагайцевым. Это уже второе подобное издание. Первое, и в таком же соавторстве, было опубликовано в 2004 году и называлось «Украинские повстанцы в советской литературе и документах 1944–1953 годов». Уже тогда эта книга вызвала живой интерес, поскольку она состояла из фрагментов мемуарных заметок и эссе таких известных украинских советских партизанских предводителей, как С. Ковпак, Н. Наумов, А. Сабуров, П. Вершигора и других, а также из публикаций малоизвестных или совсем неизвестных широкой массе документов.

Что же касается второго тома, то он посвящен документам, воссоздающим борьбу Украинской повстанческой армии исключительно на языке документов, большинство из которых до сих пор считались секретными. Во время презентации были попытки нескольких журналистов навязать авторам книги полемику по поводу того, можно ли украинских повстанцев считать национальными героями, а значит — в подтексте, — стоит ли так подробно освещать и их борьбу, и борьбу против них органов советской власти. Но и Григорий Гончарук, и Александр Нагайцев четко дали понять, что для них превыше всего — историческая правда: жестокая, неподвластная политической конъюнктуре, сформированная на костях и крови миллионов украинцев, боровшихся — одни за независимость Украины, другие — за ее подчиненность Советскому Союзу и советской

власти... Но правда, такая, какой она освещена в документах. Это была гражданская война, а вся история человечества убеждает нас, что гражданские войны длятся долго, раны их незаживающие, ведутся они с особой жестокостью и исключительным трагизмом, поскольку во многих случаях здесь идут в полном понимании этого термина брат на брата. Впрочем, к анализу этого издания я еще намерен вернуться.

Новую книгу историка Тараса Гончарука «Нащадки українських козаків та «народження Одеси» следует рассматривать как продолжение тех книг и публикаций в периодике, в которых он уже обращался к истории Хаджибея — Одессы, приобщаясь к давней полемике историков и краеведов по поводу даты основания, появления названия нашего города и роли тех или иных личностей в его становлении.

Вот и в новой книге Тарас Гончарук отдельные разделы посвящает известным казацким предводителям Захарию Чепиге и Антону Головатому; перед нами встают есаулы Кондрат Табанец и Федор Черненко. Несомненный интерес вызовут новеллы, посвященные первостроителям Одессы Андрею, Антону и другим представителям из рода Шостаков; а также достаточно актуальное сейчас исследование «Катерина II та Одеса, або Непередбачене майбутнє м. Хаджибея Тираспольського повіту Вознесенської губернії».

Опять-таки, к анализу этой книги и положений, в ней изложенных, мы еще вернемся в одной из последующих публикаций, а пока что мы можем поздравить и Григория, и Тараса Гончаруков с интересными и важными для познания истории края изданиями.

На отдельный разговор заслуживает и исследование Анатолия Гончарука «Эффективность экономики Украины: анализ и прогнозирование». Уже первое знакомство с этой работой наталкивает на мысль, что, к сожалению, у нас очень мало книг, которые бы принципиально, глубинно и в то же время доступно раскрывали механизмы и причины того экономического спада, в котором находится сейчас Украина. И поскольку большинство наших руководителей всех уровней в механизмах и подводных течениях этого экономического провала не разбираются, это еще больше усложняет не только сам процесс экономического возрождения, но даже процесс прогнозирования

этого возрождения. И об этом Анатолий Гончарук достаточно образно говорил во время презентации своей монографии, которая также нуждается в более подробной оценке.

Богдан Сушинский

спецкор «Одесских известий»

«Одесские известия», 11 ноября 2006

О ВАЛЕРИИ МАЛАХОВЕ — УЧЕНОМ И ПЕДАГОГЕ, ЧЕЛОВЕКЕ И РУКОВОДИТЕЛЕ

Речь пойдет о выпущенной в свет издательством «Астропринт» книге профессора Григория Гончарука «Выбор одесских политехников» (объем — около 13 условных печатных листов). «Постойте, — скажет дотошный читатель, — ведь в «Вечерней Одессе» уже была опубликована рецензия на эту книгу. Зачем повторяться?» А мы и не собираемся повторяться. Об этом неординарном издании можно писать не одну и даже не две рецензии, стоит и просто рассказать, — чтоб она попала в поле читательского спроса. Несмотря на то, что исследование посвящено одному человеку — ректору Одесского национального политехнического университета Валерию Павловичу Малахову, оно затрагивает множество сторон жизни и деятельности как самого ректора, так и многотысячного коллектива крупнейшего на юге Украины вуза. Ведь именно этот коллектив первым бросил весной 1987 года вызов партийным органам, упрямо желающим протолкнуть на должность ректора свою кандидатуру. Политехники избирали своего ректора всеобщим демократическим путем, на альтернативной основе первыми в Украине. В довольно-таки драматической ситуации они стали политическими первопроходцами.

Известно, что освещение темы во многом зависит от организации материала, построенной структуры. Если она удачна, то путь к истине значительно короче. Структура данной книги, кроме «Вступления», «Послесловия» и «Приложения», состоит из таких глав: «Избранный», «Человек», «Педагог», «Ученый», «Ректор» и «Председатель Совета ректоров». Читатель,

очевидно, заметил, что не все главы одинаково гармонично соотносятся с названием книги «Выбор одесских политехников». Например, не мог же коллектив политехнического избирать председателя Совета ректоров? Однако мы уверены, что не мог и автор, продумывая название и структуру книги, допустить такие шероховатости. Оказывается, интрига вот в чем: первоначально название книги было «Кто Вы, Валерий Малахов?», и все ее главы как бы отвечали на этот вопрос. Но перед отправкой рукописи в издательство «по просьбе трудящихся» ей было дано название «Выбор одесских политехников». Правда, в аннотации к книге предпринята попытка оговорить расширение рамок издания, но структура — вещь упрямая. Что написано, то и перед нами...

Тем не менее тема раскрыта, образ Валерия Малахова в книге мало чем отличается от «оригинала». На основании архивных документов, широкого круга публикаций периодической печати, других источников автор мастерски воссоздает драматические события весны 1987-го в политехническом; показывает, как, преодолевая случайности на жизненном пути, главный герой «под толчками судьбы» целеустремленно двигался к большой педагогической, научной и административной работе.

Характерной чертой исследований профессора Гончарука является использование, наряду с документами и печатными материалами, живых источников, воспоминаний бывших студентов и бывших аспирантов, коллег Валерия Павловича. Увы, тот исследователь, который будет работать над этой темой через 20–50 лет, будет лишен этого ценного материала. Поэтому мы не согласны с теми, кто считает, что с этим автор допустил «перебор». Очень трудно без живого людского восприятия, разных мнений, оценок, раскрыть педагогический талант, арсенал возможностей, а главное — результат многогранной деятельности героя книги. Правда, для нас остается загадкой, почему такую важную сферу работы ректора, как социально-хозяйственную, автор отдал «на откуп» заинтересованным лицам — профильному проректору и председателю профкома. Что это? Поиск более рациональных методов исследования или дипломатичный уход от названных проблем?

Думается, несомненным украшением книги стали те ее страницы, которые раскрывают человеческие качества героя.

«Человечность — понятие собирательское, — пишет автор, — оно включает прежде всего отзывчивость, гуманность, достойное человека отношение к нему». Через призму человечности Григорий Гончарук и вглядывается в своего героя: каков он на административном и научном поприще, в семейном кругу, чем руководствуется в отношениях с людьми, как преодолевает все новые трудности в своей сложнейшей из профессий, чем увлекается. И перед нами предстает личность многогранная, человек высокого чувства долга, профессиональной культуры, умеющий трудиться с предельной отдачей и требовать того же от других. К тому же он любящий супруг, отец, дед восьмилетнего внука.

Арсенал доказательств автора — не слащавая риторика, а конкретные примеры, впечатления от поступков героя, отзывы коллег, жизненные наблюдения. Все это придает повествованию доверительный тон, помогает расширить значение того или иного события, факта, обогащая логику авторских рассуждений.

Читатель найдет в книге аргументированные доказательства, за что и почему Валерию Малахову присвоен целый ряд почетных званий. Среди них — Заслуженный деятель науки и техники Украины, Заслуженный работник образования Украины, Почетный гражданин Одессы. Его деятельность отмечена орденами и медалями — всего 21 награда. Кстати, интересна книга и тем, что в ней помещены послужной список В. П. Малахова и перечень стран, в которых он находился с различными целями (научными, административными, педагогическими, государственными) — всего более 36 стран и 54 заграничные командировки!

Правда и то, что рецензируемая книга — первое монографическое исследование такого ряда не только в Одессе, но, осмелимся утверждать, в Украине. И ее успех предопределен еще и тем, что Григорий Гончарук ранее имел опыт написания работ в трудной исторической отрасли — «Персоналии». Бесспорно, наука «Одессика» пополнилась еще одной интересной полезной книгой.

Е. Бачинская
доктор исторических наук, профессор
А. Мисечко
кандидат исторических наук, доцент
Одесский национальный университет
им. И. И. Мечникова
«Одесские известия», 15 ноября 2006

Як тільки стало відомо, що пишеться книга про ректора, опоненти угамувались як в ректораті і деканаті, так і на кафедрі. Навіть розпочалася документальна возня з представлення мене до звання «Заслуженого». Спочатку хотіли подавати на «Заслуженого діяча науки і техніки України». Обласна адміністрація послала документи на узгодження в Міністерство. Час плинув. Київ мовчав. Казали, що інші кандидатури самі відвідували Міністерство. Але туди їхати з голими руками немає сенсу. Була нагода і мені зайти до бюрократів. Був з'їзд чи то партії, чи то громадської організації президента «Злагода», запросили і мене. Їхав в одному купе з мудрою людиною, близькою до мене і в питаннях військової, офіцерської служби, і журналістики, і за віком, і за життєвим досвідом заступником редактора обласної газети «Одеські вісті» Віктором Івановичем Мамонтовим. Розповів йому про волокиту з документами в Міністерстві. Він каже: «У нас буде час. Можемо зайти спитати. Мабуть, щось скажуть». Йдемо, по дорозі зайшли в супермаркет. Взяв кілька пляшок найкращого коньяку, велику банку кави, пачку найдорожчих цукерок. Заходимо в красивий будинок № 10 на проспекті Перемоги. Вирішили: в кімнату чиновників я заходжу один. Без своїх свідків. Віктор Іванович залишається в коридорі біля вікна. Захожу. Там їх аж четверо. Привітався. Представився. Переклав важкий пакет з однієї руки в іншу. Пляшки задзвеніли. Один з них піднімається і каже: «Поговоримо в коридорі». В коридорі декілька вікон. Біля одного стоїть Віктор Іванович. Чиновник веде мене до іншого вікна. Спирається на підвіконня. Я вручаю йому привіт з Одеси. Він бере. Потім каже: «Ми знаємо вашу справу, вона краща, ніж у вашого колеги з Одеського політеху професора Тодорцева. Ваша сильна сторона це більше десяти монографій. Але потрібний зворотний поштовх». Він на мить замовк. Мені подумалось: поштовх, мабуть, гроші. Потім подивився на мене й каже: «Зверніться особисто в Адміністрацію Президента України з проханням щодо присвоєння вам почесного звання «Заслужений діяч науки і техніки України». Більше нічого зайвого не робіть. Очікуйте результатів. Сподіваюсь, непоганих». Чиновник потиснув мені руку. Ми з Віктором Івановичем відправились в готель, як зазначалось в «запрошенні» на з'їзд «Злагоди».

Поради працівника Міністерства я виконав. Відповідь з Адміністрації президента України отримав 21 квітня 2004 року. Наведу її проскановану.

АДМІНІСТРАЦІЯ ПРЕЗИДЕНТА
УКРАЇНИ
М. КИЇВ 220, 01220

Куди: 65044, м. Одеса,
вул. Сонячна, 8, кв. 31

Кому: Гончаруку Г.І.

АДМІНІСТРАЦІЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ
Управління з питань звернень громадян
01220, м. Київ-220, вул. Банкова, 11

Повідомляємо, що Ваше звернення в Адміністрації
Президента України одержано і 21.04.04 за № 22/051050-15
надіслано за належністю на розгляд до Міністерства освіти і
науки України з проханням повідомити Вас про прийняте
рішення.

Голозний консультант

П. Костюченко

А вже на початку травня ректор Одеського національного політехнічного університету отримав лист Міністерства освіти і науки України з проханням розглянути зазначене питання у встановленому порядку. Наведу зміст листа.

Тим не менш, Міністерство, так би мовити, чомусь про мене забуло. Тоді я знову звернувся до того самого директора того самого департаменту і отримав позитивну відповідь і копію листа на ім'я голови Одеської обласної адміністрації. Ось вони.

Але моїм університетським начальникам здалося, що для мене цього звання забагато. Зупинили рух документів з надуманого аргументу: мовляв, Президент Леонід Данилович Кучма не підпише Указ, бо в списку публікацій чимало книг присвячено Українській Повстанській Армії. Та причину я бачив в іншому: книга про ректора вийшла, Гончарук другу писати не стане, можна приступати до дискримінації. А коли до влади прийшов Віктор Ющенко, загальмували з надуманої причини, мовляв, Президент не підпише, бо в списку публікацій є монографії радянських часів про партійне керівництво ідейно-політичним вихованням молоді. Казали, що треба давати хабара. Тоді набрався, як кажуть, нахабства, йду в облдержадміністрацію у нагородний відділ. Зустрічаю начальника управління по координації силових структур області Сергія Тронько. Каже: «Я виясню це питання і зателефоную вам». Зателефонував, каже: «Передайте ректору, що Адміністрація Президента не вважає радянські книги причиною для відмови у присудженні звання Заслуженого». Йду до ректора. Передаю інформацію Сергія Петровича. Ректор його добре знає. Викликає свого помічника Леоніда Васильовича Маслянікова. Дає вказівку. Документи пішли в облдержадміністрацію. Через певний час отримав інформацію про присвоєння мені звання «Заслужений працівник освіти України». Незабаром отримав запрошення на урочисті збори активу Одещини в Одеському національному театрі опери і балету. З зазначенням мого місця. Серед інших нагороджених голова Одеської обласної адміністрації. Микола Сердюк від імені Президента України вручив мені знак і посвідчення «Заслуженого працівника освіти України». Він попросив мене сказати пару слів. Що мною було виконано: я подякував Президенту і голові облдержадміністрації за нагороду. Це зі сцени Оперного. А в глибині душі залишилась подяка Сергію Петровичу Тронько, який своєю довідковою інформацією налякав ректора політеха.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

01135, м. Київ, проспект Перемоги, 10 тел. (044) 216 2442, факс (044) 236 1049, ministry@mon.gov.ua

№ 111-1591 від 02.09.07

На № _____ від _____

Голові Одеської
обласної державної
адміністрації

Григивецькому С.Р.

Шановний Сергію Рафаїловичу!

Колегія Міністерства освіти і науки України підтримує клопотання Одеської обласної державної адміністрації щодо нагородження та присвоєння почесних звань:

орденом княгині Ольги III ступеня

Оранчук
Людмила Вікторівну - учителя Майорської загальноосвітньої
школи I-II ступенів Фрунзівського району

“Заслужений діяч науки і техніки України”

Гончарука
Григорія Івановича - завідувачу кафедри Одеського
національного політехнічного університету

Осипову
Василію Івановичу - завідувачу кафедри Одеського державного
економічного університету

“Заслужений працівник освіти України”

Очеретяному
Валентину Єгоровичу - директорові загальноосвітньої школи I-III
ступенів с. Саханське Ширяївського району

Сукманській
Раїсі Євгенівні - директорів Стумківської загальноосвітньої
школи I-III ступенів Татарбунарського
району

Чернявській
Тамарі Іванівні - начальників міського відділу освіти
Ізмаїльської міської ради

“Заслужений вчитель України”

Кожухар
Ніні Герасимівні - учителів Красноокнянської
загальноосвітньої середньої школи I-III
ступенів

Мазурковій
Катерині Кирилівні - учителів Балтської спеціальної школи-
інтернату № 1

Староконю
Анатолію Володимировичу - вчителів Новоселівської загальноосвітньої
школи I-III ступенів Котовського району

З повагою,
Голова колегії,
Міністр

В.Г.Кремень

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ КАДРОВОЇ РОБОТИ

01135, м. Київ, проспект Перемоги, 10,

05.05.04 № 5/1-161
На № _____ від _____

Ректору
Одеського національного політехнічного
університету

Малахову В.П.

Копія: 65009, м.Одеса,
вул.Сонячна, 8, кв.31

Гончаруку Г.І.

Шановний Валерію Павловичу!

Департамент кадрової роботи Міністерства освіти і науки України розглянув лист, який надійшов з Адміністрації Президента України, щодо присвоєння почесного звання „Заслужений діяч науки і техніки України” Гончаруку Г.І.

Просимо розглянути в установленому порядку і в разі позитивного рішення надіслати відповідні документи до міністерства.

З повагою,
Директор департаменту
кадрової роботи

В.Т.Биковський

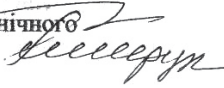
Логвиненко
2162005

Міністерство освіти і науки України
Департамент кадрової роботи
Директору *В. Т. Биковському*
01135, м. Київ, проспект Перемоги, 10

Вельмишановний Володимире Трохимовичу!

На ваш лист за № 5/1-161 від 05. 05. 04 (копія додається) стосовно мого звернення до Президента України Л.Д. Кучми щодо присвоєння мені почесного звання “*Заслужений діяч науки і техніки України*” про всяк випадок доповідаю: Ваші рекомендації Одеський національний політехнічний університет виконав. Відповідні документи Одеська обласна державна адміністрація направила Вам 21. 07. 2004 (№01-35-6015).

Переконливо прошу Вас, *Володимире Трохимовичу*, підтримати прохання голови Одеської облдержадміністрації С.Р. Гриневецького та колектива університету. Це вже п'яте їхнє звернення.

Зав. кафедрою
історії та етнографії України
Одеського національного політехнічного
університету, д.і.н., професор Г. І. Гончарук
28-07. 04 р.

65009, м. Одеса
вул. Сонячна, 8, кв. 31.
Тел.: дом. 63-03-27
служ. 288-314
288-804

Міністерство освіти і науки України
Департамент кадрової роботи

01135, м. Київ, проспект Перемоги, 10
тел.(044)216-13-06, 216-11-01

31.08.04 № 5/1-308
На № _____ № _____

65009,
м. Одеса,
вул. Сонячна, 8, кв. 31

Гончаруку Г.І.

Департамент кадрової роботи розглянув Ваш лист щодо присвоєння почесного звання “Заслужений діяч науки і техніки України”.

Повідомляємо, що Міністерство освіти і науки України підтримало клопотання щодо присвоєння Вам почесного звання та направило відповідний лист-підтримку до Одеської обласної державної адміністрації.

Додаток: лист-підтримка.

Директор департаменту
кадрової роботи

В.Т.Биковський

А висновки розділу короткі: коли писалась книга та ще деякий час поспіль ректор і його команда терпіли Гончарука і кафедру, а коли видання здійснилося та позитивні емоції вщухли, несприйняття нас почало відновлюватися і спрямовуватись у попереднє русло загострення стосунків.

КНИГА, ТИ БЕЗСИЛА ПЕРЕД УКРАЇНОФОБІЄЮ

Читач вже помітив, що сподівання автора на те, що книга про ректора покличе нормальне відношення його до кафедри історії та етнографії України, були приречені. Метушня під час написання книги про присвоєння автору «Заслуженого» завершилась нічим. Під різними приводами то розпочиналась ця кампанія, то затухала. Навіть і тоді, коли Міністерство підтримало запитання облдержадміністрації про надання такого звання, ректорат не подавав до цієї установи заповненого на мене «Нагородного листа». І тільки втручання Начальника Управління взаємодії органів виявлення корупції, оборонної роботи Сергія Петровича Тронька та підтримка голови Одеської облдержадміністрації Миколи Дмитровича Сердюка змусили ректора направити такий лист до облдержадміністрації.

А далі антикафедральна діяльність набрала оберти та виявляла нові опозиційні явища. Узгоджена з ректором стратегія була чітка: підірвати кафедру зсередини шляхом шаленої активізації опозиції. І почалось. По університету пішли чутки, що ректор Малахов не задоволений книгою про нього, він, бачите, гідний кращої книги. На ці чутки, що надходили, наприклад, від професора Еримичоя, я з посмішкою відповідав: «З задоволенням і вдячністю прочитаю про нього кращу книгу». Сплинуло чимало років, а такої книги не з'явилося. І чи побачу її взагалі? Зустрічаю свого сусіда з третього під'їзду квартирної будинку доцента. Питає: «А як же ректор подякував вам за таку чудову книгу про себе? Він все-таки виплатив ті шість окладів, що вам належить за законом?» У відповідь посміхаюсь, мовчу. Зрозумівши це, доцент каже: «Григорію Івановичу, можете не відповідати на моє запитання, як подякував вам Малахов за книгу. Я здогадуюсь, що він сприйняв її як щось обов'язкове для вас». А ще один професор поділився цікавою інформацією: «Ви написали книгу і вам дуля! А ось аналогічний випадок. Син надвпли-

вової людини завалив докторську дисертацію. Ця людина звернулася до професора С. Той написав нову дисертацію. Син її захистив, а в нагороду зробив чудовий подарунок — кавоварку. А ви, шановний, навіть на кавоварку не потягнули».

Наведені ці та інші чутки сприйняв мовчки, з посмішкою. Позиція була чітка: влип по вуха. Мовчи.

Сплинуло багато років, читачу можу відкритися. Коли завершив рукопис книги, приніс ректору разом з великим заклеєним конвертом матеріалів його домашнього архіву. Він взяв, подивився й питає: «У якому видавництві будемо видавати?»

Відповідаю: «Це ваше право. Не дивлячись на не завжди коректну поведінку працівників «Астропринта», кращого видавництва стосовно поліграфії не знаю».

Він каже: «Тоді несіть в Астропринт. Я дозволяю друкувати книгу. У вас же гроші є?»

Мені стало не по собі. Хотілось кинути рукопис в його викохану фізіономію, але стримався. Кажу:

«Валерію Павловичу, ректорат прийняв рішення друкувати за кошти університету монографії наших вчених. У мене побачила світ низка монографій. І жодної не опубліковано за рахунок нашого вишу.

У мене двоє дітей, пишуть і захищають дисертації. Все це потребує чимало коштів. Прошу повернути мені цей рукопис. Сьогодні він згорить».

Я встав і протягнув руки за рукописом. Він не дав. Побагровів і каже: «Тоді книгу видасть Спринсян».

Книга була опублікована. Читач знайомився з рецензіями фахівців. Проректор Спринсян казав, що він таємний співавтор книги. А ректор потім запросив мене до себе в кабінет і продиктував мені для всіх проректорів один і той самий дарчий підпис. Я виконав це під його диктовку. Потім він мовчав. Я посидів декілька секунд, встав і мовчки залишив його кабінет. Виходячи з ректорату, подумав: «Той професор за докторську дисертацію отримав кавоварку, а я навіть не заслужив чашку кави». Зате отримав наступне.

Неймовірно матеріально і морально стимульована ректором кафедральна опозиція, зрозумівши, що книга не врятує автора, перейшла в шалену атаку. По-перше, з метою досягти кількісної переваги у колективі під різними приводами стала залучати нових членів кафедри на свій бік. По-друге, домовилась з юристом, що аспіранти не мають права голосу при прийнятті кадрових рішень кафедри.

По-третє, навіть після цих акцій опозиції не вдалося заручитися підтримкою більшості на кафедрі. Не вистачило одного голосу. Тоді вона вдалася до аморальних дій: вирішила любими шляхами прибрати з кафедри Кіндрачук Надію Мирославівну. Ця дівчина була надто незручною для них. Навіть зовні. Родом з Івано-Франківщини. Вона закінчила історичний факультет Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, поступила до нас в аспірантуру, достроково завершила кандидатську дисертацію, представила її до захисту, а в очікуванні дати захисту була прийнята на посаду асистента (0,5 ставки). Їй довірили читати нову навчальну дисципліну «Архівознавство» на кафедрі документознавства та інформаційної діяльності. Вона з ентузіазмом прийнялась за розробку цього предмету: підготувала програму, плани семінарських занять, тести, модульні завдання тощо. Повернись: а ззовні нагадувала типову українську дівчину — бездоганна фігура, чудове обличчя, вихована, здатна червоніти, на заняття одягалась у класичну педагогічну сукню, на якісь кафедральні свята — у стриманому українському одязі. Захоплююче грала на гітарі й красиво співала. Їй батьки дали музичну освіту. Як кажуть, за всіма параметрами вона не могла не вмотивувати опозицію.

Слід віддати належне опозиції, яка працювала проти кафедри зі Спринсяном і ректором взагалі. Для доказів наведу низку документів. Спочатку прошу читача звернути увагу на скоординованість моменту їх появи на світ Божий, а потім розглянемо головний з них по суті. 5 червня 2009 року доценти Т. М. Моїсеєва, Т. В. Тхоржевська та аспірантка останньої В. І. Крикун заявили на заняття асистента Надії Кіндрачук і влаштували в аудиторії небачену у виші вакханалію. Про це мені довелось повідомити ректора 19 червня 2009 року. А вже 22 червня 2009 року завідувач кафедри документознавства та інформаційної діяльності той самий Василь Спринсян направив службову записку на адресу завідувача кафедри історії та етнографії України про те, що навчальна дисципліна «Архівознавство», яку викладала Н. М. Кіндрачук, вже закріплюється за кафедрою документознавства та інформаційної діяльності. А 23 червня 2009 року ректор видав наказ про створення комісії з метою перевірити обставини порушення графіку відкритих лекцій на кафедрі історії та етнографії України. Таку хронологічну скупченість можна назвати випадковістю. Але вона наводить на роздуми.

А зараз перейдемо до аналізу документів по суті. 5 червня 2009 року аспірантка Н. М. Кіндрачук пише на ім'я завідувача кафедри

записку про хуліганське вторгнення названих осіб до неї на заняття. 19 червня 2009 року старший лаборант Г. М. Голудець повідомляє, що названі особи відмовляються надати письмові пояснення про вторгнення до Н. М. Кіндрачук. 19 червня Гончарук звертається до ректора про покарання хуліганів. Тепер наведемо службову записку Спринсяна, щоб зайвий раз переконатися у його зоологічній ненависті до кафедри історії та етнографії України, яка витягнула його зі школи та ще й рекомендувала на керівні посади. Ясно, що у його душі панували антиукраїнські дияволи.

Потім наведемо зміст пояснювальної записки Надії Кіндрачук, в якій вона наводить приклади нелюдського знущання над нею названих, можна сказати, педагогів-хуліганів і просить захистити її від «безпідставних, брутальних, психологічних нападів зазначених осіб і надати можливість мені закінчити навчання в аспірантурі».

А тепер прошу звернути увагу читача на мету наказу ректора: «перевірити обставини порушення графіку відкритих лекцій на кафедрі...» Іншими словами, ректор проігнорував прохання завідувача кафедри, ухилився від вивчення антипедагогічних, антиколегіальних дій дебоширів і перевів стрілки комісії на перевірку діяльності завідувача кафедри. Тобто, знайшов «хлопчика для биття». Вслід за згаданим наказом отримую: «Вопросы комиссии заведующему кафедрой истории и этнографии Украины ОНПУ профессору Гончаруку Г. И.» голови комісії Л. В. Маслянінова, чомусь без дати.

Вважаю за недоцільне коментувати наведений документ. Хай читач сам ознайомиться з ним, також прочитає мої відповіді на нього.

Можливо, мене читач зрозуміє: всі наведені документи, окрім пояснювальної записки аспірантки, справили на мене огидне враження. Там, неначе на замовлення, було все нелюдським: ненависть до кафедри історії та етнографії України, шалене намагання використати ситуацію для визнання завідувача нездатним керувати колективом, небажання оцінювати стан по суті, некомпетентність, неспроможність комісії тощо. Схоже, ректор Малахов, який раніше шукав можливості шляхом створення аналогічної комісії розправитися з кафедрою і зі мною, але був зупинений моїми рішучими антидіями, цього разу моментально використав адмінресурс для підбору і спрямування роботи такої, м'яко кажучи, дивної, зате легко керованої комісії. Там не знайдеш жодного завідувача кафедри, авторитетного професора, педагога, психолога, або просто моральної людини. Всі шістки.

Зав. кафедрою
історії та етнографії України
Гончаруку Г.І.
аспірантки (асистентки 0,5 ставки)
Кіндрачук Н.М.

5 червня 2009 року, на третій парі, в аудиторії 529 згідно розкладу і розпорядження деканату я проводила другий модульний контроль з групами четвертого курсу ІК - 053, ІК - 054. В аудиторію вторглися без мого дозволу доценти Моїсєєва Т. М., Тхоржевська Т. В., аспірантка Крикун В.І., вчинили мені допит з питань теми заняття, перевірку білетів-тестів у студентів, документів, що були на столі, голосно розмовляли і сміялися.

Коли я отямилася від шоку, то попросила їх залишити аудиторію, при цьому наголосила, що в іншому разі буду звертатися до завідуючого кафедрою і декана за допомогою захистити мене від свавілля. Тільки після цього через 15-20 хв. вони неохоче залишили аудиторію.

Аспірант (асистент)

05.06.2009

Зав. кафедрою
історії та етнографії України
Гончаруку Г.І.

Доповідна записка

Відповідно до Вашого розпорядження мною були повідомлені доцент Моїсеєва Т. М., доцент Тхоржевська Т.В. та аспірантка Крикун В.І. про необхідність надати письмове пояснення: з якою метою, на якій підставі і що вони там робили, вторгнувшись 5 червня 2009 року на ІІІ пару, де проводила заняття аспірант Кіндрачук Н. М.

Визначений час сплинув, але Ваше розпорядження не виконано у зв'язку з небажанням названих осіб надати письмові пояснення.

Ст. лаборант

Г. М. Голудець

19.06.2009

Кафедра
історії та
етнографії України
Доповідна записка
19.06.09

Ректору
Одеського національного
політехнічного університету
академіку **В.П.Малахову**

Група осіб у складі доцентів Моїсеєвої Т.М., Тхоржевської Т.В. та аспірантки останньої Крикун В.І. всупереч графіку відкритих лекцій, графіку взаємовідвідувань, посадовим інструкціям, «Положенню Міністерства освіти і науки про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України», Закону України «Про освіту» 5 червня 2009 року на третій парі здійснили вторгнення в аудиторію 529, де проводила заняття з архівознавства аспірантка (асистент 0,5 ставки) Кіндрачук Н.М.

У грубій формі вони вчинили допит асистента з приводу теми занять, перевірку навчальних документів, ходили по рядах, дивились, що роблять студенти, ставили їм питання. Потім усілись за столом, голосно розмовляли і сміялись. Це було впродовж 15-20 хвилин. Звільнили аудиторію після того, як асистент збиралася звернутись до завідуючого кафедрою і декана про захист від свавілля.

Вперше за 27 років завідування кафедрою прошу Вас, Валерію Павловичу, застосувати владу до порушення трудової дисципліни: за протиправне втручання в навчальний процес своєї колеги оголосити доцентам Моїсеєвій Т.М., Тхоржевській Т.В. і аспірантці Крикун В.І. догану.

ДОДАТОК: 1) інформація аспірантки Кіндрачук Н.М.;

2) доповідна записка ст. лаборанта Голудець Г.М.

Завідувач кафедри

Г.І.Гончарук

Кафедра документознавства
та інформаційної діяльності

Завідувачу кафедри історії
та етнографії України
Гончаруку Г.І.

22.06.2009

СЛУЖБОВА ЗАПИСКА

Доводжу до Вашого відома, що у зв'язку з прийняттям нового плану підготовки бакалаврів за спеціальністю “Документознавство та інформаційна діяльність” відбулися зміни, що стосуються закріплених за Вашою кафедрою дисциплін:

За старим планом	За новим планом
1. Етнографія України 1 семестр	Вилучена
2. Історія України 1 семестр	Без змін
3. Всесвітня історія 1,2 семестри	Без змін
4. Архівознавство 7,8 семестри	Закріплена за кафедрою ДІД

Новий план вступає в дію з -1.09.2009 р.

Завідувач кафедри ДІД

В.Г.Спрінсян

Україна

*Зав. кафедр
істор. та етнографії*

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАКАЗ

23.06.2009

ОДЕСА

№ 67-а

Про створення комісії з метою перевірки обставин порушення графіку відкритих лекцій на кафедрі історії та етнографії України

З метою перевірки обставин порушення графіку відкритих лекцій на кафедрі історії та етнографії України,

НАКАЗУЮ:

1. Створити комісію у складі:

- Маслянінов Л.В. - помічник ректора, голова комісії;
- Кравцов Є.Д. - заступник голови профспілки співробітників, заступник голови комісії.

Члени комісії:

- Полонік В.С. - начальник навчально-методичного відділу;
- Малова Т.П. - юрисконсульт.

2. Комісії розпочати роботу з 24 червня 2009 року. Результати перевірки доповісти письмово у термін – 1 липня 2009 р.

3. Завідувачу кафедри історії та етнографії України професору Гончаруку Г.І. забезпечити роботу комісії.

Ректор

В.П. Малахов

Проект внесено:

Помічник ректора

Л.В. Маслянінов

Візи:

Проректор

С.А. Нестеренко
Голова профспілки

Б.В. Мотулько
Юрисконсульт

Т.П. Малова

Ректору ОНПУ
академіку В. П. Малахову
аспірантки (асистента 0,5 ставки)
каф. історії та етнографії України
Надії Мирославівни Кіндрачук
Копія: голові комісії
Пояснювальна записка

На вимогу комісії пояснюю наступне:

впродовж тривалого часу я знаходжусь в системі знущання, психологічного терору та переслідування. 25.05.09 на засіданні кафедри історії та етнографії України безпідставно Т. В. Тхоржевська, Т. М. Моїсеєва, В. І. Крикун вимагали, щоб я залишила навчання і не мріяла про роботу на кафедрі, відправляти влаштуватися на роботу в ресторан співати. При цьому погрожували мені розправою, підкреслюючи, що вони мене кругом знайдуть, де б я не була.

Доводять мене до сліз, принижують, ображають, обзивають трупом, заявляють, що до вечора мені не дожити. Запевняють, що все зроблять для того, щоб я не захистила кандидатську дисертацію, а якщо це трапиться то пообіцяли звернутися до ВАК.

Коли я намагалася хоч якось висловити власну думку, в мій адрес вищезгадані особи щоразу кидали фразу: «Закрой рот...».

05.06.09 Т. В. Тхоржевська, Т. М. Моїсеєва, В. І. Крикун без попередження, без мого дозволу вторгайся на модульний контроль у групах ІК-053, ІК-054, щось шукали в моїй документації, ставили безглузді запитання, дивились, що пишуть студенти, а потім сіли за стіл, голосно розмовляли і сміялися у продовж 15-20 хв. Коли я отямилася від шоку, то попросила їх вийти, бо буду звертатися до завідуючого кафедрою і декана за допомогою. Тільки після цього вони вийшли з аудиторії.

На наступному засіданні кафедри історії та етнографії України 15.06.09 погрози в мій адрес продовжувались. В. І. Крикун звинуватила Г. І. Гончука в тому, що він написав мені дисертацію.

26. 06. 09, коли відбулося чергове засідання кафедри ті ж самі особи знову безпричинно мене ображали, безпідставно сміялися, криками і черговими погрозами не давали мені можливості висловити власну позицію, вказуючи на те, що працювати на кафедрі я і так не буду.

Все це переросло у якусь брудну кампанію, психологічний терор. Причиною зловорожості вважаю особисту неприязнь, можливо, національну.

Зважаючи на вищесказане, просто не вкладається в голову, як такі люди, котрі втратили моральні та культурні цінності, можуть працювати зі студентами, виховувати молоде покоління.

Прошу розібратися в даній ситуації і захистити мене від безпідставних, брутальних, психологічних нападів зазначених осіб і надати мені можливість закінчити навчання в аспірантурі.

01.07.09

ВОПРОСЫ КОМИССИИ
заведующему кафедрой Истории и этнографии Украины ОНПУ
профессору Гончаруку Г.И.

1. Аспирантка (ассистентка 0,5 ст.) Киндрачук Н.М. в пояснительной записке на имя ректора сообщает, что на протяжении длительного времени она находится в «системі знуцання, психологічного терору та переслідування». Известно ли Вам что-либо об этом, в чем причина такой обстановки на кафедре? Принимаете ли Вы меры для создания сотрудникам кафедры нормальных условий для плодотворной, творческой работы, здорового климата в трудовом коллективе?

2. Аспирантка (ассистентка 0,5 ст.) кафедры Киндрачук Н.М. называет конкретных сотрудников кафедры (доцентов: Моисееву Т.Н., Тхоржевскую Т.М.; аспирантку Крикун В.И.), которые, по ее утверждению, крайне неуважительно к ней относятся, принуждают ее к увольнению, угрожают расправой. Что делает руководство кафедры (Вы, Ваш заместитель) для того, чтобы погасить этот конфликт, оградить молодого сотрудника от «необоснованных нападок», если этот «психологический террор» действительно имеет место на кафедре?

3. Разбирались ли Вы с конфликтом, который произошел 05.06.09 г. с Киндрачук Н.М. и группой сотрудников кафедры (Моисеевой Т.Н., Тхоржевской Т.М., Крикун В.И.), в чем причина конфликта, какие меры Вы приняли к устранению причин возникшего конфликта?

4. Приказом ректора № 35 от 14.04.09 г. были внесены изменения в сроки проведения модульного контроля. Соответственно этому изменению аспирантка (ассистентка 0,5 ст.) кафедры Киндрачук Н.М. 05.06.09 г. в аудитории № 529 проводила модульный контроль в учебных группах ИК-053, ИК-054. Но в расписании учебных занятий на кафедре значилось, что в этот день на 3-ей паре в аудитории № 529 ГУКа Киндрачук Н.М. читает лекцию. Кто из сотрудников кафедры обязан был внести исправление в расписание занятий и, по какой причине не внес это изменение?

5. Кто разрабатывал билеты, тесты для 2-го модульного контроля по курсу «Архівознавство», участвовала ли в их разработке Киндрачук Н.М.? Обсуждались ли они на заседании кафедры, кем они были подписаны? Чем объяснить, что отдельные билеты (тесты) при выполнении модульного контроля 05.06.09 г. были без подписей заведующего кафедрой, преподавателя? (Предъявить комиссии для ознакомления экзаменационные ведомости учебных групп ИК-053 и ИК-054 по курсу «Архівознавство» за 05.06.09 г. и тесты (билеты) по этой дисциплине).

5.1. Какую учебную нагрузку на кафедре выполняет аспирантка Киндрачук Н.М.: читает лекции (было ли разрешение на чтение лекций), ведет семинарские, практические занятия и т.п.? Были ли у нее открытые

занятия (лекции, семинарские, практические занятия), кто посещал эти занятия, какие отзывы? Участвовала ли Киндрачук Н.М. в приеме вступительных экзаменов в аспирантуру? (Предъявить комиссии для ознакомления ее Индивидуальный план работы на 2008/2009 учебный год. В Индивидуальном плане работы преподавателя на 2007/2008 учебный год, утвержденном деканом ГФ, значится, что фактически аспирантка Киндрачук Н.М. читала лекции 28 часов.).

6. Были ли случаи срыва учебных занятий преподавателями кафедры. Если были, какие принимались меры по улучшению организации занятий?

7. В условиях сокращения штатов в университете, в т.ч. и по Вашей кафедре, как Вы разрешили штатную проблему кафедры? С какими сложностями Вы столкнулись, есть ли решение кафедры по данному вопросу? По какой причине не было утверждено штатное расписание на заседании кафедры 26.05.09 г.? (Протокол заседания кафедры от 26.05.09 г. предъявить комиссии для ознакомления).

8. Рассматривался ли повторно «штатный вопрос» на заседании кафедры? Как разрешился вопрос с доцентом Моисеевой Т.Н., аспиранткой 3-го года обучения (ассистентки 0,5 ст.) Киндрачук Н.М., Овсиенко С.Н., Мардаренко О.В. и др.? (Протокол заседания кафедры, где зафиксировано утверждение штатного расписания кафедры, предъявить комиссии для ознакомления).

9. Имеется ли на кафедре приказ ректора ОНПУ от 07.05.09 г. № 43? Как Вы организовали выполнение этого приказа? Доведены ли требования этого приказа до профессорско-преподавательского состава кафедры?

10. Кто из сотрудников кафедры, идущих на конкурс в 2009/2010 учебном году, выполнил требования вышеназванного приказа ректора (№ 43 от 07.05.09 г.): подготовил лекцию для открытого чтения, кто и когда из них прочитал открытую лекцию, имеются ли отзывы?

10.1. Есть ли График чтения открытых лекций преподавателями кафедры, идущих на конкурс в 2009/2010 учебный год? (Если есть, предъявить комиссии для ознакомления).

11. Имеется ли на кафедре персональный компьютер, за кем он - закреплен, кто является материально-ответственным лицом на кафедре?

Каковы правила пользования этим компьютером, имеют ли возможность пользоваться этим компьютером преподаватели кафедры? Поступали ли Вам жалобы преподавателей о том, что им не позволяют пользоваться компьютером? Как упорядочен этот вопрос?

12. Что делает руководство кафедры для создания надлежащих условий

в трудовом коллективе, творческой обстановки?

Председатель комиссии

Л.В.Маслянинов

Відповіді на запитання
комісії під головуванням Л.В.Маслянінова

1. Відповідь на запитання № 1

Вважаю, що на кафедрі обстановка і умови роботи співпрацівників кафедри нормальні, для членів кафедри створені зусиллями керівництва університету і кафедри всі умови для плідної, творчої роботи, здорового клімату в трудовому колективі. Головним показником плідної, творчої роботи є не те, що хтось каже чи пише, а конкретні результати у навчальній, науково-методичній, науковій, виховній та організаційній роботі. А вони визначні. Жаль, що комісія не звернула на них уваги.

Аспірантка Кіндрачук Н.М. з переляку втратила орієнтировку у часі: нападки на неї з боку конкретних осіб — доцентів Моїсєєвої Т.М. та Тхоржевської Т.В. продовжуються всього-навсього з кінця травня місяця, бо ще 7 травня 2009 року кафедра одногосно рекомендувала її кандидатську дисертацію до захисту.

Міжособний конфлікт розпочався 25.05.09 на засіданні кафедри. Викликаний він надто драматичною ситуацією з розподілом навчального навантаження, яке, з одного боку, підвищилось і призвело до скорочення ректоратом двох повних ставок. З іншого боку, — з дев'яти орендованих навчальних дисциплін у профілюючих кафедр гуманітарного факультету архівознавство та етнографія були кафедрою документознавства та інформаційної діяльності на наступний рік відібрані і під загрозою вилучення з нашого розкладу опинились ще сім орендованих навчальних дисциплін, а це означає, що влюбий момент може бути скорочено ще три ставки.

Мною, як завідувачем кафедри і відповідальним за навчальне навантаження, був оголошений перший проект розподілу штатів, за яким усі як внутрішні сумісники, так і зовнішні виключались, за винятком двох д.і.н., професорів О.А.Бачинської і С.А.Цвілюка, за яких я мав намір просити ректора надати їм по 0,25 ставки, аби вони входили до штату, бо кафедрі необхідно мати трьох професорів для перереєстрації періодичного фахового збірника “Інтелігенція і влада” серії історія.

Постраждали майже всі: сумісництва позбавлялись: Гончарук Г.І.,

Федорова А.І., Мардаренко О.В., яка має основне місце роботи на кафедрі іноземних мов, а з держбюджетної тематики Богуславська Ю.Ю, Овсієнко С.Л. та інші.

Однак дев'ять ставок вистачало кожному з постійних членів кафедри по одній ставці.

Виконуючи вказівки ректора про ліквідацію співробітництва і знаючи, що доцент Моїсеєва Т.М. багато років працює сумісником в інституті довузівської підготовки, а також в центрі тестування, мною їй було поставлено запитання:

- Тетяна Миколаївна, ви отримуйте навчальне навантаження на повну ставку при умові, якщо у вас не буде сумісництва в інституті довузівської підготовки. А якщо буде таке, то буду планувати вам по нашій кафедрі 0,5 ставки. Дайте нам впевнену відповідь.

Вона підскочила з місця, сказала, що їй потрібно більше грошей для хорошої пенсії і почала закликати незадоволених йти до ректора.

З аспіранткою Кіндрачук Н.М. теж ситуація була непростю. За положенням про аспірантуру вона як така, що поступила в аспірантуру згідно плану, затвердженим Міністерством освіти і науки України (на мою думку, це є державне замовлення) і успішно закінчила аспірантуру, має право на працевлаштування керівником нашого університету. Тому, щоб уникнути судових розглядів, мною було зарезервоване їй місце ст. викладача (вона має двохрічний стаж роботи асистента) замість ст. викладача Грозного, що змінив постійне місце проживання на Миколаїв.

Через тиждень після названого засідання у мене відбулась зустріч з зазначених кадрових проблем з Валерієм Павловичем. Він повідомив, що щойно прийнято рішення про ліквідацію кафедр в інституті довузівської підготовки, доцент Моїсеєва Т.М. не буде працювати за сумісництвом, їй треба дати повну ставку доцента нашої кафедри. У зв'язку з тим, що у Кіндрачук не має постійної прописки і житла в Одесі і щоб не допустити таких ускладнень, як з Місержі, ректор відмовив Кіндрачук у реалізації права на працевлаштування в ОНПУ. На цю вакансію запланований аспірант-одесит Осіпов.

Після цих змін проректор Г.О.Оборський затвердив штатний розклад.

Таким чином, Валерій Павлович особисто брав участь у формуванні штатного розкладу кафедри історії та етнографії України: від установаження кількості ставок до остаточного варіанту розкладу.

2. Відповідь на питання №№ 2 і 3.

Причина нападків між доцентами Моїсеєвою Т.М., Тхоржевською Т.В., яка залучила до них свою аспіранку другого навчального року Крикун В.І. (що вважаю вкрай непедагогічно), на аспіранта-асистента (0,5 ставки) Кіндрачук Н.М. глибше, ніж якась жіноча, а тим більше національна неприязнь, які можуть бути тільки другорядними подразниками. Жили вони мирно, по святкам збирались за столом, пили шампанське, співали пісні під гітару. Як уже відмічалось, 7.05.2009 року дали належну оцінку кандидатській

Кіндрачук і дружно проголосували за рекомендацію її до захисту.

Головна причина нападок не морально-психологічна, а матеріальна: скорочення штатів, ліквідація сумісництва та вилучення орендованих кафедрою навчальних курсів. Крім того, що Моїсеева та Тхоржевська отримували значні кошти за участь у роботі підготовчого відділення, тестуванні, приймальних іспитах ... (а це все стало під знак питання), вони ведуть орендовані навчальні предмети. Саме 25.05.09 р. мною було оприлюднено, що етнографія вже не є нашим навчальним предметом, можливо, вона стане предметом по вибору. А етнографія — улюблений предмет Тхоржевської. А ще під питанням стала друга її орендована дисципліна етнопсихологія. Стала невідома доля улюбленого предмету Моїсеевої — історії соціальної роботи. Ясно, що в цій ситуації навчальна дисципліна історія України є рятувальним кругом для них. Але її годинний обсяг обмежений. Якщо віддати лекції з історії України Кіндрачук, то Моїсеевій і Тхоржевській нічим буде замінити втрачене навчальне навантаження. На жаль, вони побачили вихід для себе в тому, щоб не допустити Кіндрачук до читання лекцій з історії України, примітивним, аморальним способом: скомпрометувати молодого викладача, (дисертацію якої ще 18 днів тому дружно рекомендували до захисту), ображали і погрозували розправою на засіданнях кафедри, з цією метою організували похід до ректора. Але і цього виявилось їм мало: вторгайся на заняття, яке проводила Кіндрачук, і влаштували там протиправну перевірку.

Переконливим доказом того, що саме причиною переслідування цими особами молодого спеціаліста стало навчальне навантаження, яке зменшується на кафедрі, стало останнє засідання кафедри: не дивлячись на емоційне питання порядку денного “Обговорення результатів взаємодіювання і відкритих занять” пройшло по-діловому, спокійно, як і до 25.05.09 р. До цього засідання штатний розклад уже був узгоджений з ректором і затверджений проректором. Чому нападки на Кіндрачук з боку Моїсеевої і Тхоржевської здійснювались у хамсько-хуліганській формі, відчуття ними безкарності, всюдозволеності, які формували у них їх наближення до високопоставленої особи, тепер уже експрофесора, про це нижче.

Мною було вивчено хід вторгнення зазначених осіб на модульний контроль у групах ІК-053, ІК-054. Невдовзі, як вони вийшли з аудиторії, зайшов туди я, бо всі заняття Кіндрачук проводить під моїм наглядом, а модульні контроли за моєю участю. Вона була вся перелякана і в слюзах. Я пішов на кафедру, ці троє були там і розповідали про свій “подвиг”. Я спитав Моїсееву про причину їх появи на модульному контролі. Вони з Тхоржевською в один голос відповіли: ми, як і ви, маємо право на контроль за навчальним процесом. Тоді я попросив написати мені пояснювальні записки, щоб я міг розібратися і побесідувати з ними з цього приводу. Писати пояснення вони відмовились. Після того, як написала пояснення Кіндрачук, я звернувся до Валерія Павловича застосувати свої права до порушників навчального процесу.

3. Відповідь на питання № 4.

Кафедра історії та етнографії України — обслуговуюча, у нас нема

своїх студентів, розклад на кафедрі лише для викладачів. Розклади занять, модульних і підсумкових контролів, як і зміни до них, — це прерогатива виключно групи розкладу навчально-виробничого відділу. У розпорядженні кафедри немає ні розподілення навчального (модульного) часу, “вікон” у розкладі, ні вільних аудиторій. Це все — у групі розкладу. У зазначений час лаборанти кафедри знімають копії розкладу занять викладачів кафедри у групі розкладу, звірюють їх з розкладами, що є у деканатах і за підписом завідувачем кафедрою вивіщуються на дошку оголошень. А викладач зобов'язаний звіряти свій розклад з тим, що у деканаті.

Ні викладач, ні завідувач кафедри не мають повноважень без письмового повідомлення з групи розкладу чи деканату вносити зміни до розкладу. Наказ ректора “Про зміни до наказу від 09.07.08 № 72 “Про організацію навчального процесу у 2008/2009 н.р.” вийшов ще 14.04.09. У групі розкладу було достатньо часу, щоб повідомити про час і аудиторію модульного контролю. Але цього не сталося. Питання, чому група розкладу не склала окремо розкладу для модульного контролю з дисциплін, за якими передбачені заліки, не до мене, а до одного з членів комісії.

У цій ситуації після оголошення названого наказу мною особисто була висловлена вимога до Кін драчу к Н.М. виконувати розпорядження деканата і ставити мене до відома.

4. Відповідь на питання № 5.

Тести модульного контролю у другому семестрі 2007-2008 року розробляли Гончарук-Кіндрачук. Вони були затверджені на засіданні кафедри. У 2008-2009 н.р. Кіндрачук оновила їх. Окремі білети (тести) на модульним контролі були не підписані чи то з-за недогляду, чи то з метою економії самих білетів для підпису на наступний рік, бо немає документа, який би вказував, скільки разів можна використовувати одні і ті ж білети. Білети підписуються завідувачем і екзаменатором. Не можу пред'явити комісії екзаменаційні відомості навчальних груп ІК-053 і ІК-054 з курсу “Архівознавство” з причини, що це документи строгої звітності деканату, а тести-білети я особисто комісії уже пред'явив.

5. Відповідь на питання № 5 і № 5.1.

Для здійснення педагогічної практики аспірантів (лекції, семінари) не потрібно дозволу. Вона виконується згідно розкладу заняття керівника, за його допомогою і під його контролем.

Аспіранка Кіндрачук виконує всі види педагогічних робіт: читає лекції, веде семінарські заняття, проводить модульні контролі тільки під моїм керівництвом. У ті лекційні години, що значаться у неї в індивідуальному плані 2007-2008 н.р. Фактично прочитані лекції нами обома: я читав лекції — показував, як треба читати; вона читала лекції — демонструвала мені свої досягнення, отримувала зауваження.

Як асистент Кіндрачук робить те саме: читає лекції, проводить семінари і модульні контролі за моїми допомогою і контролем.

За традицією ОНПУ, а не за знайденими мною Міністерськими документами, на низці кафедр практикуються читання лекцій перспективними асистентами. І це правильно. Асистент мусить бути всебічно підготовленим до посади старшого викладача.

Мною була написана доповідна записка на ім'я Валерія Павловича з проханням дозволити аспірантці Кіндрачук читати лекції. Ректор направив цей документ проректору В.Г.Спринсяну. Проректор попросив мене навести приклад такого дозволу. Тоді я попросив заступника начальника навчально-виробничого відділу І.В.Серванчук разом з Кіндрачук підійти до проректора і назвати приклади читання лекцій асистентами, який після цього сказав: “Гончарук найближчим часом отримає відповідь”. Невдовзі на засіданні вченої ради гуманітарного факультету її голова А.Г.Баканурський сказав буквально наступне: “Стосовно читання лекцій асистентами позиція ректората така: якщо завідувач кафедри вважає за потрібне дозволяти читати лекції підготовленим асистентам, то хай дозволяє, але в індивідуальний план роботи викладача асистент не може писати, бо КРУ минулої перевірки ставило незручні запитання”. Я це сприйняв як відповідь на мою доповідну записку.

Кіндрачук не планувались і не проводились відкриті лекції і семінари. Досить для аспіранта-асистента того, що керівник присутній на них.

Чи брала участь Кіндрачук у прийнятті вступних іспитів до аспірантури? Мені це питання не зрозуміло. Де комісія бере неправдиві джерела інформації? Поруч з комісією знаходиться відділ аспірантури, де є наказ ректора про екзаменаційні комісії і протоколи вступних іспитів з підписами членів комісії. Це питання не до мене.

Індивідуальні плани всіх викладачів знаходяться у навчально-виробничому відділі поруч з комісією. На кафедрі їх немає.

6. Відповідь на питання № 6

За останні 27 років не пам'ятаю випадку зривів занять членами кафедри, ні суттєвих претензій чи зауважень з боку деканатів до кафедри.

7. Відповіді на питання №№ 7 і 8

На початку своїх пояснень я писав про те, як вирішував штатні проблеми. З питань видно, що члени комісії не знають, що штатний розклад на засіданні кафедри не затверджується. Він складається завідуючим кафедрою, ставиться до відома засідання кафедри, а затверджується ректором, або проректором.

З питання не зрозуміло, чому саме Овсієнка С.Л. віднесли до тих, хто мав якісь труднощі з посадою. Це видумка. Знову брехливе джерело інформації.

8. Відповідь на питання № 9, № 10, № 10.1

На кафедрі маємо наказ ректора ОНПУ від 07.05.09 № 43. Він виконується.

За цим наказом 25.05.09 була прочитана відкрита лекція Овсієнко С.Л., який має намір брати участь у конкурсі на посаду старшого викладача. Лекція обговорена на засіданні кафедри.

На кафедрі масмо два графіка відритих занять: перший для чергових відкритих лекцій і семінарів, а другий для тих, хто йде на конкурс. Члени комісії їх вивчали.

9. Відповідь на питання № 11

На жаль, члени комісії продовжують користуватися брехливими джерелами. На кафедрі не один комп'ютер, а три. Їх закріплення таке: один комп'ютер у розпорядженні ст.лаборанта Голудець Г.М., яка є і матеріально відповідальною на кафедрі; він призначений виключно для службового користування, для службової документації, матеріалів, які необов'язково оголошувати; другий комп'ютер виключно для викладачів, за нього відповідає заступник завідуючого Мельник О.В.; третій комп'ютер виключно для наукової роботи: наукових збірників, монографій, статей, матеріалів конференцій тощо. За нього відповідає ст.лаборант, який визначений Валерієм Павловичем для редакційно-організаційної роботи по підготовці збірників "Інтелігенція і влада".

Питання про те, чи забороняють на кафедрі комусь користуватися комп'ютером, зі сфери дивної фантастики. Крім сказаного, всі викладачі мають дома персональний, а деякі мають "Notebook".

10. Відповідь на питання № 12

Питання поставлене некоректно. В колективі створені належні умови для творчої роботи. Для цього завідувач кафедри сам ретельно виконує "Посадову інструкцію завідуючого кафедри історії та етнографії України" і вимагає від членів кафедри виконувати належним чином свої посадові інструкції.

Головним показником умов для творчої праці є результати у навчальній, науково-методичній та науковій роботі. Комісія знехтувала цими показниками. Це є суттєва методологічна помилка комісії. Для виправлення цієї помилки направлено комісії "Звіт про роботу кафедри історії та етнографії України за 2009-2009 навчальний рік". Прошу порівняти його зі звітом найкращої кафедри ОНПУ і повідомити про це мене. Буду Вам вдячний.

Другою суттєвою помилкою комісії є допущення підміни предмету вивчення: замість того, щоб спитати думку завідуючого кафедрою про джерела хамського вторгнення доцентів Моїсєєвої Т.М., Тхоржевської Т.В. і не кращої аспірантки Крикун В.І. всупереч графіку відкритих занять, графіку взаємовідвідувань і вчинення там антипедагогічного шабашу, комісія стала допитувати мене про якийсь комп'ютер, про матеріально відповідального на кафедрі та що я роблю для покращення творчої обстановки.

Вкотре кажу комісії: шановні, проблема не в "Обстановці", а у тому, що двоє названих доцентів, особливо Моїсєєва, морально розкладена (розложена) великими грошовими подачками экс-проректора впродовж багатьох років, працюючи у предметних приймальних комісіях, на підготовчому відділенні, у центрі тестування... Упродовж двох років я просив Валерія Павловича допомогти мені у врятуванні її, колись кращого доцента, мого аспіранта від впливу цих грошей і наближення до экс-проректора. Спасибі, Валерій Павлович не пішов у них всіх трьох на поводу, підтримав мене у забороні їм

збиратися на кафедрі після робочого дня начебто для підготовки тестів, а насправді для випивок. Валерій Павлович, за мою інформацією, мав бесіду з Моїсеєвою про те, як слід берегти довіру ректорату. На певний час це мало позитивні наслідки. Але в останній місяць проявились придбані раніше якості: нецензурні слова, погрози, зарозумілість та інше. Цього разу виплюсилось на Кіндрачук, яка вражена нахабством старшої колеги відповідала їй тільки сльозима.

Просив і ще раз прошу і Валерія Павловича, і шановну комісію, допоможіть повернути Моїсеєву і її подругу Тхоржевську до такого стану, якими вони були до дружби з экс-проректором.

Додаються:

1. Звіт про роботу кафедри історії та етнографії України за 2008-2009 навчальний рік.
2. Протоколи засідань кафедри № 8/15 від 02 червня 2008 року та № 17/6 від 17 грудня 2008 р.

Завідувач кафедри
історії та етнографії України
06.07.09

Г.І.Гончарук

Хочеться пофантазувати. Якщо б комісія успішно виконала замовлення ректора, то вона достойна конкретного відзначення. Якщо воно було, то трималося в глибокій таємниці. Якщо ректор був задоволений роботою комісії, то читачу не складно поглибити свої знання в сфері аморальності ректора. Але наслідки роботи комісії свідчать про інше.

По-перше, Малахов сам злякався паскудної роботи комісії і приховав її висновки. Мовляв, не має з чим виходити за межі ректорату. По-друге, задуманий комісією намір, як кажуть, розмазати по стіні Гончарука, не здійснився. Виявилась, як кажуть, тонкою кишка. По-третє, шалене намагання згнатьбити кафедру виявилось марним. Проти фактичного досягнення кафедри всій цій адміністративній банді не було що протиставити.

Але ненависть Малахова здійснилась на тій самій незахищеній аспірантці-асистентці. Він звільнив її з посади і, під надуманим приводом, відмовив у праві працювати в політехнічному університеті. Свою, так би мовити, преторіанську гвардію, точніше, розгнuzданих педагогів не покарав, можливо, погладив по дурних голівках. Василь Спринсян благополучно підхарчує свою ненависть до кафедри історії України. Прибрав все навантаження для наших викладачів, які зробили неоцінений внесок у створення гуманітарного факультету і тієї самої кафедри документознавства та інформаційної діяльності. Ця ненависть зберігається у нього й донині. Частково про це говориться у п'ятій книзі моїх «Мемуарів». Схоже, що він начисто забув про Бога, а може, і не знав, та про його здатність все бачити, підсумовувати й у визначений час покарати за нечувані дії суб'єктів.

А Надія Кіндрачук повернулась на свою малу батьківщину. Вона працює доцентом в Івано-Франківському університеті ім. Стефаника. Чув, що завершує докторську дисертацію. Телефонує, вітає зі святами. Аспірант Осипов, якого Малахов взяв замість Кіндрачук, висловлюючись образно, плюнув на аспірантуру, політех і, зрозуміло, на Малахова.

Книгу, про яку йшлося, ніхто не спростував. Я не відмовляюся від неї. Книги, як діти. Навіть недолугі мають батька. Книга не винна. Автор оступився. Він був наївний. Вірив, що з українофобів можуть бути патріоти України. Книга — документ і успіхів, і прорахунків автора. Закриваючи її, шепочу: «Прости батька за недосконалість».

ІНШІ КНИГИ! В АТАКУ!

Сум від розчарування поведінкою ректора Валерія Малахова тримався недовго. Жаль потрачених сил, часу на книгу про нього швидко розвіявся. Перебування в оточенні українофобів хоч і дискомфортне, але не настільки, щоб опустити руки перед виконанням своїх службових обов'язків і змінити своє відношення до написання книг. Вони давно перетворилися від хобі, покликання душі у зброю. Зброю дослідження історичних фактів, їх оприлюднення, а значить, впливу на світогляд, свідомість громадян, що в свою чергу кличе до змагань за справедливість, звільнення громадян від шовіністичної нечисті, важкої боротьби за цивілізовані, людські ідеали, європейський спосіб життя. Рано чи пізно книга знайде свого читача, залишить слід у мисленні, душі і в поєднанні з іншими факторами вплине на поведінку людини. А історична книга — не тільки джерела інформації, знань, вона ще й далекобійна артилерія, не вогняна, зате багатоядерна, тривала проти ворогів української історії, а значить, проти українського народу. Її дія не обмежена ні часом, ні простором, ні формами присутності в свідомості. Вона — складна, дієва, мудра зброя. Вона, книга, варта уваги як автора, так і читача.

Книга — зброя не тільки прямої дії. Вона, як і кожна публікація, має зворотну силу, впливає на автора, несе йому задоволення своїм народженням, збагачує його результатами своєї праці, життя, піднімає його значення у власних очах, насичує різними кольорами сенс свого існування. Пишу про одну книгу, про одну публікацію. А якщо їх хай не ескадрон, а загін. Автор її вже не позбудеться і назавжди позбавить себе від самотності.

Історія України не досліджена. У який період, навіть рік минулого не подивись, всюди події благають дослідження, висвітлення. Вони теж далекобійна артилерія боротьби українського народу, жаль, що він не в змозі її використовувати. Враховуючи свою службову занятість, фізичну неможливість знаходитись тривалий час в

архівах і якусь неприборкувану тягу до Народного Руху України, усвідомлюючи, що він — історичне явище, у мене з'явилося покликання написати про нього історію. Вона з'явилась у рік прийняття Конституції України. Як кожному автору, так і мені були цікаві відгуки фахівців. Вони не забарились. В пресі Києва і Одеси з'явилися позитивні рецензії. Книга витримала і друге, доповнене видання. З Інтернету узнаю, що історики, політологи звертаються до книги, цитують її.

Політичне протистояння в Одесі в кінці 90-х — на початку перших років XXI століття набувало історичних рис і мені кортіло, так би мовити, зобов'язувало відгукнутись на них. У своїй книзі «Одеське протистояння» мені довелося задіяти всі можливі документи, періодику, листівки тощо, щоб максимально об'єктивно відобразити надзвичайно емоційні події у нашому місті. Відгуки на книгу були різні, але позитивні значно перевищували негативні. Мені серед іншого закидали звинуваченнями у симпатіях до Руслана Боделана, губернатора Одещини, і антипатіях до одеського міського голови Едуарда Гурвіца. У відповідь можу запевнити: блаженний той історик, який поважає факти, істину більше, ніж власні почуття. Хоч Боделан сприймався мною як досвідчений і високоморальний політик і керівник, а Гурвіц як такий, що любить Катерину II більше України, при написанні книги святим були факти, документи, а не почуття.

Вважаю, що мені пощастило у книжній справі тим, що випадок звів мене з кандидатом історичних наук, доцентом Олександром Юхимовичем Нагайцевим. Він якось прийшов до мене в кабінет та й каже: «Григорію Івановичу, я вже на пенсії, а хочеться працювати в архівах, писати книги, але туди треба письмові відношення від організації, де працюєш. А у мене нема. Та й коштів на видання не знаю, де взяти. Допоможіть чим зможете».

Після тривалої розмови, знайомства з його біографією я запропонував йому наступне:

— Шановний Олександр Юхимович, ви учасник бойових дій. Служили в НКВС—МВС (Народний комісаріат внутрішніх справ — Міністерство внутрішніх справ) СРСР. Брали безпосередньо участь у боротьбі з Українською повстанською армією. Про неї написано чимало. Але не має досліджень, які були б написані на підставі саме документів НКВС—МВС. Їдьте в Подільськ, що під Москвою. Там знаходиться архів, у тому числі і названих структур. Поки в Ро-

сії Єльцинська відлига, вас як колишнього енкаведиста допустять до архівних документів. Ця відлига довго в Росії не буде продовжуватись. Треба поспішати. Коштами я вам допоможу за рахунок своєї пенсії. Ви форсуєте дослідження документів, напишете болванку книги, даєте мені, я доопрацьовую, редагую, за власний кошт видаю, бо в Одесі не знайти спонсора, хто фінансував би видання на тему УПА. Якщо ви згодні, відправляйтесь в Подільск негайно. Супроводжуючі документи ви отримуєте від ректорату нашого університету.

По обличчю Олександра Юхимовича було видно, що моя пропозиція його схвилювала. Воно миттєво порозовішало. Він не задумуючись відповів:

— Григорію Івановичу, про кошти на поїздку ви не надто турбуйтеся. Я користуюсь пільгами, у тому числі і на території Росії. Частину витрат я забезпечу. Зараз іду на залізничний вокзал за квитком до найближчого поїзду.

Він встав. Протягнув мені руку. Я теж підвівся. Подав йому свою руку і кажу:

— А ваш рукопис стосовно одеських фабрик і заводів, якщо хочете, залиште. Я його прочитаю, а потім вирішимо, що з ним робити.

Доцент Нагайцев зовсім розбентежився. Дістав з дипломата папку. Поклав на мій стіл і на мить завмер, не знаючи, що сказати. Я прийшов йому на допомогу: міцно його обійняв і сказав: «Чекаю на вас з російськими архівними документами».

Незабаром побачили світ в співавторстві з Нагайцевим книги: *Украинская Повстанческая Армия в литературе и документах* (Одеса: Астропринт, 2003. 216 с.); *Историография Одесских фабрик и заводов* (Одесса: Астропринт, 2004. 214 с.: ил.); *Украинские повстанцы в советской литературе и документах 1944–1953 годов* (Одесса: Астропринт, 2004. 344 с.); *Расправа: Украинское повстанчество в советских документах 1954–1964 годов* (в 2 ч.: Монография. Ч. 2. Одесса: Астропринт, 2000. 391 с.); *Неравная борьба продолжалась: этнический потенциал движения за независимую Украину по советским документам 1965–1974 годов*. Ч. 3 (Одесса: Астропринт, 2009. 312 с.); *Украина: Предрассветные сражения: Сопротивление власти в советских документах 1975–1991 годов* (Одесса: Астропринт, 2011. 320 с.).

Це не всі книги, що були написані за часів психологічного, а з урахуванням гоніння кафедри по корпусах і фізичного терору, дис-

кримінації з боку названих керівників, але читачу достатньо для висновку: нехтування ректором Малаховим трудів Гончарука, вкладених в книгу про нього, не зупинило мою дослідницьку роботу. Більше того, колектив кафедри прийняв на себе головні турботи по підготовці і проведенню низки всеукраїнських наукових конференцій по темах: «Народний Рух України: місце в історії та політиці» та «Інтелігенція і влада» з публікаціями збірників матеріалів, а також регулярному випуску фахового збірника «Інтелігенція і влада. Серія: історія», який індексується міжнародними наукометричними базами. Коли пишуться ці рядки, уже видано 38 номерів цього видання.

А ще регулярна підготовка кандидатських дисертацій, і це все та інше забезпечувало кафедрі лідерство з наукової роботи якщо не серед всіх кафедр університету, то безперечно серед кафедр гуманітарного факультету і непрофільюючих кафедр. Ректор змушений був рахуватись з нашими досягненнями і навіть висловлювати різні форми подяки.

Хочеться вважати, що читач переконався в силі книг. Вони неначе вітрила на бригантині. Несуть на всіх парусах бригантину — бригантину моєї долі і долі маленького, славного колективу кафедри.

ПІСЛЯМОВА

Море. Одеса. Перлина у перлині — Аркадія. Вони присутні у кожному одеситі. У крові, у клітинах, у душі, на підсвідомості, свідомості. У снах. У кожного по-різному. Але неодмінно. У згаданому сні-знаменні мені неначе пророкувалася Незалежність України. Море десь в душі поєдналось зі священним для мене поняттям і в історичний момент проявилось у перспективі мого передбачення.

Незалежність України у свідомості і душі теж різна. Для одних — це дар Божий за багатівічні випробування народу, щастя мати можливість бути повноцінною людиною, як того воліє природа. Для інших — байдужість, бо вони не здатні мріяти про повновартість своєї особи, вона їм не потрібна, ні для чого. Інші, переважно представники колишньої пануючої нації та їх прислужники, вбачали загрозу їхньому комфорту, посадам, навіть менталітету. Скільки їх? На заході країни менше. У центрі, на сході і півдні статистики не знаю. А уявлення невтішні. А в Одесі? Теж не здатний визначитись.

Але те, що довелось пережити в перші двадцять років Незалежності, вражає лицемірством боротьби цих «інших» проти українського фактору. Воно, підступність, багатолике. Ці «інші» проводять надзвичайно складну діяльність. Вона обумовлена складністю їх становища. З одного боку, щоб утриматись в службовому кріслі, вони імітують бурхливу роботу. Наприклад, присвоєння Одеському політехнічному університету звання національного. І намагаються якомога більше здійснити корисних, вигідних для себе справ. Ректор ОНПУ Валерій Малахов за роки незалежності всупереч законодавству став двічі заслуженим, став членом-кореспондентом Педагогічної академії наук, Почесним громадянином Одеси, кавалером орденів і медалей, його іменем навіть названо небесне тіло тощо.

А що він конкретно зробив для розвитку Одеського політехнічного університету? Як кажуть, й собачої будки не поставив. Зате

шкоди здійснив чимало. Наприклад, роздерибанив найкращий аспірантський гуртожиток номер 8, перетворив його в житловий будинок і собі без потреби взяв аж чотири квартири на вісім кімнат. За його керування в університеті сталася найбільша аварія в Одесі. В ніч під новий рік на міському водопроводі сталася аварія. А в ОНПУ не було чергуючої команди сантехників, які змогли б злити воду з системи опалення. Результат: у всіх корпусах вся система замерзла. Де ще таке можна почути? Або інше: перед найкращим корпусом університету, що на найкращому проспекті у місці під носом у ректора Малахова з'явилась, зі слів професора Олександра Дашенка, бodega, яка і понині ганьбить політех. Навіть наведеного достатньо, щоб визначити місце нашого персонажу в історії вишу. Така політика тих «інших»: імітувати прихильність державі, навіть, можливо, у виступах вжити мізер державної мови, ходити у благонадійних у керівництва, все, щоб урвати у держави — рвати, а державі робити більше шкоди, ніж користі. Паплюжити український фактор.

Про гібридний стиль керівництва Малахова нічого підсумовувати. Шукати у ньому щось корисне, надійне — марно. Приклад тому його відношення до кафедри історії та етнографії України. Відношення до історії України розглядаю, як відношення до держави України.

Та попри антидержавницьку політику ректора і його сатрапів, руками яких він здійснював свої недобрі наміри, колектив нашої кафедри успішно виконував навчальне навантаження, забезпечував на належному рівні навчальний процес, був у лідерах вишу в науковій та виховній роботі. Наші результати були настільки вагомими, що не помітити їх було неможливо. Ректор змушений був хоч формально їх відмічати.

Після 23-річного ректорства Валерія Малахова у колективу кафедри залишилось в пам'яті більше негативного, ніж корисного. З'явилась надія на щось краще. Головне у нашій справі: студенти люблять історію України, вчать добросовісно, мають чудові успіхи. Вони — майбутнє України. А нам радість, втіха.

Науково-популярне видання

ГОНЧАРУК Григорій Іванович

МЕМУАРИ ПРОФЕСОРА

Книга шоста

**ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
КЛИЧЕ НА ЛІНІЮ ВОГНЮ**

Надруковано в авторській редакції

Завідувачка редакції *Т. М. Забанова*
Дизайнер обкладинки *О. А. Кунтарас*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 7,91 + 0,47.
Тираж 100 прим. Зам. № 111 (19).

Видавництво і друкарня «Екологія»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 23/1
Тел.: (0482) 37-14-25, 37-07-17, (048) 7-855-855

www.astroprint.ua
www.stranichka.in.ua
e-mail: astro_print@ukr.net

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1873 від 20.07.2004 р.

